

**REVISTA
DE STUDII INTERDISCIPLINARE
C. STERE**

An 3 (2016), nr. 1 (9)

REVISTA DE STUDII INTERDISCIPLINARE „C. STERE”
(psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale)
e-mail: revista.c.stere@gmail.com

FONDATORI:

- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, R. Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova
- ✓ Institutul de Studii Interdisciplinare „Petre Andrei”, România

Director: **Cătălin BORDEIANU**, doctor în filosofie, profesor, România

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: **Victoria GANEA**, doctor habilitat, R. Moldova

Redactor-șef-adjunct: **Aliona LÎSÎI**, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova

Secretar general de redacție: **Cristina COPĂCEANU**, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova

Secretari de redacție: **Elena BORDEIANU**
Florentin BUSUIOC

Consiliul științific:

1. **Elena ACULAI**, doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova
2. **Serhat AKPINAR**, academician, doctor în economie, profesor, Cipru
3. **Gheorghe AVORNIC**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
4. **Ștefan Alexandru BĂIȘANU**, doctor în filosofie, conferențiar, România
5. **Alexandru BOBOC**, academician, doctor în filosofie, Academia Română
6. **Ionel BOSTAN**, doctor în drept, doctor în economie, profesor, România
7. **Valeriu CANȚER**, academician, doctor în fizică, Președintele Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare, R. Moldova
8. **Ioan CHELARU**, doctor în drept, Președintele Academiei Juriștilor din România
9. **Eugenia COJOCARU**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
10. **Valentina COPTILEȚ**, doctor în drept, conferențiar, R. Moldova
11. **Nicolae DABIJA**, academician, Republica Moldova
12. **Ion DEACONESCU**, doctor în filologie, profesor, România
13. **Teodor DIMA**, academician, doctor în filosofie, Academia Română
14. **Spiros FLOGAITIS**, academician, doctor în drept, doctor în istorie, profesor, Grecia
15. **Victoria GONȚA**, doctor în psihologie, conferențiar, R. Moldova
16. **Raisa GRECU**, doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova
17. **Ion HUMĂ**, doctor în filosofie, profesor, România
18. **Lucian DINDIRICĂ**, doctor în istorie, România
19. **Dan JUMARĂ**, doctor în istorie, conferențiar, România
20. **Vasile MACOVICIUC**, doctor în filosofie, profesor, România
21. **Tatiana MANOLE**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
22. **Pavel MIDRIGAN**, doctor în politologie, conferențiar, R. Moldova
23. **Iurie MIHALACHE**, doctor în drept, conferențiar, R. Moldova
24. **Svetlana MIHĂILĂ**, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova
25. **Mihai MILCA**, doctor în sociologie, conferențiar, România
26. **Octavian MOȘIN**, doctor în teologie, conferențiar, R. Moldova
27. **Vasile NECHITA**, doctor în teologie, profesor, România
28. **Adrian Dinu RACHIERU**, doctor în sociologie, profesor, România
29. **Alexandru ROȘCA**, academician, doctor în filosofie, Academia de Științe a Moldovei
30. **Gheorghe RUSNAC**, academician, doctor în istorie, Academia de Științe a Moldovei
31. **Tzvetan SIVCOV**, doctor în drept, profesor, Bulgaria
32. **Alexandru SURDU**, academician, doctor în filosofie, vicepreședinte Academia Română
33. **Laurențiu ȘOITU**, doctor în filosofie, profesor, România
34. **Andrei TREBCOV**, doctor în drept, Președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă
35. **Alexandru TRIFU**, doctor în economie, profesor, România
36. **Viorel ȚURCANU**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
37. **Pantelemon VARZARI**, doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova

ISSN 2457-5550

Editura **Vasiliana '98** - acreditată CNCS

Tel: 0332421250; e-mail: vasi98iasi@gmail.com; www.vasiliana98.ro

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

CUPRINS

Integrarea europeană și reforma sistemului bancar din Republica Moldova: cazul schemelor de garantare a depozitelor	5
Durabilitatea ca element al arhitecturii ciclului de viață a produsului turistic rural și motor de capitalizare a dezvoltării rurale	19
Grija față de orfani în timpul marelui război (1916-1918) – Mănăstirile Agapia și Văratec	30
Transportul rutier de persoane în regim de taxi	41
Nulitatea relativă a declarațiilor bănuितului, învinuitului și ale inculpatului	48
Democrația ca fenomen social: repere conceptual-teoretice / democracy as a social phenomenon: conceptual-theoretical references	60
Economcs of education as reflection of investments in the national economy / Economia educației ca reflectare a investițiilor în economia națională / Экономика образования как отражение качества инвестиций в народное хозяйство.....	81
Retrospective on drinking water quality and health status of the population in region Ungheni / Retrospectivă asupra calității apei potabile și stării sănătății populației din raionul Ungheni / Петроспективный анализ качества питьевой воды и состояния здоровья населения района унгень	90
Recenzie asupra manualului „Sanologie și ecologie umană”, autori: V. Așevschi, A. Crivoi	113
Recenzie asupra manualului „Igiena mediului”, autori: V. Așevschi, A. Crivoi.....	117

INTEGRAREA EUROPEANĂ ȘI REFORMA SISTEMULUI BANCAR DIN REPUBLICA MOLDOVA: CAZUL SCHEMELOR DE GARANTARE A DEPOZITELOR

Lector sup. dr. Eduard ȚUGUI,

Abstract. *The article seeks to define the Moldovan banking system reforms assumed upon signing the Association Agreement, particularly reforms relevant to bank deposit guarantee system. The importance of such a research is proven by concerns in the Republic of Moldova on financial sustainability, after the National Bank has established special administration in three commercial banks, he panic swept the foreign exchange market, while the Moldovan government gives guarantees for "bad loans" of the three commercial banks, on the grounds of protecting depositors assets. The study reviews the bank deposit guarantee systems in the European Union and the Republic of Moldova, as well as Moldova's commitments provided for in the Association Agreement relating to the harmonization of this guarantee system to the European standards. In the end, the article formulates a range of recommendations whose implementation would accelerate the establishment of a fund to guarantee bank deposits in an effective and sufficient way within a stable banking system, integrated into the European financial system.*

Keywords: *banking system, deposit guarantee schemes, bank deposits guarantee fund, European integration, European deposit insurance system.*

După ce instituțiile statului au tolerat scheme frauduloase din sistemul bancar din ultimii ani, Guvernul Republicii Moldova invocând securitatea financiară și protejarea activelor depozitenților dă garanții pentru creditele acordate de către Banca Națională unor bănci comerciale, majorând datoria publică cu cca 15% din Produsul Intern Brut (PIB). Este o intervenție publică fără precedent în istoria Republicii Moldova, după cum fără precedent sunt valorile absolute ale fraudelor de la Banca de Economii (BEM), Banca Socială și Unibank. După ce a trecut printr-un șoc financiar în anul 2009, din care și-a revenit doar cu asistența partenerilor de

dezvoltare începând cu anul următor, Republică Moldova intră în anul 2015 într-o profundă criză economică și financiară, după ce instabilitatea regională a fost asociată cu fraude din sistemul bancar autohton.

Inexistența unui sistem eficient și suficient de garantare a depozitelor bancare este una dintre cauzele majore ale vulnerabilității sistemului bancar moldovenesc, după cum este și argumentul principal al Guvernului când garantează pierderile băncilor comerciale. Dar garanțiile vin exact când bugetul are venituri ratate din consum și comerț extern, dovadă că Republica Moldova și Fondul

Monetar Internațional urmează să negocieze un nou program de creditare, după ce creditorul internațional de ultimă instanță a trimis o listă de precondiții Guvernului de la Chișinău. Alături de alte reforme și acțiuni care se impun pe termen scurt, mediu și lung, sistemul de garantare a depozitelor bancare trebuie să constituie una dintre prioritățile majore a oricărui Guvern de la Chișinău, drept pentru care trebuie să constituie și obiectul cercetărilor economice autohtone. *Ipoieza de bază a studiului este că reformarea sistemului de garantare a depozitelor bancare în termenii Acordului de Asociere RM-UE este soluția optimă de edificarea unui sistem eficient și suficient în Republica Moldova.*

Schemele de Garantare a Depozitelor în Uniunea Europeană și în lume: evoluție și principii. *Schemele de Garantare a Depozitelor (SGD) urmăresc protejarea depunătorilor fiecărei instituții de credit și asigurarea stabilității sistemului bancar în ansamblul său. SGD se articulează în contextul crizelor periodice din sistemele financiare și sunt expresia dezvoltării sistemelor financiar-bancare de la confluența secolelor XX-XXI. Primele două experimente ale depozitelor bancare se atestă în Statele Unite ale Americii, la începutul secolului al XIX-lea și, respectiv, la începutul secolului XX.*

Spre deosebire de statele din centrul capitalismului european, în SUA nu a existat o Bancă Centrală până la anul 1913, drept pentru care sistemul bancar și activele deponenților erau mai vulnerabile compa-

rativ cu cele din economiile capitaliste europene. Astfel, primul program de asigurare a depozitelor a fost „Fondul de Siguranță” din New York, creat în anul 1829 cu scopul de a acoperi pierderile deponenților și deținătorilor de bancnote din fonduri colectate de la bănci asigurate prin evaluări anuale. Al doilea experiment a fost creat în contextul crizei financiar-bancare din anul 1907, când în anii 1908-1917 opt state – Oklahoma, Kansas, Nebraska, Texas, Mississippi, Dakota de Sud, Dakota de Nord și Washington – au adoptat legislații privind garantarea depozitelor. Toate cele opt fonduri de garantare au eșuat în timpul anilor 1920, începând cu fondul de la Washington în 1921[1].

După aceste două experimente la nivelul statelor federale și nu neapărat reușite, Marea criză economică globală din anii 1929-1933, care a început pe piața americană de capital, a condus la instituirea în SUA a primului fond național de garantare a depozitelor din lume. Din momentul căderii pieței de capital din octombrie 1929 și până în luna martie a anului 1933, în SUA au falimentat 9.000 de bănci, iar una dintre primele măsuri anticriză ale Congresului și executivului american a fost adoptarea Legii bancare din anul 1933, cunoscută sub numele de Legea Glass-Steagall. Printre prevederile acestui document a fost și instituirea Corporației Federale de Garantare a Depozitelor (FDIC), corporație guvernamentală independentă responsabilă de garantarea depozitelor bancare.

Limitele de garantare a depozitelor bancare au crescut în SUA pe măsura creșterii activelor și depozitelor în sistemul bancar, dar și în funcție de instabilitatea sistemului financiar-bancar, implicit a crizelor din cadrul acestuia. Astfel, la 1

ianuarie 1934, data instituirii FDIC, limita de garantare era de 2.500 USD, iar în contextul crizei financiare din anul 2008 limita a fost ridicată la 250.000 USD (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1. Evoluția limitelor de garantare a depozitelor FDIC

Data	Limita de garantare
1934 (Ianuarie)	\$2,500
1934 (Iunie)	\$5,000 (temporar)
1935	\$5,000 (permanent)
1950	\$10,000
1966	\$15,000
1969	\$20,000
1974	\$40,000
1980	\$100,000
2008	\$250,000 (temporar)
2010	\$250,000 (permanent)

Sursa:[12, p.6-17]

SGD au devenit actuale și s-au extins în întreaga lume ca o componentă indispensabilă a sistemelor bancare moderne. Au fost instituite platforme regionale și internaționale de dezbateri privind garantarea depozitelor bancare, cum sunt Forumul European al Asiguratorilor de Depozite (EFDI) și Asociația Internațională a Asiguratorilor de Depozite (IADI). SGD au crescut și mai mult în actualitate în contextul crizei financiare din anul 2008, când doar într-un singur an au fost create 5 noi fonduri naționale de garantare. Într-un studiu al Fondului Monetar Internațional (FMI) din iulie 2014 se constată că din 188 de state

membre FMI, 112 aveau la sfârșitul anului 2013 garanții explicite ale depozitelor bancare (59%), spre deosebire de 84 de țări în 2003. Totodată, aproximativ 84% dintre statele dezvoltate au garanții explicite ale depozitelor bancare[2, p. 11].

Dincolo de aspectele tehnice legate de implementarea fondurilor naționale ale depozitelor bancare, dezvoltarea crescută a garanțiilor sistemelor financiar-bancare suscită și o dezbateră fundamentală și anume cea legată de "hazardul moral". Hazardul moral intră în discuție pe trei mai dimensiuni. *Hazardul instituțiilor de creditare*, care gestionează uneori iresponsabil activele deponenților știind că Guvernul va

interveni pentru a salva băncile, cum a fost cazul Republicii Moldova când Guvernul printr-o Hotărâre secretă a garantat, la 13 noiembrie 2014, pentru 9,4 miliarde de lei acordate de către BNM Băncii de Economii, Băncii Sociale și Unibank. *Hazardul moral pentru fondurile de garantare* – tendința de a angaja riscuri de către instituțiile asigurate care pot apărea când deponenții sau restul creditorilor sunt, sau cred că sunt protejați de orice potențială pierdere deoarece instituțiile asigurate nu vor fi lăsate să cadă. Având acest crez, nu monitorizează performanța instituției creditate. *Hazardul moral al deponenților* – tendința deponenților de a depune banii la cele mai avantajoase dobânzi, fără a cerceta performanțele băncilor, știind că depozitele sunt acoperite de către fondurile de garantare.

În iulie 2008, Comitetul Basel pentru Supraveghere Bancară (BCBS) și Asociația Internațională a Asigurătorilor de Depozite (IADI) au decis să colaboreze pentru dezvoltarea unui set de Principii Fundamentale agreeate pe plan internațional, pornind de la Principiile Fundamentale IADI pentru Sisteme Eficiente de Garantare a Depozitelor.

Cele 18 principii fundamentale, agreeate și lansate de comunitatea financiară internațională, se referă la: 1.obiectivele politicii publice; 2. reducerea hazardului moral; 3. mandatul schemei de garantare a depozitelor (SGD); 4. puterile acordate acesteia; 5. buna guvernanță; 6. relațiile cu ceilalți membri ai rețelei de stabilitate financiară; 7. colaborarea transfrontalieră a

SGD; 8. obligativitatea participării la o schemă de garantare a depozitelor; 9. acoperirea deponenților; 10. tranziția de la acoperirea nelimitată la acoperirea limitată; 11. finanțarea SGD; 12. informarea publicului; 13. protecția legală a personalului din cadrul schemei; 14. relația cu părțile responsabile pentru falimentul bancar; 15. detectarea timpurie, intervenția și soluționarea situației băncilor cu probleme; 16. procesul eficient de bank resolution; 17. rambursarea sumelor către deponenți; recuperarea creanțelor de către SGD[3].

Principiile Fundamentale sunt elaborate astfel încât să poată fi adaptate unei arii largi de circumstanțe și structuri din fiecare țară. Principiile Fundamentale se vor a fi un cadru general voluntar pentru practici eficiente de garantare a depozitelor; autoritățile naționale sunt libere să aplice și măsuri suplimentare pe care le consideră necesare în jurisdicția proprie. Principiile Fundamentale nu sunt construite ca să acopere toate necesitățile și circumstanțele din fiecare sistem bancar. În schimb, conform documentului, circumstanțele specifice fiecărei țări trebuie să fie abordate în contextul legilor existente și al competențelor de realizare a obiectivelor politicii publice și a mandatului sistemului de garantare a depozitelor.

Prima încercare de a crea un mecanism de garantare a depozitelor bancare pe continentul European se atestă în Cehoslovacia, în anii 1920, dar a mai durat câteva decenii până când în statele europene se articulează SGD naționale

eficiente. În anii 1970, SGD sunt instituite în Germania, Belgia și Italia, fiecare dintre acestea având caracteristici diferite [4, p. 11]. Doar odată cu semnarea Actului Unic European în 1986, care avea ca obiectiv central finalizarea pieței comune europene până la anul 1993, Comisia Europeană vine cu recomandări pentru statele membre ale Comunității Europene de a institui mecanisme de protejare a depozitelor bancare, ca unul dintre elementele pieței comune.

Într-o piață comună creată la 1 ianuarie 1993, unde circulă liber bunurile, serviciile, capitalul și forța de muncă, există riscul ca depozitele bancare să fie atrase în acele state care au cele mai eficiente SGD, implicit cele mai mari limite de garantare a depozitelor. În acest context, este adoptată **Directiva 94/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 30 mai 1994 privind sistemele de garantare a depozitelor**. Directiva impune tuturor instituțiilor de credit care activează în Uniunea Europeană să adere la un sistem de garantare a depozitelor. Directiva impune introducerea și recunoașterea oficială, de către fiecare stat membru, a unuia sau mai multor sisteme de garantare a depozitelor pe teritoriul propriu. Sistemele de garantare a depozitelor introduse și recunoscute oficial într-un stat membru acoperă depunătorii de la succursalele înființate de instituția de credit în alte state membre.

Totodată, Directiva stipulează că suma minimă de garantare a depozitelor

bancare în Uniunea Europeană este de 20.000 €, precum și termenele de plată a creanțelor din SGD. Directiva precizează procedura care trebuie urmată atunci când o instituție de credit nu îndeplinește obligațiile care îi revin în calitate de membru al sistemului de garantare a depozitelor; autoritățile competente iau măsuri corespunzătoare, inclusiv sancțiuni care pot ajunge până la revocarea autorizației instituției de credit, cu scopul de a garanta că aceasta din urmă își îndeplinește obligațiile[5].

Criza financiară declanșată în octombrie 2008 a generat numeroase incertitudini privind garantarea depozitelor în Uniunea Europeană. În acest context, s-au luat măsuri de consolidare a acoperirii depozitelor, prin creșterea nivelului minim de garantare și prin punerea bazelor unui cadru comunitar de garantare a depozitelor. Într-o primă fază, este adoptată **Directiva 2009/14/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 martie 2009 de modificare a Directivei 94/19/CE privind sistemele de garantare a depozitelor, în ceea ce privește plafonul de garantare și termenul de plată a compensațiilor**. După care este adoptată **Directiva 2014/49/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014 privind schemele de garantare a depozitelor**. Această Directivă nu modifică dar înlocuiește Directiva 94/19/CE și a intrat în vigoare în iunie 2014.

Garantarea depozitelor bancare în Republica Moldova: structura și mijloacele

financiare. SGD în Republica Moldova este instituit odată cu Legea „Privind garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar” nr. 575-XV, adoptată de Parlament la 26.12.2003 și publicată în Monitorul Oficial nr.30-34/169 din 20.02.2004[6]. Legea a intrat totalmente în vigoare la 1 iulie 2004 și are ca obiect garantarea depozitelor persoanelor fizice din băncile autorizate de Banca Națională a Moldovei. La sfârșitul anului 2010 Parlamentul Republicii Moldova a modificat Legea privind garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar prin Legea nr. 241 din 24.09.2010 pentru

modificarea și completarea unor acte legislative.

În baza Legii nr. 575-XV din 26.12.2003, la 1 iulie 2004 a fost constituit Fondul de garantare a depozitelor în sistemul bancar. Fondul este constituit ca persoană juridică de drept public și are ca obiect, în condițiile și în limitele prevăzute de lege, garantarea depozitelor persoanelor fizice din băncile autorizate de Banca Națională a Moldovei. Organul de administrare și supraveghere al Fondului este Consiliul de administrație, membrii căruia sunt aprobați prin Hotărâri ale Parlamentului Republicii Moldova.

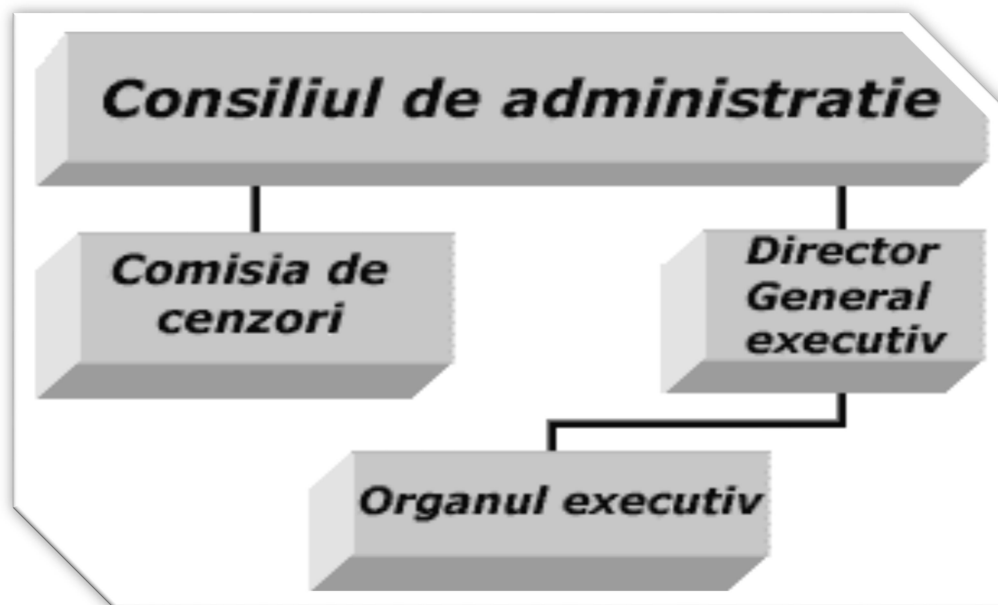

Figura 1. Structura organizatorică a Fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar

Sursa: Pagina oficială a Fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar

La formarea mijloacelor Fondului sunt admise și obligate să participe băncile autorizate de Banca Națională a Moldovei. Mărimea obligației Băncii față de deponent se calculează prin însumarea tuturor depozitelor acestuia, inclusiv a dobânzilor datorate și neplătite la data constatării indisponibilității depozitelor. Conform art. 14(1), în cazul în care Fondul a acumulat, pentru plata depozitelor garantate, mijloace care echivalează cu 7% din totalul depozitelor garantate înregistrate în sistemul bancar la ultima dată gestionară, Consiliul de administrație poate decide suspendarea plății contribuțiilor trimestriale. Ca excepție, Fondul poate beneficia de împrumuturi de la Ministerul Finanțelor. În calitate de alte venituri ca sursă de formare a Fondului Legea indică veniturile din

activitatea investițională a Fondului și subvențiile bugetare. În conformitate cu art. 35 (2) al Legii nr. 575-XV din 26.12.2003, Fondul, în termen de 4 luni de la încheierea anului financiar, va da publicității raportul financiar anual.

Ultimul asemenea Raport disponibil este de pe anul 2014, unde se precizează că din momentul constituirii Fondului au fost acumulate mijloacele financiare destinate garantării depozitelor persoanelor fizice în suma totală de 262.0 mil. lei, inclusiv:

- a) contribuții inițiale și cele trimestriale ale băncilor licențiate - 181.3 mil. lei;
- b) venituri obținute din activitatea investițională a Fondului - 79.7 mil. lei;
- c) mijloace neutilizate destinate cheltuielilor curente - 1 mil. lei[7].

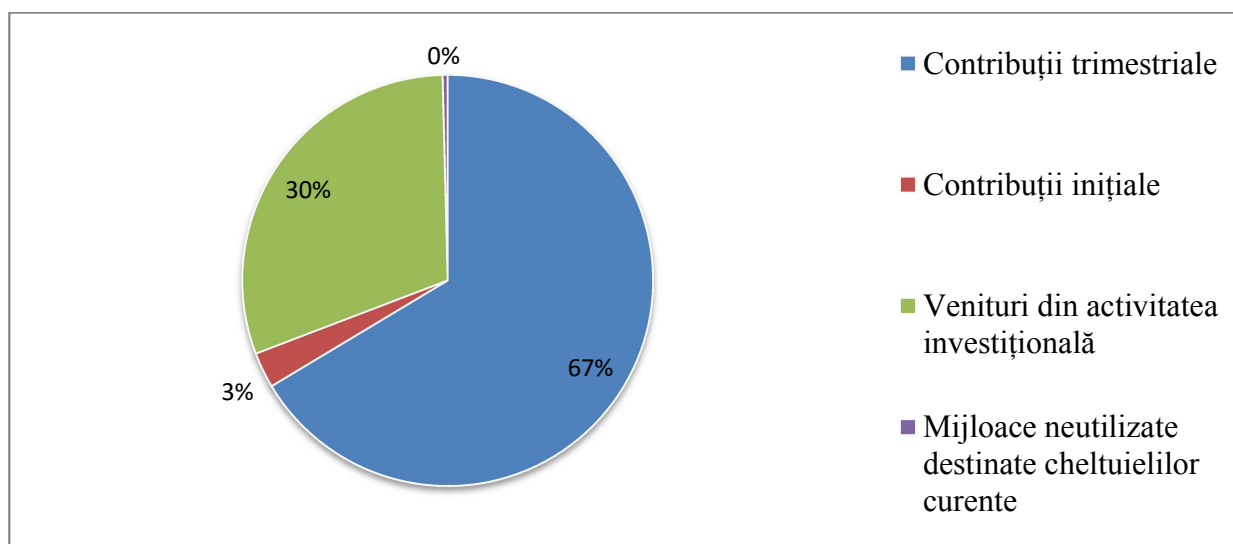

Figura 2. Structura încasărilor mijloacelor destinate garantării depozitelor, %.
Sursa: FGDSB. Raport de Activitate pentru anul 2014, p. 18.

Conform art. 9 (3) al Legii nr. 575-XV din 26.12.2003, Fondul poate investi mijloacele financiare disponibile numai în titluri emise de Guvern sau de Banca Națională a Moldovei.

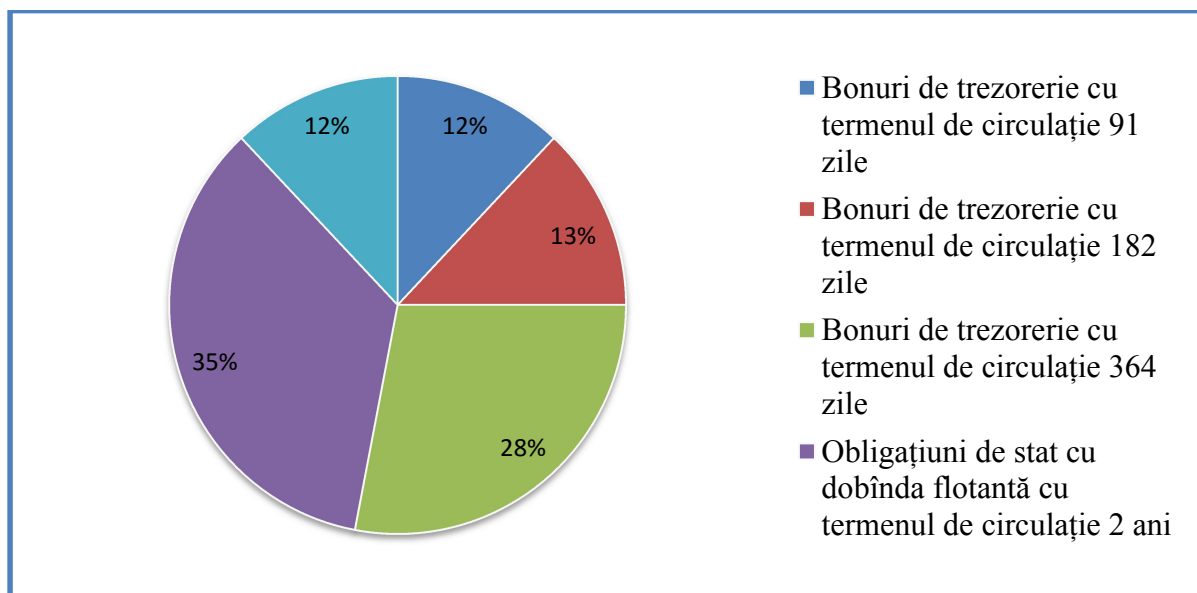

Figura 3. Structura portofoliului investițional al FGDSB, la situația din 31.12.2014
Sursa: FGDSB. Raport de Activitate pentru anul 2014, p. 20.

Fondul garantează depozitele ce au forma unui sold creditor care rezultă din fondurile existente în conturile persoanelor fizice sau din situații tranzitorii create prin operațiuni bancare, ce urmează a fi restituit de către bancă în condiții legale și contractuale aplicabile, precum și cele ce au forma unei datorii către o persoană fizică, reprezentată printr-un titlu de creanță emis de Bancă. Nu sunt considerate depozite soldurile creditoare care servesc drept garanție operațiunilor efectuate de Bancă în numele deponentului. Depozitele persoanelor fizice care desfășoară activitate de întreprinzător nu cad sub incidența Legii.

Plafonul de garantare a depozitelor (suma maximă plătită unui deponent) a fost stabilită inițial la valoarea de 4.500 lei moldovenești. După modificările aduse în anul 2010, plafonul de garantare a depozitelor este 6.000 lei moldovenești, indiferent de numărul și mărimea depozitelor sau valuta în care s-au constituit la Bancă. Acest plafon poate fi modificat prin hotărâre a Consiliului de administrație al Fondului pentru a fi ajustat la mărimea mijloacelor financiare disponibile ale Fondului.

Tabelul 2. Evoluția mijloacelor financiare destinate garantării depozitelor persoanelor fizice, mii lei

Indicator	2004-2011	2012	2013	2014	TOTAL
Contribuții inițiale	7,404.8	-	-	-	7,404.8
Contribuții trimestriale	102,307.8	21,752.6	23,842.5	26,011.5	173,914.4
Total mijloace încasate de la bănci	109,712.6	21,752.6	23,842.5	26,011.5	181,319.2
Venit din activitate investițională	47,553.6	14,049.9	7,349.3	10,742.7	79,695.5
Mijloace neutilizate destinate cheltuielilor curente	602.1	189.6	101.8	77.2	970.7
Alte încasări	3.0	-	-	-	3.0
Plata depozitelor garantate	(48,091.8)	(1,990.2)	(14.6)	(7.8)	(50,104.4)
Total mijloace destinate garantării depozitelor	109,779.6	34,001.9	31,279.0	36,823.6	211,884.0

Sursa: FGDSB. Raport de Activitate pentru anul 2014, p. 17.

De la constituirea Fondului de garantare a depozitelor, la 1 iulie 2004, și până la sfârșitul anului 2014, au fost plătite depozitele garantate în urma retragerii licenței de activitate a două bănci în suma totală de 50.1 mil. lei, inclusiv:

- în anul 2011 depozitele garantate la B.C. "Investprivatbank" S.A. - 48.1 mil. lei;
- în anii 2012-2014 depozitele garantate la B.C. "Universalbank" S.A. - 2.0 mil. lei[7].

Prin urmare, mijloacele Fondului disponibile la sfârșitul anului 2014 constituie 211.9 MDL sau 7.8 la sută din totalul depozitelor garantate înregistrate în sistemul bancar, depozitele persoanelor

fizice constituind 34,590.7 MDL în 2014[7]. Când Banca Națională a instituit administrație specială la BEM, Banca Socială și Unibank, exista deja Hotărârea Guvernului nr.938 din 13 noiembrie 2014 „Cu privire la asigurarea stabilității macroeconomice în contextul conjuncturii regionale”, prin care se acceptă propunerea Comitetului Național de Stabilitate Financiară de acordare, în caz de necesitate, de către Banca Națională a Moldovei băncilor licențiate, a creditelor de urgență în sumă de până la 9500 milioane lei, în vederea asigurării stabilității sistemului financiar și de emitere a garanției (garanțiilor) de stat pentru garantarea

creditelor de urgență acordate de Banca Națională a Moldovei[8, art.1].

Conform documentului, mijloacele persoanelor fizice sunt primele din lista acelor pierderi acoperite de către creditele de urgență acordate de Banca Națională a Moldovei și garantate de Guvernul Republicii Moldova [8, art.6]. După care, la 27 martie 2015, Guvernul mai adoptă o Hotărâre secretă prin care acordă garanții pentru alte câteva miliarde de lei, cel puțin Premierul RM nu a infirmat acest lucru în sesiunea plenară a Parlamentului din 7 mai, făcând ca garanțiile acordate pe aceste credite bancare să ajungă la echivalentul a 15% din PIB. Astfel, Fondul de garantare a depozitelor investește în active financiare de stat în valoare de cca 200 milioane MDL, în timp ce Guvernul se obligă să emită valori mobiliare de stat pentru a substitui o garanție de cca 15 miliarde MDL.

Dezvoltarea SGD în Republica Moldova în contextul integrării europene. Dezvoltarea SGD în Republica Moldova în cadrul mai larg de asigurare a stabilității financiar-bancare este legată de procesul de integrare europeană, implicit de Acordul de Asociere RM-UE. Integrarea europeană și reformele conexe reprezintă o oportunitate (poate ultima) de modernizare instituțională și reforme structurale în Republica Moldova, implicit un mecanism de ajustare a serviciilor financiare la normele și standardele Uniunii Europene. În altfel de condiții, mai bine de două decenii de tranziție trădează faptul că clasa noastră politică se împotrivesc reformelor structu-

rile, instabilitatea sistemului bancar din ultimele luni reprezintă cel mai evident exemplu, în timp ce mecanismele exogene promovate de Uniunea Europeană sunt singurele relevante pentru asemenea reforme.

Titlul IV al Acordului de Asociere – *Cooperarea în sectorul economic și alte sectoare* – precizează la Capitolul 2 că Republica Moldova va depune eforturi pentru a crea o economie de piață funcțională și va ajusta treptat politicile sale la politicile UE [9, art. 24(2)]. La Capitolul 9 al Titlului IV, numit sugestiv *Servicii financiare*, se precizează că Republica Moldova va armoniza legislația sa cu actele legislative ale UE și documentele internaționale la care se face referință în Anexa XXVIII-A din Acordul de Asociere, în conformitate cu prevederile respectivei Anexe [9, art. 61].

Printre alte norme și directive prevăzute în Anexa XXVIII-A pe care Republica Moldova se obligă să le transpună în legislația națională, este și **Directiva 94/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 30 mai 1994 privind sistemele de garantare a depozitelor**. Totodată, în Anexă este stipulat și un calendar exact al implementării și anume: dispozițiile din prezenta Directivă, cu excepția dispoziției referitoare la nivelul minim de compensare pentru fiecare deponent prevăzut în articolul 7 din prezenta directivă, vor fi puse în aplicare în termen de 5 ani de la intrarea în vigoare a prezentului acord. Prevederea referitoare la nivelul minim de compensare pentru fiecare

deponent prevăzut la articolul 7 din prezenta directivă va fi pusă în aplicare în termen de 10 ani de la intrarea în vigoare a prezentului acord[9, Anexa XXVIII A].

Prin urmare, în următorii 10 ani, Republica Moldova are o „foaie de parcurs” pe care s-a angajat să o parcurgă semnând Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană și, drept consecință, are de implementat standardele comune existente în UE privind SGD. Din moment ce Acordul de Asociere face trimitere la **Directiva** 94/19/CE, obligațiile Republicii Moldova în domeniul

SGD vor însemna transpunerea în legislația națională a **Directivei** 2009/14/CE precum și a **Directivei** 2014/49/CE, care modifică și, respectiv, înlocuiește pe prima.

Noul cadru legal necesar de implementat conform Directivelor CE se referă, înainte de toate, la nivelul minim de compensare pentru fiecare deponent, altfel spus plafonul de garantare a depozitelor. Începând cu anul 2010, acest plafon a fost majorat până la 100.000 € pentru toate statele membre ale UE, exceptând Irlanda unde garantarea depozitelor este nelimitată.

Tabelul 3. Evoluția plafonului de garantare a depozitelor în Uniunea Europeană

Anul instituirii	1994	2009	2010
Plafonul de Garantare	20.000 €	50.000 €	100.000 €

Sursa: Site-ul oficial al Uniunii Europene

Dincolo de plafonul de garantare, care trebuie majorat de la 6.000 MDL până la 100 000 € în următorii 10 ani, există și alte dispoziții relevante ale legislației europene pentru dezvoltarea SGD în Republica Moldova, printre care:

- Sub incidența legii de garantare a depozitelor bancare vor trebui incluse nu doar persoanele fizice dar și societățile. Printre alte depozite protejate stipulate în Directivele europene se numără:
 - sistemele de pensii ale întreprinderilor mici și mijlocii.
 - depozitele autorităților publice cu bugete mai mici de 500 000 €.

- depozitele de peste 100 000 € pentru anumite scopuri locative și sociale.
- Va trebui să fie scurtat, până în anul 2024, termenul de plată din Fondul de garantare a depozitelor bancare. Depunătorii vor fi ramburs ați **în termen de maximum 20 de zile lucrătoare, începând de la jumătatea anului 2015**. Acest termen va fi redus treptat la **7 zile lucrătoare, până în 2024**.
- Vor trebui să fie introduse mecanisme de finanțare *ex ante* stabilite, în general, la 0,8% din depozitele garantate.
- Fondul de garantare a depozitelor va trebui să îmbunătățească informațiile pentru depunători, implicit să prezinte

Rapoarte trimestriale și anuale operative. Spre exemplu, deocamdată nu există date publice pentru situația anului 2014, anul în care au dispărut bani de la trei instituții bancare, inclusiv de la Banca de Economii unde sunt cele mai multe depozite bancare.

Concluzii și recomandări:

- SGD reprezintă unul dintre instrumentele importante ale sistemelor financiar-bancare contemporane, care a apărut și s-a dezvoltat împreună cu întregul sistem, în timp ce garantarea explicită a depozitelor a devenit opțiunea preferată, comparativ cu protecția implicită a depozitelor.
- Dintre 188 de state membre FMI, 112 aveau la sfârșitul anului 2013 garanții explicite ale depozitelor bancare (59%), spre deosebire de 84 de țări în 2003. Totodată, aproximativ 84% dintre statele dezvoltate au garanții explicite ale depozitelor bancare.
- Un sistem de garantare a depozitelor clarifică obligațiile autorităților față de deponenți (sau, dacă este un sistem privat, față de membri), limitează sfera deciziilor discreționare, poate întări încrederea publicului, ajută la menținerea controlului asupra costurilor aferente soluționării situațiilor de intrare în dificultate a băncilor și poate furniza țărilor o procedură ordonată de rezolvare a falimentelor bancare și un mecanism pentru bănci de finanțare a costurilor falimentelor.
- În situații de criză, implicit în cazul ciclurilor repetate proprii economiei capitaliste, crește importanța SGD pentru deponenții în instituțiile de creditare și pentru stabilitatea financiară în ansamblul său.
- Pentru a fi eficient și a evita distorsiunile care pot conduce la hazard moral, un sistem de garantare a depozitelor trebuie să facă parte dintr-un sistem de instituții de asigurare a stabilității financiare bine construit, proiectat și implementat. Trebuie să existe o repartizare a competențelor între executive, împrumutătorul de ultimă instanță și fondul de garantare a depozitelor.
- În Republica Moldova, SGD este instituit prin Legea nr. 575-XV „Privind garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar” și instituirea Fondului de garantare a depozitelor bancare la 1 iulie 2004.
- La sfârșitul anului 2014, mijloacele Fondului de garantare a depozitelor bancare constituiau 211.9 MDL sau 7.8 la sută din totalul depozitelor garantate înregistrate în sistemul bancar.
- Începând cu anul 2010, plafonul de garantare a depozitelor este 6.000 lei moldovenești, indiferent de numărul și mărimea depozitelor sau valuta în care s-au constituit la Bancă. Fondul garantează depozitele ce au forma unui sold creditor care rezultă din fondurile existente în conturile persoanelor fizice sau din situații tranzitorii create prin operațiuni

bancare, ce urmează a fi restituit de către bancă în condiții legale și contractuale aplicabile, precum și cele ce au forma unei datorii către o persoană fizică, reprezentată printr-un titlu de creanță emis de Bancă.

- SGD din Republica este subdezvoltat, de altfel ca și întregul sistemul financiar-bancar, iar faptul că Guvernul a justificat prin protejarea deponenților oferirea garanției (garanțiilor) de stat pentru garantarea creditelor de urgență acordate de Banca Națională a Moldovei, care majorează datoria publică cu 15% din PIB, este un argument suficient pentru o reformă profundă a sistemului de garantare a depozitelor.
- Reforma SGD din Republica Moldova în termenii dezvoltării unui sistem de garantare modern și eficient reprezintă un proces complex și etapizat, care trebuie să cuprindă printre altele următoarele elemente:
 - Realizarea precondițiilor externe pentru o bună funcționare a sistemului de garantare a depozitelor și anume:
 - un cadru legal și un regim de răspundere și de comunicare publică bine dezvoltate;
 - guvernanta solidă a entităților responsabile de asigurarea stabilității financiare;
 - supraveghere și reglementare prudențială solide;
 - evaluarea permanentă a economiei și a sistemului bancar.

- Realizarea prevederilor Acordului de Asociere UE-RM, în mod special a prevederilor din Anexa XXVIII-A referitoare la transpunerea în legislația națională a Directivei 2014/49/CE privind schemele de garantare a depozitelor, implicit:
 - Majorarea etapizată a plafonului de garantare până la 100.000 €.
 - Garantarea depozitelor pentru persoane fizice, IMM-uri și AP.
 - Micșorarea termenului de plată din Fondul de garantare a depozitelor bancare.
 - Transparența informației legate de activitatea Fondului de garantare etc.
- Majorarea plafonului de garantare trebuie să fie completată și de alte măsuri de mărire a stabilității sectorului bancar din Republica Moldova, pentru a reduce riscurile de insolvabilitate a băncilor. Pe termen mediu, este importantă și stabilirea unei legături directe între nivelul de performanță a băncilor și mărimea contribuțiilor (astfel încât banca care își asumă un comportament de risc mai mare în activitatea sa de creditare - să facă o contribuție procentuală mai mare decât o bancă cu comportament mai prudent, și astfel cu risc mai mic de insolvabilitate și utilizare a fondului comun de către deponenții săi).
- Majorarea de la 7% la 20% a mijloacelor Fondului de garantare

din totalul depozitelor garantate, după care Fondul poate suspenda colectările obligatorii de la bănci. Ținând cont de nivelul mic al plafonului garantat, numărul neînsemnat de bănci constituitoare al Fondului, imprevizibilitatea influenței crizei financiare mondiale

asupra sistemului financiar-bancar al țării, „comportamentul” din ultimul timp a raportului de curs valutar al leului față de principalele valute mondiale, devine cert că această limită de 7% poate fi insuficientă în cazul declanșării unei crize de proporție.

Bibliografie:

1. Clifford Thies and Daniel Gerlowski. *Deposit insurance: a history of failure*. [On-Line], 2015. <http://object.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1989/1/cj8n3-8.pdf>.
2. Asli Demirgüç-Kunt, Edward Kane, and Luc Laeven. *Deposit Insurance Database*. // IMF Working Paper, July 2014.
3. Comitetul Basel pentru Supraveghere Bancară (BCBS) și Asociația Internațională a Asigurătorilor de Depozite (IADI). *Principii Fundamentale pentru Sisteme Eficiente de Garantare a Depozitelor*. [On-Line], 2015. <http://www.fgdb.ro/uploads/publications/principii%20fundamentale%20iadi.pdf>.
4. Beat Bernet and Susanna Walter. *Design, structure and implementation of a modern deposit insurance scheme*. // The European Money and Finance Forum, Vienna 2009.
5. Directiva 94/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 30 mai 1994 privind sistemele de garantare a depozitelor. [On-Line], 1994. <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994L0019&from=RO>.
6. Legea nr. 575-XV *privind garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar*. // Monitorul Oficial nr.30-34/169 din 20.02.2004.
7. FGDSB. Raport de Activitate pentru anul 2014. Chișinău: FGDSB, 2015.
8. *Hotărârea Nr.938 din 13.11.2014 cu privire la asigurarea stabilității macroeconomice în contextul conjuncturii regionale*. // Monitorul Oficial Nr. 93 din 14.04.2015.
9. *Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte*.
10. Directiva 2009/14/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 martie 2009 de modificare a Directivei 94/19/CE privind sistemele de garantare a depozitelor, în ceea ce privește plafonul de garantare și termenul de plată a compensațiilor.
11. Directiva 2014/49/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014 privind schemele de garantare a depozitelor.
12. Christine Bradley, *A Historical Perspective on Deposit Insurance, Federal Deposit Insurance Corporation*. FDIC Banking Review, Washington, DC, December 2010.
13. Federal Deposit Insurance Corporation. *A brief history of deposit insurance in the United States*. // FDIC, 1998.
14. IADI. *Funding of Deposit Insurance Systems*. IADI, 2009.
15. IADI, BIS. *Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems A methodology for compliance assessment*. BIS, 2010.

DURABILITATEA CA ELEMENT AL ARHITECTURII CICLULUI DE VIAȚĂ A PRODUSULUI TOURISTIC RURAL ȘI MOTOR DE CAPITALIZARE A DEZVOLTĂRII RURALE

Conf. univ. dr. Aurelia DUCA-GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Cercet. șt. drd. Corina GRIBINCEA,
INCE AȘM

Abstract: În articol este abordată tema abilităților managerilor unităților de a implementa și aplica metodele moderne de gestiune în condiții concrete. Studiul efectuat de autori demonstrează că pe lângă cele generale legate de accesul la resurse și confortul mediului de afaceri, există mai multe cauze, ce ar determina ineficiența economică. Cercetările recente demonstrează că potențialul puternic al domeniului rural de afaceri, inclusiv turismul în toate manifestările (ecologic, cultural, evenimente, gastronomic etc.) rămâne un domeniu nevalorificat, iar nivelul satisfacerii turiștilor, inclusiv străini este destul de scăzut. Studiul nostru a permis identificarea laturilor tari și slabe noi ale domeniului și formularea de soluții.

Keywords: Dezvoltare rurală, ciclul de viață, produsul turistic rural, ingineria spațiului turismului rural

Datele statistice ale ultimilor ani demonstrează afectarea gravă a situației privind raportul dintre numărul de întreprinderi din sectorul IMM înregistrate și lichidate (tab.1), întreprinderi profitabile și neprofitabile (tab.2), inclusiv în funcție de mărimea acestora și pe ramuri

(tab. 1, 2). Conform datelor Serviciului Fiscal al R. Moldova din decembrie 2014, din 1530 de întreprinderi de stat 1289 sau aproximativ 85% nu funcționează, iar din celelalte 241 - aproximativ 100 sau 41,5% înregistrează din an în an pierderi [1].

Tabelul 1. Raportul întreprinderi lichidate/înregistrate în perioada anilor 2000-2015

Anii	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Lichidate/ Înregistrate,%	37,6	31,7	25,9	29,3	14,0	21,0	21,8	16,7	30,3	45,3
Anii					2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Lichidate/ Înregistrate,%					49,0	50,9	51,3	45,06	44,23	48,56

Sursa: [2]

*date parțiale

Calculule noastre demonstrează, că în situația cea mai complicată se află practic întotdeauna microîntreprinderile - numărul de unități cu rezultatul financiar negativ este de 1,5 ori mai multe decât cu rezultat pozitiv. Fenomenul apariției active a

întreprinderilor cu pierderi a existat pe parcursul perioadei analizate (anii 2005-2012), însă intensitatea deosebită a fenomenului în toate categoriile (mari, mijlocii, mici) s-a înregistrat în perioada până anul 2009.

Tabelul 2. Datele despre numărul de întreprinderi în perioada anilor 2005-2012

Numărul de întreprinderi	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012/ 2005,%	2009/ 2005,%	2012/ 2009,%
Total,incl.:	33 141	36 158	39 987	42 121	44 633	46 704	48 541	50 681	+52,9	+34,7	+13,6
Cu profit	13 589	14 503	16 740	19 102	17 838	20 229	21 651	19 307	+42,1	+31,3	+8,2
Cu pierderi	15 377	17 195	18 543	18 858	22 462	22 011	22 462	26 547	+72,6	+46,1	+18,2
Mari	697	616	667	1 012	975	1 073	1 204	1 237	+77,5	+39,9	+26,9
	467	417	497	736	597	784	863	742	+58,9	+27,8	+24,3
	219	192	161	262	364	274	325	481	+119,6	+66,2	+32,1
Mijlocii	1 657	1 724	1 774	1 685	1 589	1 587	1 502	1 538	-7,2	-4,1	-3,2
	1 044	1 093	1 260	1 207	948	1 135	1 051	910	-12,8	-9,2	-4,0
	593	608	491	447	613	428	428	599	+1,0	+3,4	-2,3
Mici	6 440	6 544	7 194	8 329	8 264	9 132	9 194	9 570	+48,6	+28,3	+15,8
	3 966	3 891	4 520	5 562	4 730	5 807	5 977	5 333	+34,5	+19,3	+12,7
	2 229	2 400	2 396	2 507	3 283	3 024	2 939	3 958	+77,6	+47,3	+20,6
Micro	24 347	27 274	30 352	31 095	33 805	34 912	36 641	38 336	+57,5	+38,8	+13,4
	8 112	9 102	10 463	11 597	11 563	12 503	13 760	12 322	+51,9	+42,5	+6,6
	12 336	13 995	15 495	15 642	18 202	18 285	18 770	21 509	+74,4	+47,6	+18,2

Una din cauzele recunoscute ale acestei situații este considerată lipsa abilităților managerilor unităților de a implementa și aplica metodele moderne de gestiune în condiții concrete, ceea ce ar înseamna că problema principală este situată nu în exteriorul sistemului managerial și că problema este centrată pe calitatea abilităților manageriale a subsistemului conducător [4].

Conținutul de bază

Studiul efectuat de autori în cadrul întreprinderilor din diferite domenii de activitate demonstrează că pe lângă cele generale legate de accesul la resurse și confortul mediului de afaceri, există mai multe cauze, ce ar determina ineficiența economică comună atât afacerilor mici, cât și celor ce depășesc coordonatele dimensionale ale IMM sau obiectivele

strategice impuse prin forma de proprietate. Dintre acestea ponderea mai mare au următoarele: complexitatea modelului de afaceri; așteptarea masei mari a profitului; neformularea clară a misiunii activității și confundarea acesteia cu obiectivele economice; așteptarea banilor rapizi; neglijența în comunicarea cu clientela; necunoașterea produsului-marfă, în special a aspectelor comerciale și tehnologice ale formării calității; analiza sau lipsa analizei business-ideii; operarea necalitativă a business-informației; abilități reduse de prioritizare a business-problemelor și sarcinilor; abordarea profitului ca obiectiv extern; analfabetismul și miopia managerială, mult mai caracteristică întreprinderilor cu forma de proprietate de stat.

Analiza datelor privind factorii ce condiționează eficiența managerială în sectoarele noi ale economiei naționale, spre exemplu, turismul rural, demonstrează mai multe fațete contradictorii ale problemei, și în special, ineficiență în condiții de atractivitate sporită a ramurii. Trebuie să menționăm, că există trei abordări ale atractivității afacerilor în domeniul turismului rural. Dacă turismul în interpretarea majorității consumatorilor de servicii turistice este legat de agrement și noi impresii, explicabile prin dorința firească de a descoperi locuri și țări noi, cu monumente istorice, ale naturii, culturii, obiceiuri și tradiții, atunci turismul rural se caracterizează printr-o cerere deosebită pentru producerea de noi percepții de consum, în special, legate de noutatea

peisajelor, liniștea și distanța de poluarea civilizațională, descoperiri gastronomice și experimente, posibilități de a gusta din stilul străin de viață și a luxului obiceiurilor menajului local, cu oportunitățile de participare la sesiuni agricole, meșteșugărești, farmaceutice populare etc.

O trăsătură specifică a modelului de afaceri în domeniu îl reprezintă emergența fenomenului de formare a profitului. Astfel, profitul specific ramurii se formează pe tot parcursul lanțului valoric ori la sfârșitul acestuia, prin punerea în valorificarea tehnologică specifică a resurselor fizice, materiale sau nemateriale existente, și prin valorificarea principiului participativ al clientului. În această tehnologie clientului îi revine un rol dublu, manifestat emergent în calitatea sa de producător - „dublor” al plusvalorii la fiecare etapă a lanțului, repetând formele exteriorizate ale abilităților moștenite a celui care este purtătorul plusvalorii create (proprietarul afacerii, managerul sau angajat), precum și rolul de consumator al efectelor procesului tehnologic specific.

La trăsăturile generale ale modelelor din domeniul turismului rural se referă următoarele:

- lipsa necesității în investiții suplimentare pentru loializarea clientelei, loializarea fiind asigurată prin tehnologia proprie ramurii și aplicarea principiului participativ, care presupune obținerea concomitentă a efectului confirmat de satisfacție a clientului și certificarea calității produsului creat prin

- autoevaluare nemijlocit de consumatorul serviciului turistic;
- lipsa costurilor suplimentare pentru asigurarea principiului cumpărăturii repetate din contul formării atașării emoționale ale clientului față de locul producerii serviciului turistic, producătorul serviciului, locul, regiunea, prin care produsul în sine obține pentru client o valoare deosebită, care, la rândul lor se creează prin tehnologia managerială participativă și nu de consum a resurselor materiale specifice. În turismul rural nu este necesară căutarea business-ideologiei ca mijloc de creare a loialității, fiecare element al afacerii, de la gustul apei potabile până la coloristica peisajelor fiind esența valorii de consum, ideea și esența afacerii;
 - irepetabilitatea și imposibilitatea falsificării produsului turistic rural sunt identificate ca premisă a lipsei concurenței în domeniu. Posibilitatea imitării afacerii prin imitarea elementelor, spre exemplu, a meniului gastronomic sau a serviciilor adiționale de agrement, nu asigură obținerea repetării parametrilor de calitate a produsului original. O deosebită impor-

tanță are acest specific al creării plusvalorii în domeniu are pentru segmentele de piață de categorie superioară de prețuri, pentru care importanță minoră are raportul raționalitate/ preț și importanță decisivă are raportul unicitate/preț.

Efortul de dezvoltare cantitativă a ramurii și de ameliorare a calității serviciului turistic rural autohton totuși, nu a asigurat modificări pe piața consumului de turism rural. Conform analizei INCE, în anul 2014 numărul turiștilor cazați în structurile de primire turistică colective a totalizat 283 mii persoane, din care peste 2/3 au fost reprezentați de turiștii moldoveni și 1/3 - de cei străini (nerezidenți), ceea ce reprezintă o creștere a numărului total de turiști cu 4,2% față de anul 2013, urmare a majorării afluxului turiștilor moldoveni (cu 7,5%) și reducerii (cu circa 2%) a numărului turiștilor nerezidenți, iar numărul turiștilor cazați în structurile de primire turistică colective depășind nivelul anului 2008 cu 0,9%, datorită afluxului turiștilor străini (cu peste 1/4), numărului turiștilor autohtoni fiind în scădere (cu circa 9%) (fig. 1,2).

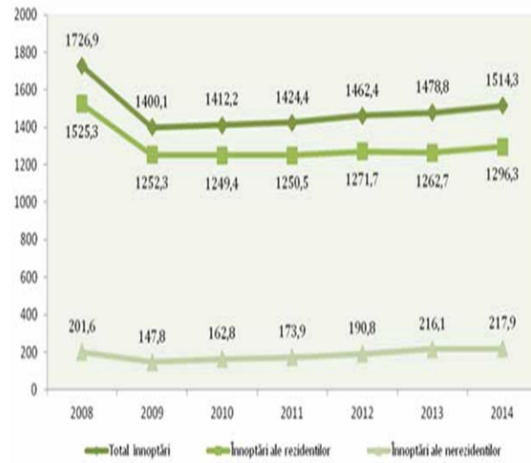

Figura 1. Numărul turiștilor străini cazați în structurile de primire turistică colective cazați în structurile de primire turistică în anii 2008-2014 (mii pers.)
 Figura 2. Numărul înnoptărilor turiștilor în structurile de primire turistică colective în anii 2008-2014 (mii pers.)

Sursa:[5]

În perioada anilor 2008-2014 a sporit numărul persoanelor cazate în hoteluri și moteluri (cu 7,6%), structuri de întremare (cu 2,7%), dar și în vile turistice, sate de vacanță și alte structuri de odihnă rurale (de circa 1,5 ori). Circa un sfert din turiștii străini cazați în structurile menționate, în perioada de analiză, au sosit din România, 12% - din Ucraina, 9% - din Federația Rusă, 7% - din SUA. Conform analizei INCE sporirea numărului de înnoptări în structurile de primire turistică colective cu peste 2% în 2014 față de 2013 a avut loc atât pe seama creșterii activității turistice a turiștilor moldoveni (cu circa 3%), cât și străini (cu circa 1%). Evoluția ascendentă, începând cu anul 2009, a frecventării structurilor turistice, totuși, nu a atins

nivelul anului 2008 și constituie la indicatorul numărul de înnoptări doar 88% din cauza reducerii activității turistice a rezidenților. În anul 2014 creșterea consumului de servicii în turismul receptor a constituit 9,2%, durata medie de zile petrecute în medie de un turist în țară, atât de către turiștii rezidenți, cât și cei străini, a fost în descreștere.

Datele analizei indicatorilor serviciilor turistice rurale ale Asociației de Dezvoltare a Turismului în Moldova confirmă scăderea dublă a indicatorului duratei sejurului turiștilor străini. Caracteristic este dinamica inversă a statisticii înnoptărilor total și turiști străini. În același timp numărul de turiști străini este în creștere continuă, numărul total al turiștilor sporind neesențial în perioada 2008-2013, înregistrând

două valuri slabe, numărul de unități de cazare în mediul rural fiind în creștere extrem de lentă de la 184 în anul 2004, atingând numărul de 264 în anul 2013, dintre care pensiuni turistice rurale clasificate conform normelor Agenției Turismului a R. Moldova - 5 în 2004 și 19 în 2013 [6]. În perioada ianuarie-martie 2015 tendința de reducere a activităților în domeniul turismului rural s-a menținut conform datelor BNS, numărul de turiști și excursioniști în turismul intern reducându-se cu 11,0%, constituind 6,0 mii pers. Serviciile pentru turism intern au fost repartizate astfel: agențiile de turism și turoperatorii din Chișinău -26,0%, Centru-40,2% și Sud -33,8%. Imperfecțiunea sistemului statistic turistic, subiect al mai multor discuții, până în prezent nu a fost reformat și nu include date privind turismul rural neorganizat.

Cercetările recente demonstrează că potențialul puternic al domeniului rural de afaceri, inclusiv turismul în toate manifestările (ecologic, cultural, evenimente, gastronomic etc.) rămâne un domeniu nevalorificat, iar nivelul satisfacerii turiștilor, inclusiv străini este destul de scăzut. Datele pentru R. Moldova, obținute în cadrul evaluărilor în sistemul *Certour*, la care a participat autorul ca expert, unic pentru șase țări din spațiul Uniunii Europene și Parteneriatului Estic, în perioada octombrie-noiembrie 2014 sunt destul de relevante în acest sens: peste 50% din respondenții străini au refuzat să discute la tema calității serviciilor turistice

prestate în zonele rurale ale țării, puțin sub 1/3 au apreciat calitatea serviciilor ca acceptabilă și 7% au răspuns categoric negativ apreciind calitatea [7].

Studiul nostru a permis identificarea și formularea laturilor tari și slabe noi ale domeniului. Astfel,

- potențialul economic pentru dezvoltarea durabilă regională este invizibil, din cauza poziționării incorecte a ramurii pe planul economic național;
- domeniul se referă la cele mai vulnerabile și responsabile pentru competitivitatea economică a țării pe plan internațional și pentru mediu în contextul principiilor unei economii durabile și sustenabile;
- ramurile noi ale turismului rural, în special turismul ecologic, este folosit de mai mulți actori în diferite contexte, însă deseori cu confuzie de utilizare și în afara categoriilor de bază a științelor economice a turismului, legislației, practicilor bune ori a dezvoltării teritoriale;
- definițiile de durabilitate *Brundtland*, formulate încă în 1987ca dezvoltare care răspunde necesităților prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde la ale lor, nu au caracter tranzitiv asupra calității managementului de ramură și a calității produsului;
- nivelul restricțiilor în domeniu este neglijabil și practic nul din cauza aflării acestuia în faza de construire în

cadrul sistemului economic național și lipsei unei abordări complexe și sistemice și prevalării abordărilor unilaterale, ocazionate de oportunitățile practicilor finanțării și practicilor abuzive ale managementului de proiect în domeniu, dar și în comparație cu alte domenii ale economiei.

În acest sens este interesantă experiența din Maroc, care în demersul de poziționare a turismului în complexul ramurilor economiei a plasat durabilitatea în centrul Strategiei de dezvoltare turistice și a elaborat un model specific marocan al turismului durabil, ce a permis diferențierea țării în mediul concurențial de vecinătate și modelarea unui comportament distinct al actorilor din turism în ceea ce privește conservarea resurselor, menținerea autenticității socioculturale, dezvoltarea nivelului de trai a localităților receptoare, iar analiza marjelor de dezvoltare a teritoriilor a permis fixarea unor ambiții diferențiate pentru fiecare teritoriu și arie turistică în termenii de durabilitate și definirea obiectivelor de creștere a sosirilor turistice până în anul 2020. În fig. 3 este prezentat palierul de dezvoltare strategică a turismului ce integrează durabilitatea în toate verigile lanțului de valoare turistică și

pe toată lungimea ciclului de viață a produsului turistic: planificarea, conceptul, investițiile, exploatarea, evaluarea și ajustarea instrumentelor decizionale (fig. 3,a). În faza creșterii (fig.3,b) esența durabilității este articulată în jurul unor indicatori ce iau în considerare densitatea turistică și impactul dezvoltării turistice la nivel regional, inclusiv percepția turistului a efectelor durabilității din perspectiva experienței sale turistice. La faza "zborului" (fig. 3,c) se au în vedere necesitățile de normare și relația dintre norme și dezvoltarea economică a regiunii, inclusiv impactul asupra ocupării populației locale. Ulterior (fig. 3,d) se ține cont de contribuția actorilor turismului în dezvoltarea parteneriatelor instituționale, indicatorilor financiari de profit, compensarea asupra costurilor, certificarea etc. În final (fig.3,e) durabilitatea este abordată ca afacerea comună, a tuturor, este considerată un obiect al marketingului și promovării, ce vine să capitalizeze toate instrumentele de comunicare și sensibilizare existente. Astfel, durabilitatea, și nu egoismul antreprenorial (în viziunea moldovenească), montată în centrul strategiei de dezvoltare a turismului și în special cel rural, devine motorul eficient de capitalizare a regiunilor.

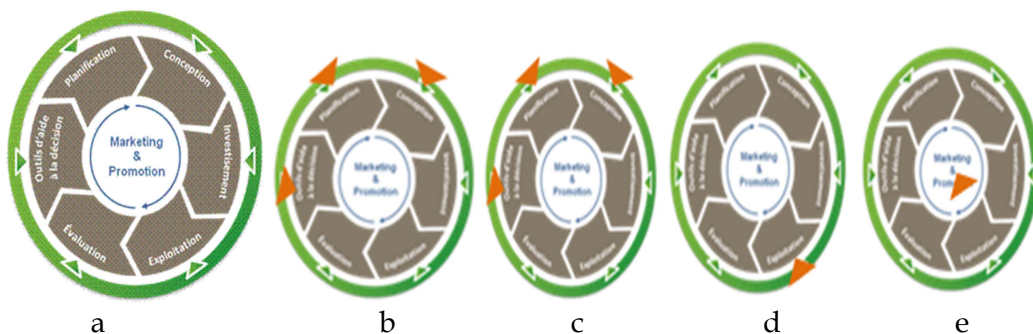

Figura 3. Durabilitatea în ciclul de viață a produsului turistic

Sursa:[8]

O rețea de consultanți specializați în turism, gestiunea organizațiilor și resurselor umane, amenajarea și dezvoltarea teritoriilor turistice, dreptul turismului, ce vine să asigure calitatea turismului local, este încă o practică, puternic dezvoltată spre exemplu în Franța (fig. 4), dar absentă în arhitectura sistemului moldovenesc, zonă ocupațională profesională într-un anumit mod ocupată de organizațiile neguvernamentale, baza activismului fiind axată în general pe valorificarea resurselor financiare a fondurilor și care de regulă au tangențe singulare, punctuale cu planurile naționale sau cele regionale. Studiul nostru arată, conform catalogului ONG [9], că în domeniul turismului (fără precizarea formei sau tipului turismului) activează 9 ONG, în artă, cultură și tradiții populare - 22, dezvoltare regională și comunitară - 57.

Organizațiile nu au un centru de coordonare comun, iar instrumentul stabilit legislativ-consultarea organelor publice cu societatea civilă, reprezentată prin ONG, este deseori ignorat, astfel, afectând

sistemului decizional în asigurarea dezvoltării turismului rural ca parte componentă a dezvoltării regionale, pe de o parte, și ca centru de creare a atractivității regiunii și capitalizare regională, pe de altă parte.

Turismul, și în special cel rural, generează peste alte aproximativ 40 de genuri de activități conexe prin crearea de servicii turistice de bază și adiționale. În Franța turismul rural este abordat complex, fiind inclus în Rețeaua Rurală Franceză, structurată pe două nivele (fig. 5), condusă de mai multe ministere și o Delegație interministerială pentru Amenajarea Teritoriului și Atractivitatea Regională (DATAR). Rețeaua are ca finalitate, în primul rând, facilitarea conceperii integrate (teritorial, multisectorial și transversal) a proiectelor de dezvoltare rurală și ameliorarea calității proiectelor de dezvoltare rurală și favorizarea valorificării acestora la nivelul regional, național și European, înscriind toate activitățile într-o perspectivă de dezvoltare teritorială echilibrată.

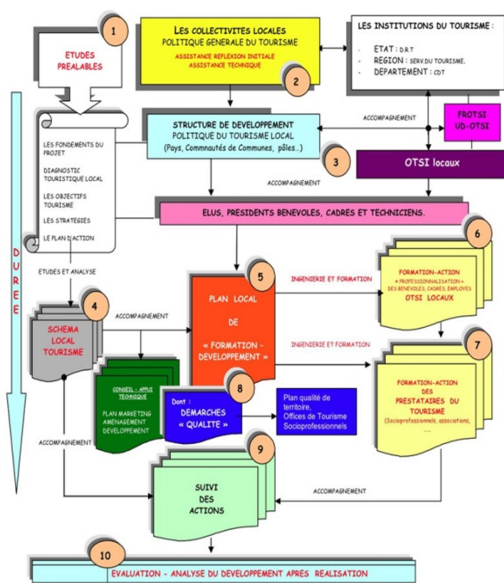

Figura 4. Centru de resurse și inginerie a turismului în spațiul rural, Franța
Sursa:[10]

În literatura de specialitate sunt puține încercări de a descrie și a analiza științific sistemul managerial și cel operațional-procesual al turismului rural moldovenesc. Analiza recentă a concepției Strategiei Dezvoltării a turismului în Republica Moldova în anii 2003-2015 a condus la elaborarea și aprobarea a unei strategii noi „Turism 2020”. Calitatea planificării strategice este inferioară bugetelor alocate pentru serviciul general administrativ de planificare, stare

Réseau rural français = Réseau national + 26 Réseaux régionaux + leur articulation

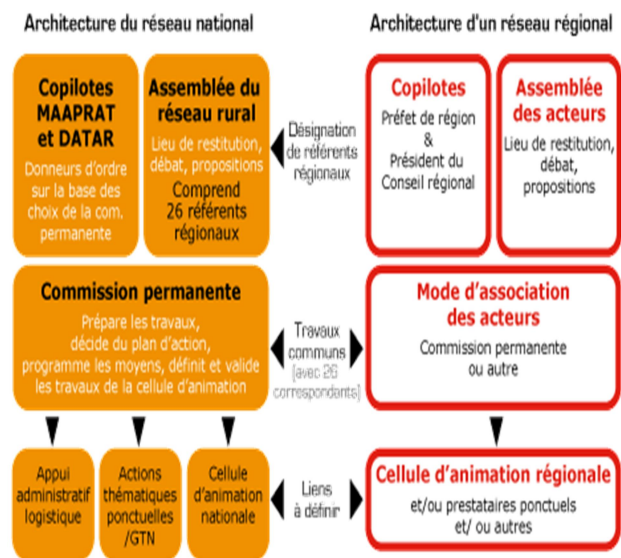

Figura 5. Rețeaua Rurală Franceză
Sursa:[11]

confirmată de rezultatele analizei strategiei 2003-2015 efectuate de ADTM – nivelul de executare a strategiei la momentul anului 2014 a constituit sub 1%.

Unele încercări de a formaliza gestiunea sistemelor specifice turismului, clasate ca sisteme active, este în prezent imposibilă, dar și teoria modernă a managementului abordează foarte atent matematizarea proceselor manageriale, care în fond au caracter complex de natură socio-economică. Simplificarea proceselor manageriale ar fi eficientă doar pentru

planificare pe termen foarte scurt, ceea ce înseamnă absurditatea demersului ca remediu pentru dezvoltarea strategică a sectorului. În prezent, pentru domeniul turismului rural, este exploatată funcția cea mai simplă, cea descriptivă, fenomenologică a științei, cu folosirea indicatorilor cantitativi, cât și a celor calitativi. Funcția explicativă a științei necesită argumentare cantitativă matematică sau calitativă, dar include costuri mai mari și deseori neeficiente în raport cu rezultatele executării. Modelarea se folosește la pronosticurile dezvoltării, iar cea de-a patra, cea superioară, funcție-normativă este folosită pentru argumentarea și arhitecturarea obiectivelor strategice și reprezintă în sine funcția managementului, ce se bazează pe criteriile optimizării utilizării resurselor disponibile și asigurare a comportamentului optim, deciziei optime. Reieșind din această viziune a demersului științific, complex al domeniului, susținem ideea, că gestiunea optimă este gestiunea acceptabilă, adică o acționare acceptabilă, ce transferă sistemul gestionat în starea dorită sau maxim apropiată stării de obiectiv prin modalitatea cea mai convenabilă, ceea ce explică calitatea prognozelor și planurilor, în special, în turismul rural. Din altă parte, calitatea planificării este funcție a calității personalului implicat. Din această pers-

pectivă, cuantificarea calității specialiștilor din domeniile științelor economiei turismului și funcționarilor publici, ce gestionează din numele statului domeniul necesită un studiu independent.

Concluzii. Una din cauzele recunoscute ale afectării situației demografice în domeniul IMM este considerată lipsa abilităților managerilor unităților de a implementa și aplica metodele moderne de gestiune în condiții concrete. Studiul efectuat de autori arată, că există mai multe cauze și fațete contradictorii ale problemei, ce ar determina ineficiența economică și factorii ce condiționează ineficiența managerială în sectoarele noi ale economiei naționale, spre exemplu, turismul rural, chiar în condiții de atractivitate sporită a ramurii. Efortul de dezvoltare cantitativă a ramurii și de ameliorare a calității serviciului turistic rural autohton totuși, nu asigură modificări pe piața consumului de turism rural.

Soluții propuse: 1. susținerea ideii durabilității modelului afacerilor rurale, montat în centrul strategiei de dezvoltare a turismului rural, ce devine motorul eficient de capitalizare a regiunilor rurale; 2. susținerea ideii unei rețele de resurse pentru dezvoltarea rurală ce vine să asigure calitatea operațională a turismului local și calitatea planificării strategice în domeniu.

Bibliografie:

1. http://www.noi.md/ru/print/news_id/32606
2. <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

3. <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=ANT0101&ti=Activitatea+agentilor+economice+dupa+marime+si+genuri+de+activitate%2C+20052012&path=../Database/RO/24%20ANT/&lang=1>
4. <http://monitorul.fisc.md/section/monitorul/6833.html#cut>
5. Raportul *Tendințe în economia Moldovei*, INCE, nr.16, 2014, ISSN 1857-3126.
6. <http://adtm.md/publicatii>
7. <http://moldova.certour.eu>.
8. <http://www.tourisme.gov.ma/fr/tourisme-durable/le-tourisme-durable-dans-la-strat%C3%A9gie>
9. <http://ong.md/index.php/catalog>
10. <http://criter-tourisme.com/metiers.php>
11. <http://www.reseaurural.fr/national>

GRIJA FAȚĂ DE ORFANI ÎN TIMPUL MARELUI RAZBOI (1916-1918) – MĂNĂSTIRILE AGAPIA ȘI VĂRATEC

Pr. conf. univ. dr. Claudiu COTAN,
Facultatea de Teologie, Universitatea „Ovidius” din Constanța

Abstract: *Hundreds of thousands of Romanian militaries died on the front and in the military hospitals during the World War I outbreak in Romania too. Many other militaries and civil people from Moldova died because of many diseases. Thousands of children were orphans as a result needing the help of the state. Besides the efforts of the Romanian authorities who took good care of the orphans, we can also remember the activity of the parish priests who contributed to their protection. The military priests who knew the dramatic realities of the villages of Moldova have also come to aid the orphans whom they tried to guide to the orphanages organised in the great cities and monasteries. Two orphanages were set up by help of the National Orthodox Society of the Romanian Women – Orphans’ Protection Department at Agapia and Varatec, the nuns of the two convents having contributed to their operating. A school and a dispensary for children operated within these convents. The direct administration of the two orphanages was entrusted to Professor Dumitru Boroianu from the Faculty of Theology of Bucharest, supported especially by princess Olga Sturdza, president of the National Orthodox Society of the Romanian Women. The efforts made for maintaining the orphans and for opening a school prove the devotion of the nuns from the two convents, as well as the special care of the Orthodox clergy for protecting those who suffered because of the war.*

Keywords: *orphans, nuns, convents, administration, school, war*

Grija față de numeroșii orfani a fost una dintre principalele activități ce a implicat în mod deosebit clerul ortodox. Preoții din parohii au făcut parte din diferitele comitete care aveau ca preocupare protecția copiilor rămași fără părinți în timpul războiului. Memoriul înaintat mitropolitului Pimen de Al. Simionescu, protopopul județului Botoșani, cu privire la activitatea preoților din protopopiatul său în timpul războiului, aduce cele mai serioase informații legate de activitatea preoților din parohii în ocrotirea

orfanilor: „La sate de asemenea s-au înființat comitete ca filiale ale Comitetului județean ce-au purtat grijă de ocrotirea acestor orfani. În aceste comitete funcționează și preoții, fiind cei mai mulți din ei conducători efectivi. Aceste comitete au luat măsuri ca orfanii să fie încredințați rudelor celor mai apropiate pentru îngrijire. De asemenea, au luat măsuri pentru paza averii lor. Tot aceste comitete au primit de la Comitetul Județean alimentele necesare și le-au distribuit orfanilor... În urma apelului făcut de Î. P. S. Voastră prin ord. nr. 188 din a.c. către preoții acestui județ de a se înscrie ca membri în

Societatea «Ocrotirea orfanilor din războiu» din Iași și de a colecta pentru această Societate, s-au înscris ca membri toți preoții orașului Botoșani în număr de 12, iar de la sate sunt înștiințat că s-au înscris până acum 17 preoți. De asemenea s-au făcut și colecte, trimitându-se până în prezent numitei Societăți prin această protoierie suma de lei 1634,35. În această sumă se cuprind cotizațiile și colectele care sunt în curs.”¹

Pe lângă activitatea de protejare a orfanilor efectuată de preoții din parohii, se remarcă și eforturile depuse în aceeași direcție de preoții militari. Pentru ajutorarea orfanilor a fost expediată de Serviciul Religios al Armatei Române circulara nr. 1061 din 17 septembrie 1917, în care se comunica preoților militari că: *„Problema copiilor orfani trebuie să ne preocupe pe toți. La rezolvarea acestei probleme urmează să contribuiască, în primul rând, preotul, ca îndrumător și propovăduitor al dragostei și milei creștine și ca unul ce este obligat, special prin legea noastră, să poarte grijă de văduve și orfani. De la această sfântă datorie neputându-se sustrage nici preoții de armată, cu insistență vă rog a vă interesa de aproape de copiii orfani, din localitățile unde cantonați, din satele supuse evacuării sau din cele recuperate de la inamic și a lua măsuri cu comitetele locale constituite în acest scop, pentru asigurarea existenței lor.*

¹ Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, fond Memoriile preoților Mitropoliei Moldovei din 1916-1918, Dosar nr. 107/1920; Vezi Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Edit. Universitară, București, 2015.

Când într-o localitate n-ați putea face nimic în sensul arătat, ne veți înștiința imediat, trimitând un tablou cu numele și prenumele copiilor orfani, rămași neplasați. Prin copii orfani veți înțelege pe acei care în localitate n-au nici rude și nici un alt sprijin.”² Unii dintre copiii recomandați de preoții militari Serviciului Religios al Armatei au primit mai departe ajutor din partea Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române.

De la izbucnirea războiului, mitropolitul Pimen a pus la dispoziția Comitetului Sanitar Central toate mănăstirile din Moldova. Din rândul acestor mănăstiri un rol aparte l-au avut mănăstirile de la Agapia și Văratec, deoarece în incinta lor au fost organizate două orfelinate în timpul Primului Război Mondial³. La Mănăstirea Văratec, chiliile

² Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru Marea Unire 1916-1918*, Edit. Europa Nova, București, 2000, p. 140; AMR., fond M. St. M., Secția 6, Dosar nr. 59, f. 13.

³ Gh. Chiper-Dinograncea, „Mănăstirea Agapia”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XXXIII (1957), nr. 3-4, pp. 308-316; Vasile Ignătescu, „Mănăstirea Agapia”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLI (1965), nr. 9-10, pp. 524-526; Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Văratec* (în colaborare), București, 1986; *Istoria Mănăstirii Văratec*, de monahia Zenaida Racliș și arhimandritul Evghenie Ungureanu, Mănăstirea Neamț, 1923; Scarlat Porcescu, „Contribuții aduse de slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Iașilor în anii 1916-1918 pentru făurirea statului național unitar român”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul LIV (1978), nr. 9-12, pp. 685-714.

fosteii starețe Veronica Hermeziu, decedată în anul 1904, au fost cedate mănăstirii de către Eufrosina Sacară, moștenitoarea lor, pentru a fi folosite ca infirmerie. Câțiva ani mai târziu, în 1910, monahia Eufrosina Rusu a lăsat în mănăstire, pentru bolnița acesteia o casă cu patru camere și cu tot inventarul⁴.

Încă din anul 1859, Mănăstirea Văratec solicitase Ministerului Cultelor un medic permanent. Astfel, în perioada anilor 1900-1915, mănăstirea a fost deservită de medicul Nicolae Penescu de la Târgu Neamț. Ca urmare a războiului din 1913, încheiat cu Pacea de la București, Mitropolia Moldovei și Sucevei a cerut maicilor de la Văratec să se înscrie în Crucea Roșie pentru pregătirea ca infirmiere pentru spitalele militare. Listele cu surorile de caritate ce proveneau din această mănăstire cuprindeau 40 de călugărițe, la care s-au adăugat alte 26⁵. Cursurile de pregătire sanitară s-au făcut în Mănăstirea Văratec în luna martie 1913, la acestea participând în două serii 33 de maici și surori. Pentru pregătire sanitară, cursurile de medicină au fost ținute de medicul Maria Dumitru, iar cele din iulie 1913, de către medicul Eugenia Vasiliu. La 14 august 1913, s-au cereau de către Ministerul de Război câteva maici pentru lazaretul de la Turnu Măgurele, dar ajutorul lor nu a mai fost necesar⁶. De asemenea,

⁴ Ioan Ivan, „Forme organizatorice de asistență medicală”, în *Mănăstirea Văratec*, Iași, 1986, p. 138.

⁵ *Ibidem*, p. 145.

⁶ *Ibidem*, p. 146.

câteva călugărițe au fost solicitate să activeze la Institutul de fete al Societății femeilor române din Iași, iar o maică era cerută de „Leagănul Sfânta Ecaterina” din București⁷. Călugărițele au urmat cursurile Institutului de Caritate din București, fiind socotite infirmiere. La 19 august 1916, după declanșarea războiului, călugărițele infirmiere au primit ordin pentru a se deplasa la București, unde urmau să activeze în rândurile Crucii Roșii. Împreună cu maicile de la Agapia au format șapte echipe de câte cinci persoane. Nouă călugărițe au activat și în spitalele particulare⁸.

Mănăstirea Văratec a servit și ca spital militar. În clădirile acesteia au fost primiți sute de răniți, fiind spitalul cu cel mai mare număr de convalescenți care au primit ajutor într-o mănăstire. În sprijinirea acestui spital au fost implicate direct călugărițele și stareța mănăstirii, Zenaida Racliș. În timpul războiului a funcționat în mănăstire Spitalul Militar Neamț nr. 32a și 33c pentru răniți și convalescenți condus de medicul maior în rezervă Nicolae Penescu, ajutat de administratorul C. Lepădatu. Stareța mănăstirii a rânduit ca maicile bătrâne rămase, să îngrijească de soldații bolnavi. Călugărița Adriana Lepădatu a fost încadrată ca personal medical, iar două maici au fost repartizate la Crucea Roșie. La 7 sept. 1916, Spitalul Militar de la Mănăstirea Neamț a solicitat și el ca maicile

⁷ *Ibidem*, p. 150.

⁸ *Ibidem*, p. 148.

de la Văratec desemnate pentru acest spital să vină în ajutorul soldaților, urmând să locuiască în casa Filotei Romanescu. În cele din urmă, maicile au rămas la Văratec, unde în octombrie se găseau 574 de răniți⁹. Spitalul a funcționat până în anul 1918, în acest timp, călugărițele ocupându-se cu pansarea răniților, schimbarea lenjeriei, pregătirea hranei și curățenia în spital.

La Mănăstirea Agapia, călugărițele au lucrat perne, cearșafuri, prosoape, ciorapi, mănuși și plapome pentru ostași. Prin strădania și munca lor sute de răniți au fost vindecați. La spitalele din Iași au fost repartizate 23 de călugărițe, iar la spitalul de la Mănăstirea Neamț alte 7 călugărițe. Călugărițele de la Văratec au activat și ele la spitalele din: Bârlad (7), Vaslui (4), Tecuci (4), Bacău (4) și Târgu-Ocna (4)¹⁰. La încheierea războiului, dintre cele 60 de maici de la Mănăstirea Văratec care s-au ostenit în spitalele de răniți și contagioși, cinci erau decedate, iar nouă rămăseseră în teritoriile ocupate. Călugărițele de la Agapia și Văratec și-au îndeplinit misiunea, îngrijind de mii de răniți și bolnavi, primind pentru devotamentul lor aprecieri deosebite din partea Crucii Roșii și a Armatei române. Monahia Antonia Ghenovici de la Văratec a fost decorată pentru dăruirea arătată îngrijirii răniților și bolnavilor.

La strădania mănăstirilor de la Agapia și Văratec s-au alăturat și mănăstirile: Neamț, unde a fost organizat un spital cu

400 de paturi, Secu cu 250 de paturi și Cetățuia cu 30 de paturi. Mai mult chiar, Mitropolia Moldovei a precizat că la nevoie va face eforturi pentru a pune la dispoziția armatei și alte mănăstiri în care să se organizeze spitale militare¹¹. În mănăstiri s-au pregătit pentru răniți pansamente, lenjerie și alte materiale necesare în spitale. Dar cel mai mare ajutor oferit de călugărițele-infirmiere Armatei române a fost devotamentul în folosul tămăduirii soldaților răniți sau bolnavi.

Pe lângă inițiativa trimiterii călugărițelor în spitalele militare, Mitropolia Moldovei și Sucevei s-a implicat și în ocrotirea orfanilor de război. La Agapia și Văratec s-au amenajat orfelinate, solicitarea venind din partea principesei Olga Sturdza, președinta Societății Naționale Ortodoxe a Femeilor Române, care a discutat, la 5 aug. 1917, cu starețele celor două mănăstiri. De organizarea și administrarea acestor orfelinate s-a îngrijit profesorul Dumitru Boroianu de la Facultatea de Teologie din București, care era membru al Comitetului pentru îngrijirea orfanilor, comitet ce hotărâse înființarea celor două orfelinate cu câte 400 de locuri fiecare¹². Un efort considerabil pentru organizarea acestor orfelinate l-a depus Olga Sturdza, care s-a îngrijit de aprovizionarea cu materialele

¹¹ Gabriel Pârvu, *Pregătiri sufletești pentru zile mari*, București, 1916, p. 114.

¹² Rodica-Eugenia Anghel, „Olga Sturdza - contribuții privind viața și activitatea”, în *Arhivele Moldovei*, 1994-1995, nr. 1-2, pp.72-76.

⁹ Ibidem, p. 143.

¹⁰ Ibidem, p. 147.

necesare, cu alimente și medicamente și chiar cu repartizarea militarilor pentru paza lor. Funcționarea orfelinelor în condiții foarte bune s-a datorat muncii administratorului Dumitru Boroianu, care s-a ocupat de toate cele necesare orfelinelor, de repartizarea orfanilor în cele două mănăstiri, de igiena, hrana și tratarea copiilor.

La 26 aug. 1917, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române – Secția Ocrotirea Orfanilor – Comitetul Central a început o serie de demersuri pentru funcționarea celor două orfelinate. Mitropolitul Pimen îi comunica administratorului Boroianu, la 21 aug. 1917, că: *„În urma hotărârii luate de Comitetul pentru îngrijirea orfanilor, din care facem și noi parte, s-a decis înființarea unor orfelinate cu câte 400 de locuri la Mănăstirea Agapia și Văratec. Ca administrator al acestor orfelinate sunteți numit Dvs. Având locuința în Mănăstirea Agapia, iar ca ajutor de administrator pentru orfelinatul de la Mănăstirea Văratec e numit preotul Bălănescu, fost administrator al spitalului din aceea mănăstire. Despre acestea veți primi înștiințare și din partea Comitetului”*¹³. Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române – Secția Ocrotirea Orfanilor – Comitetul Central l-a anunțat pe administrator, la 22 aug. 1917, că a intervenit pe lângă mitropolitul Pimen ca preotul Bălănescu, fost administrator al Spitalului de Invalizi

de la Mănăstirea Văratec, să rămână ca ajutor în administrarea orfelinului de la Văratec¹⁴. Dumitru Boroianu a condus cele două orfelinate până la încheierea războiului. La 5 martie 1918, Olga Sturdza, președinta Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, care aprecia în mod deosebit activitatea administrativă efectuată de Boroianu, îi cerea *„... să ne comunicați care sunt intențiunile dumneavoastră în ce privește conducerea orfelinelor, după încheierea păcii. Noi am fi prea mulțumiți ca Dvs. să puteți rămâne încă multă vreme la Mănăstire, pentru a administra cu același devotament și cu aceeași pricepere și râvnă orfelinatele”*. La această propunere, pe document, Boroianu a scris cu mâna sa că se va întoarce la munca de profesor al Facultății de Teologie din București¹⁵.

Chiar de la înființarea orfelinelor, Prefectura Județului Neamț îl anunța, la 18 sept. 1917, pe administratorul Boroianu că în perioada 30 august-3 septembrie 1917, vor fi trimiși spre cele două mănăstiri, „orfelinatele din Filioara”, 671 de orfani¹⁶. La 4 sept. 1916, Societatea Ortodoxă a Femeilor – Ocrotirea Orfanilor, trimitea la Agapia 15 orfani însoțiți de arhimandritul Stupcanu, responsabilul călugărilor infirmieri, dar și o ladă de medicamente

¹³ Arhiva Națională Istorică Centrală (ANIC), fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 16.

¹⁴ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 18.

¹⁵ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 182.

¹⁶ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 35.

pentru copii¹⁷. Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române – Secția Ocrotirea Orfanilor – Comitetul Central îl anunța pe Boroianu că în urma controlului a 59 de orfani în Gara din Iași, trimiși de Prefectura Covurlui, doar 29 erau orfani au primit avizul pentru a ajunge la Agapia¹⁸.

Preotul militar Alexandru Popescu de Spitalul de Contagioși nr. 2 a înaintat o solicitare Serviciului Religios al Armatei, la 22 oct. 1917, pentru ca Vasile, Domnica și Pricopie, orfanii soldatului decedat Ioan Banciu, din comuna Movilița, refugiați în comuna Anghelești, județul Putna, să fie primiți la Mănăstirea Agapia. La această solicitare, adjunctul Serviciului Religios, V. Pocitan, i-a solicitat preotului să-i trimită pe copii la Mănăstirea Agapia¹⁹. Primăria din Șarul Doamnei, județul Suceava, a trimis la Mănăstirea Agapia, în data de 6 noiembrie 1916, pe orfanii Ion și Maria Tănasă, care nu mai aveau nicio rudă apropiată în comună²⁰.

La 19 noiembrie, Gara Sascut îl anunța pe D. Boroianu de trimiterea cu trenul a 200 de orfani însoțiți de jandarmi și administratorul Plășii sub coordonarea

prefectului județului Putna²¹. Societății Ortodoxe Națională a Femeilor Române – Secția Ocrotirea Orfanilor, prin președinta Olga Sturdza, regreta că acești orfani nu fuseseră mai întâi deparazitați, cum se proceda în mod obișnuit în Gara din Iași²².

La 24 oct. 1917, maica Natalia Bolberită, administrator ajutător al orfelinului de la Văratec, a primit pe orfanele Maria Ilie Ion și surorile Anica și Zamfira. Maria și Anica au fost luate în grijă de maica Elpida Borș, iar Zamfira de maica Calipso Epure²³. Orfana Jenica Vasile Ștefan, aflată la Mănăstirea Văratec, la maica Partenia Vasiliu, îi cerea într-o scrisoare mătușii sale din Galați, să-i trimită cărți pentru clasa a IV-a, iar pentru Maria, probabil sora sa, cărți pentru clasa I-a. Aceasta o ruga pe mătușa sa să-i trimită și ceva mâncare sau bani pentru că la mănăstire „mânca numai fasole”²⁴. Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române solicita la 6 dec. 1917, ca orfanele surori Ionica de șase ani și Georgeta Bălăuț de patru ani să fie primite la Mănăstirea Văratec²⁵. Primăria din Găinești, județul Suceava, a trimis la 18 feb. 1918, la

¹⁷ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 27.

¹⁸ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 72.

¹⁹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 118.

²⁰ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 137.

²¹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 148.

²² ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 72.

²³ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 110.

²⁴ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 220.

²⁵ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 202.

Mănăstirea Agapia, trei surori, fiicele mobilizatului Trifan Vasile, deoarece mama lor murise. Anica Gh. C. Popovici cerea ajutor orfelinatelor din comuna Filioara, pentru cei șase copii pe care îi avea, dar cărora nu reușea să le asigure subzistența²⁶.

O delegație a Societății Ortodoxe Națională a Femeilor Române - Secția Ocrotirea Orfanilor a întreprins mai multe inspecții la cele două orfelinate de la Agapia și Văratec. La 30 sept. 1917, această delegație a inspectat Mănăstirea Agapia, unde s-a constatat cu bucurie că maica Elpida Petrișor luase sub ocrotirea sa 12 copii orfani. O nouă inspecție a fost făcută la Văratec în 19 noiembrie, iar a doua zi delegația a ajuns la Agapia, în dorința de a mări capacitatea celor două orfelinate pentru a putea primi la nevoie 1200 de orfani. Delegația a fost mulțumită de organizarea orfelinatelor, de munca depusă de Dumitru Boroianu, de strădaniile cele două starețe și de maicile mănăstirilor care manifestau devotament pentru misiunea primită²⁷.

Pentru îngrijirea unui număr atât de mare de orfani, administratorul Boroianu s-a preocupat permanent de procurarea alimentelor necesare, de haine, lemne și combustibil. Chiar de la deschiderea celor două orfelinate, la 17 sept. 1917, arhiepiscopul Antim Botoșeneanul comunica că mitropoli-

²⁶ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f.148.

²⁷ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 150; f. 154.

tul Pimen Gergescu a aprobat ca Mănăstirea Agapia să vândă orfelinatului 100 de kg. de miere cu 10 lei/kg, iar alte 100 de kg. să fie trimise orfanilor din Iași²⁸. În sprijinul orfelinatului de la Agapia au venit și locuitorii din satul Vânători care au dăruit 400 de kg. de fasole, 80 de kg. de sămânță de cânepă și 40 de kg. de cartofi²⁹. La 12 noiembrie, Depozitul de Subzistență din Târgu Frumos (postul Pașcani), anunța administrația orfelinatelor de la Agapia și Văratec că avea pentru copii 300 de perechi de opinci de diferite mărimi, 500 de kg. de lână din care maicile mănăstirilor să facă haine orfanilor, 100 l de gaz pentru iluminatul orfelinatelor, doi cai pentru transport, iar pentru paza orfelinatelor urmau să fie detașați zece milițieni³⁰. Chiar administratorul Dumitru Boroianu a cumpărat, la 17 noiembrie 1916, cu 3360 de lei, 129 de oi din comuna Pipirig pentru hrana necesară celor două orfelinate³¹. Gara din Târgu Frumos anunța la 16 dec.1917, expedierea către orfelinatul de la Mănăstirea Agapia, a unor cantități importante de grâu, cartofi și zarzavat³². Una dintre marile greutăți întâmpinate de administrația

²⁸ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 46.

²⁹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 108.

³⁰ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 138.

³¹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 152.

³² ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 187.

orfelinatelor a fost legată de descărcarea vagoanelor și transportul din gări a alimentelor primare. Într-o scrisoare din 25 sept. 1917, adresată administratorului orfelinatului de la Agapia, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române – Secția Ocrotirea Orfanilor – Comitetul Central îngăduia ca orfanii mici și slabi să primească lapte de patru ori pe săptămână, carne urmând să primească o dată pe săptămână toți copiii. Orfelinele urmau să primească și săpun³³. Din cauza unor lipsuri, se pare că unii dintre orfani au fugit din orfelinatul Mănăstirii Agapia³⁴.

Pentru ajutorarea orfelinatelor de la Agapia și Văratec au contribuit cu diferite sume de bani și oameni simpli. Plutonierul Șchiopu Mihail din Regimentul 50/64 Infanterie a donat, la 7 noiembrie 1917, suma de 40 de lei pentru orfanii de la Mănăstirea Agapia³⁵. La 26 noiembrie, C. Stan, institutor în Târgu Neamț, a oferit 200 de lei pentru orfanii de la Văratec³⁶. Chiar un soldat rus a dăruit orfanilor șase ruble³⁷.

Numărul mare de orfane a impus și deschiderea unei școli la Mănăstirea Agapia. La 16 ian. 1918, ministrul I. G. Duca

³³ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 72.

³⁴ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 2.

³⁵ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 188.

³⁶ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 180.

³⁷ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 72.

a aprobat înființarea unei Școli Normale de Fete în care să învețe orfanele venite din teritoriile ocupate și cele de la Școala Normală din Iași, care nu și-a putut deschide cursurile din lipsă de local³⁸. Monahia Eupraxia Macri, institutoare pentru adulte, detașată la Spitalul de Invalizi de la Văratec, a revenit la Agapia, iar la Văratec pentru educarea orfanelor a rămas Natalia Bolberită, care era de asemenea institutoare³⁹. În cele din urmă s-a hotărât înființarea unei clase pentru fetele orfane de la cele două mănăstiri. Organizarea unei școli nu era posibilă pentru că nu s-ar mai fi putut acorda îngrijirea necesară orfanilor cu vârste mai mici. La școala înființată urmau să se predea și cursuri de lucru manual. La școala de la Mănăstirea Agapia, conform ștatelor de plată, au primit salarii profesorii Popescu Ioan, I. Costăchescu, Dragomirescu Constantin, Predescu Ilie, Maria Capriș și Elena Vasilescu⁴⁰. Mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei și Sucevei l-a anunțat la 22 oct. 1917, pe administratorul D. Boroianu, că în urma discuțiilor purtate cu Societatea Ortodoxă a Femeilor Române,

³⁸ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 53.

³⁹ Daniel Isai, „Implicarea monahismului din Moldova în alinarea suferințelor din perioada Primului Război Mondial (1916-1918)”, în *Teologie și Viață*, anul XIII (LXXIX), nr. 7-12, 2003, p. 243; ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 18.

⁴⁰ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 240; f. 245.

domnișoara Aspasia Atanasiu, absolventă a școlii profesionale și refugiată din Constanța, putea fi primită la orfelinatul de la Văratec „făcând în schimb servicii orfelinatului potrivit situației sale intelectuale”⁴¹.

Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române a hotărât la 22 ian.1918, în urma discuțiilor cu ministrul agriculturii, să trimită un număr de orfani la Școala de Agricultură de la ferma Laza, județul Vaslui. Acești orfani urmau să fie copii de țărani, sănătoși, mai mari de vârstă „și dacă au puțința, să știe a ceti și scrie”⁴². Pentru aceasta s-a semnat un proces-verbal între Dumitru Boroianu și P. Roziade, delegatul Ministerului Domeniilor Statului, în care se preciza că la Școala de ucenici de la ferma Laza urmau să meargă 25 de orfani. La 17 feb. 1918, administratorul domeniului Flămânzi, județul Botoșani, anunța că se dorea înființarea unei colonii agricole la Curtea din Flămânzi, unde proprietară era principesa Olga Sturtza. În această colonie urmau să muncească între 25-40 de băieți și 5-10 fete. Orfanii urmau să primească instrucțiune, îmbrăcăminte, încălțăminte și întreținere⁴³. Administrația Depozitului Central de Subzistență din Bârlad cerea de la orfelinatul de la Văratec un număr de

100-200 de copii orfani cu vârste cuprinse între 14-17 ani pentru a fi angajați în lucrări de grădinarit. Administrația acestui deposit preciza că deținea case pentru cazare în condiții acceptabile și hrana necesară. Orfanii urmau să primească un leu pe zi ca plată pentru munca depusă, suma finală urmând să intre în contul orfelinatului de la Văratec. La această solicitare, administratorul Boroianu preciza că orfelinatul nu avea copii cu vârstele respective, dar aproba ca solicitarea să fie înaintată Societății Ortodoxe Națională a Femeilor Române – Secția Ocrotirea Orfanilor⁴⁴. Se pare că, în final, nu au fost trimiși orfanii solicitați.

Între documentele orfelinatelor de la Agapia și Văratec se găsește și scrisoarea maiorului N. Theodor, din 17 aprilie 1918, în care cerea de la Mănăstirea Agapia să o înfieze pe fetița Tasia Barbu de cinci ani, orfană de tată și mama și fără rude apropiate. Acest ofițer era căsătorit și avea doi băieți, dar singura sa fiică murise. Pentru mângâierea sufletului său o cerea pe această fetiță, pe care urma să o crească și să o educe, deși era invalid de război⁴⁵. Înfierea unui orfan de la Mănăstirea Agapia era solicitată și de preotul Neculai Varganici, pentru care primarul Costache Vătășiță din comuna Fântâna Mare, județul Suceava, elibera un certificate de adevăritare

⁴¹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 488, f. 181.

⁴² ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 75.

⁴³ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 133.

⁴⁴ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 315.

⁴⁵ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 253.

morală⁴⁶. La rândul său, M. T. Damian își cerea, la 2 iunie 1918, copiii de la Orfelinatul „Principele Mircea”, comuna Erbiceni, după ce fusese demobilizat, cu toate că soția sa murise. Inginerul Victor P. Harșanu, refugiat din Râmnicu Vâlcea în comuna Gârcina din județul Neamț, solicita, la 26 mai 1918, administratorului orfelinelor Agapia și Văratec aprobarea pentru înfierea unei orfane cu vârsta de 12-14 ani pe care dorea să o crească și să-i dăruiască o zestre la căsătorie⁴⁷.

Emoționantă este o scrisoare adresată președintei Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române de soldatul demobilizat Pleșa Costache: *„Vă rog a binevoi a-mi asculta alăturata plângere. Fiind mobilizat de la începutul decretării războiului din 1916, și fiind rănit de două ori în luptele de la Turtucaia și în luptele care s-au dat la Mărășești în anul 1917, și prin voința lui Dumnezeu am scăpat cu viață pentru a fi în mijlocul camarazilor de arme și fii ai Țării.*

Odată cu decretarea demobilizării armatei române și întorcându-mă la viața mea, am avut un act dureros. Soția mea, fiind grav bolnavă în lipsa mea, și-a dat ultima suflare, în care mi-a lăsat doi copilași orfani și lipsiți de mijloace, fiind duși la Spitalul «Regina Maria» și înaintați la Mănăstirea Agapia, județul Neamț. Vă rog să binevoiți a-mi elibera copilașii și a le da și ajutorul lor, care prin moartea soției mele nu știu dacă a luat cineva sau nu ajutorul ce li

⁴⁶ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 283.

⁴⁷ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 221.

se cuvine”⁴⁸. Astfel, dacă unii dintre părinți, fiind în mari lipsuri, cereau pentru copiii lor ajutorul orfelinelor de la Agapia și Văratec, alții încercau înfierea orfanilor care nu aveau nicio rudă apropiată.

Necesitatea îngrijirii medicale a copiilor a impus și înființarea unei farmacii și chiar numirea unui medic permanent. Un proces-verbal din 18 feb. 1918, prin care Elena Perticari a preluat dispensarul Mănăstirii Agapia, condus până atunci de monahia Ana Ghenovici, prezintă și inventarul de medicamente și instrumental medical pe care le avea acesta. Pentru infirmeria orfelinatlui de la Agapia au fost preluate casele răposatei prințese Raluca Sturdza împreună cu tot mobilierul⁴⁹. La 12 feb. 1918, Elena Perticari a înființat un dispensar în arhondaricul Mănăstirii Văratec, procesul-verbal de predare-primire fiind semnat cu dr. Minovici⁵⁰. Infirmeria de la Mănăstirea Agapia a fost încredințată la 10 aprilie 1918, Ecaterinei Strat, absolventă de medicină. Pentru igiena orfanilor a fost înființat și un cuptor de deparazitare⁵¹.

Remarcăm și grija pe care ierarhii ortodocși au arătat-o familiilor sărace și cu mulți copii în timpul războiului. Mitropolitul Pimen al Moldovei și Sucevei a

⁴⁸ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 200.

⁴⁹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 166; f. 167 f. v.; f. 168; f. 170.

⁵⁰ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 172.

⁵¹ ANIC, fond Dudu Velicu, Dosar nr. 489, f. 219.

intervenit pe lângă Ministerul de Război pentru ca unul dintre mobilizați să fie detașat în Iași pentru a fi mai aproape de soția sa care rămăsese să crească singură cei cinci copii. În anii care au urmat, clerul ortodox a căutat să ajute cât mai mult pe orfanii de război, destul de numeroși în fiecare parohie. Sfântul Sinod a hotărât, la 20 iunie 1920, ca în mănăstirile de maici să fie îngrijiți copiii orfani. Cerința fusese înaintată Bisericii Ortodoxe de regina Maria și susținută în Sfântul Sinod de mitropolitul Pimen⁵². Orfelinatele de la Agapia și Văratec au înscris una dintre cele mai frumoase paginii de iubire a aproapelui din greii ani ai Primului Război Mondial⁵³.

⁵² Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 150/1920, f. 356 v.

⁵³ Vezi Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Edit. Universitară, București, 2015.

TRANSPORTUL RUTIER DE PERSOANE ÎN REGIM DE TAXI

Conf. univ. dr. Iurie MIHALACHE,
Decanul Facultății de Drept,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract: *The article examines the current state of the legal regulation of relations arising from the enforcement of obligations under the contract of carriage of passengers a taxi. The author expresses his position on the need to address specifics of the contract of carriage of passengers a taxi, which is a public merger agreement. In addition this article discusses the problem of the lack of established by the legislation of mandatory confirmation from the carrier (route taxi) of the fact of conclusion of a public contract of carriage of passengers by issuing tickets established sample.*

Key words: *taxi transport, taxi, tickets, transportation agreement, the passenger, administrative liability.*

Rezumat: *Articolul analizează starea actuală din domeniul reglementării juridice a relațiilor care decurg din contractul de transport de pasageri în regim de taxi. Autorul își exprimă poziția cu privire la necesitatea abordării specificului încheierii contractului de transport de pasageri în regim taxi, care este un contract cu caracter public. Suplimentar, în articol se examinează problema lipsei legislației corespunzătoare care să confirme faptul încheierii contractului de transport cu eliberarea bonului de casă.*

Cuvinte cheie: *transport în regim de taxi, servicii de taxi, contract de transport, pasagerul, răspunderea contravențională.*

Transportul rutier de persoane în regim de taxi a cunoscut o dezvoltare intensă după proclamarea independenței Republicii Moldova. Realitatea anilor '90 este reușit reflectată de expertul organizației IDIS „Viitorul”, I. Cotruță, că „inițial, patronul companiei obținea licența pentru prestarea serviciilor de informații, apoi dobânda de la organele abilitate 2-3 posturi de telefon și închiria un spațiu, unde amplasa cele câteva aparate de telefon și/sau calculatoare. În același timp

procura o antenă pe care o instala pe acoperișul unui imobil și câteva stații radio, pe care le lua în arendă pentru a le plasa în unitățile de transport. În paralel, afișa anunțuri publicitare în mass-media privind angajarea taximetriștilor independenți sau a particularilor. Astfel își începea activitatea noul serviciu de taxi” [1, p.14].

Un specific al raporturilor de transport în regim de taxi este că alături de transportator și pasager, participă și un al treilea subiect – serviciul de informație și

dispecerat, rolul căruia este de a stabili legătura informațională la distanță între conducătorul auto și pasager. Serviciul de dispecerat primește comanda prin telefon, după care informează conducătorul auto, care la rândul său decide dacă să-și dea sau nu acordul la efectuarea transportului.

Dacă răspunsul conducătorului auto este pozitiv, dispecerul înștiințează clientul cu privire la numărul, modelul automobilului de taxi și timpul în care va sosi [2, p.147].

Cu referire la momentul încheierii contractului de transport în regim de taxi, în doctrină pot fi întâlnite mai multe opinii. Cercetătorul *N.Vnucov* susține că contractul de transport în regim de taxi se încheie din momentul în care compania de transport și-a dat acceptul, prin intermediul dispecerului, față de cererea clientului de a-i pune la dispoziție mijlocul de transport [3, p.39]. Profesorul ucrainean *O.Necipurenco* consideră că contractul de transport de pasageri în regim de taxi se încheie din momentul urcării pasagerului în mijlocul de transport și această acțiune coincide, de fapt, cu începutul prestării serviciului [4, p.316]. Doctrinariii *O.Boico* și *S.Panov* sunt de părere că contractul se încheie din momentul în care conducătorul auto, la gestul consumatorului, a oprit mijlocul de transport. În acest caz se vorbește de încheierea contractului prin acțiuni concludente din partea pasagerului [5, p.145]. Menționăm și opinia radicală a profesorului rus *A.Sarsembaev*, în viziunea căruia singurul document care confirmă

încheierea contractului de transport de pasageri este biletul de călătorie, respectiv pasagerul care a achitat taxa de călătorie, dar nu a primit bilet, se consideră că nu a încheiat contract de transport [6, p.32].

Altă întrebare este din ce moment pentru căraș apare obligația de transportare a pasagerului – din momentul în care serviciul de dispecerat a recepționat informația de la pasager, din momentul anunțării conducătorului auto despre comanda pasagerului sau din momentul în care mijlocul de transport este pus la dispoziția pasagerului pentru îmbarcare? Dacă considerăm că momentul încheierii contractului de transport este cel în care cărașul și-a dat acceptul la telefon, prin intermediul dispecerului, față de cererea clientului de a-i pune la dispoziție taxiul și a-l transporta la destinație, în cazul dat contractul se încheie între două părți – serviciul de dispecerat și pasager. În schimb dacă considerăm că momentul încheierii contractului este cel al urcării pasagerului în taxi, atunci părți ale contractului de transport sunt cărașul și pasagerul.

Pentru efectuarea transportului de călători în regim de taxi, agentul transportator trebuie să dispună de licență pentru acest gen de activitate. Organul abilitat cu dreptul de a elibera licența de prestare a serviciilor de taxi este Camera de Licențiere a Republicii Moldova.

Conform art.81 din Codul transporturilor rutiere, la efectuarea transportului rutier în regim de taxi se

admit autoturismele care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții:

- a) sunt dotate cu aparate de taxat legalizate, verificate metrologic și înregistrate la organul fiscal teritorial;
- b) sunt dotate cu lampă de taxi în stare funcțională, conform prevederilor Regulamentului transporturilor rutiere de persoane și bagaje;
- c) dispun de însemnele, înscrisurile, elementele de culoare ale caroseriei și dotările specificate în Regulamentul transporturilor rutiere de persoane și bagaje.

Pentru a activa în calitate de conducător auto persoana trebuie:

- a) să dispună de permis de conducere de categoria „B”;
- b) să aibă vârsta de 21 de ani;
- c) să posede experiență de muncă neîntreruptă în calitate de șofer de categoria „B” de cel puțin 3 ani;
- d) în fine, ultima condiție este ca șoferul să fi urmat un curs de instruire și să dispună de certificatul care ar confirma acest lucru.

Pentru efectuarea curselor în regim de taxi, agenții transportatori au nevoie și de autorizație eliberată de primăria din raza unității administrativ-teritoriale. În contextul responsabilității față de buna organizare a activității de transport rutier în regim de taxi, autoritățile publice emit decizii referitoare la locurile de așteptare sau staționare a taxiurilor. De exemplu, în Primăria municipiului Chișinău există *Direcția generală transport public și căi de*

comunicație, subordonată Consiliului municipal de competență căreia ține întocmirea autorizațiilor de prestare a serviciilor de transport de călători în raza municipiului Chișinău.

În scopul de a nu crea situații de concurență neloială agenților transportatori ce activează pe rute regulate, Codul transporturilor rutiere interzice parcare vehiculelor rutiere ce activează în regim de taxi, pe o rază de 100 m de la autogări, cu excepția locurilor special amenajate pentru parcare sau staționarea taxiurilor (art.82 alin.(2)).

Transportul rutier de persoane sau în regim de taxi se efectuează contra cost. Taxa de călătorie se stabilește prin însumarea tarifelor pe distanța parcursă și/sau timpul de staționare, măsurate de un aparat de taxat aflat în dotarea autoturismului respectiv. Conform prevederilor Codului transporturilor rutiere (art.81 alin.(1)) și Codului fiscal, autovehiculele care nu dispun de aparate de taxat nu pot fi admise la transportul în regim de taxi. Înainte de amplasare, aparatele de taxat necesită a fi verificate metrologic și înregistrate la inspectoratul fiscal în Registrul unic al mașinilor de casă și control.

Din motiv că companiile de taxi neglijează obligația respectivă, la depunerea de către solicitant a cererii pentru eliberarea sau prelungirea licenței, Camera de Licențiere verifică pentru fiecare unitate de transport documentele de înregistrare a aparatelor de casă și control la *Inspectoratul Fiscal Teritorial de Stat* și la *Serviciul*

Standardizare și Metrologie [7]. Însă aici apare altă problemă, că imediat ce obțin licența, unii transportatori deconectează sau demontează aparatele de taxat, activând în lipsa acestora [8, p.84].

În Capitolul VI (organizarea transporturilor în regim de taxi) al Regulamentului transporturilor auto de călători și bagaje nr.854/2006, se stipulează că la finalizarea cursei, șoferul încasează plata pentru călătorie conform bonului de casă emis, care se înmânează în mod obligatoriu călătorului. Neeliberarea bonului de casă pasagerului atrage răspunderea conducătorului auto. Conform art.254 pct.(10) din Codul fiscal, efectuarea transporturilor de pasageri cu mijloace de transport auto, inclusiv în regim de taxi, fără bilete de călătorie (bon de casă emis de mașina de casă și de control) se sancționează cu amendă de 3000 de lei aplicată agentului transportator și conducătorului mijlocului de transport.

Codul contravențional stabilește sancțiuni pentru transportarea ilegală a călătorilor. Astfel, în conformitate cu art.197, transportarea contra plată a călătorilor cu unitatea de transport de până la opt locuri, inclusiv locul conducătorului auto, de către persoana care nu dispune de licență și de documentul eliberat de autoritățile administrației publice locale ce atestă dreptul de a efectua transporturi în regim de taxi se sancționează cu amendă de la 100 la 120 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la

350 la 400 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

Pentru a fi admis la transportul în regim de taxi, automobilul trebuie să dispună de *lămpi taxi* în stare de funcționare, iar pe ușa laterală să fie amplasate tarifele. Lampa de taxi trebuie să fie de culoare galbenă și pe ea să fie înscrise cu litere mari TAXI, pe față și spate. În timpul programului de lucru lampa trebuie să fie aprinsă permanent, indiferent dacă este zi sau noapte. Legea cere ca tarifele să fie vizibile de la distanță, de aceea mai comod este indicarea lor pe ușa autoturismului, astfel încât să fie vizibile la o distanță de cel puțin 5 metri. Tarifele se exprimă pe kilometru și pe ore, iar pentru simplul fapt al porniri există un tarif aparte, numit *tariful de pornire*. În salonul autovehiculului trebuie să fie afișat la loc vizibil un ecuson, cu numele și fotografia șoferului, precum și denumirea companiei de taxi.

Pasagerul poate lua un taxi în locurile de staționare a taxiurilor sau în orice loc prin ridicarea mâinii. Urcând în autovehicul, pasagerul comunică șoferului direcția deplasării, iar șoferul este obligat să transporte pasagerul la locul solicitat pe calea cea mai scurtă. Cu toate acestea, șoferul are dreptul să refuze pasagerului deplasarea pe strada sau drumul indicat, dacă acestea nu ar corespunde cerințelor securității circulației. La finalizarea cursei, șoferul anunță pasagerului costul călătoriei, pasagerul achită banii și primește bonul de

casă emis de aparatul de casă instalat în autoturismul de taxi.

Potrivit art.83 alin.(2) din Codul transporturilor rutiere, operatorul de transport rutier autorizat să presteze servicii în regim de taxi este în drept: a) de regulă, să efectueze transport rutier de persoane în regim de taxi în interiorul localității unde este înregistrată întreprinderea; b) ocazional, să efectueze transport rutier de persoane în regim de taxi între localitatea unde este înregistrată întreprinderea și alte localități sau puncte de interes, la cererea persoanei transportate; c) ocazional, să efectueze transport rutier de persoane în regim de taxi între localitatea unde este înregistrată întreprinderea aflată în zona de frontieră și altă localitate similară aflată peste frontieră dacă acordurile internaționale bilaterale permit aceasta. Conducătorul auto este obligat să dețină la bordul vehiculului rutier, pe toată durata transportului: a) copia conformă a licenței de transport rutier, în original; b) certificatul de competență profesională al conducătorului auto, valabil; c) foaia de parcurs, de modelul prevăzut în Regulamentul transporturilor rutiere de persoane și bagaje; d) copia autenticată a certificatului de conformitate.

Taxiurile au acces nediscriminatoriu și în condiții egale în locurile de așteptare a persoanelor, în limita locurilor disponibile. Accesul în locurile de așteptare a persoanelor poate fi gratuit sau în baza unei taxe generale, instituită de către consiliul local. În lipsa locurilor de așteptare a

persoanelor, taxiurile pot staționa numai în locurile permise pentru staționare în conformitate cu legislația în vigoare (art.84 alin.(3)-(6) din Codul transporturilor rutiere).

Concluzii și recomandări

1. Transportul rutier în regim de taxi în Republica Moldova se efectuează în baza licenței pentru transport în regim de taxi eliberată de Camera de Licențiere și în temeiul autorizației de transport în regim de taxi eliberată de administrația publică locală. Cu regret, în Republica Moldova nu există un act normativ special care ar reglementa raporturile dintre companiile de taxi și pasageri. Deși la soluționarea litigiilor instanțele judecătorești aplică dispozițiile Legii privind protecția consumatorilor nr. 105/2003 [9] și Regulamentul transporturilor auto de călători și bagaje nr. 854/2006, normele respective nu acoperă toate aspectele relațiilor juridice stabilite între părți. Pentru comparație, menționăm că în România există Legea privind transportul în regim de taxi și în regim de închiriere nr. 38/2003, în Federația Rusă și Ucraina - Legea cu privire la taxi etc. Pornind de la aceste realități, recomandăm adoptarea unui act normativ care ar fi consacrat raporturilor juridice din domeniul serviciilor de taxi.

2. Suntem de părerea că activitatea de transport rutier în regim de taxi trebuie dimensionată în raport cu gradul de dotare cu autobuze, troleibuze și maxi-taxi a transportului public local. Este recomandabil ca, după consultarea prealabilă a asociațiilor din domeniu, administrația publică locală să stabilească printr-o decizie a sa numărul maxim de autorizații taxi care urmează fi eliberate pentru deservirea populației. După acordarea numărului maxim de autorizații taxi, autoritatea publică locală nu trebuie să mai elibereze nici o autorizație taxi, decât cu condiția vacantării unui loc. Această condiție va permite crearea unui mediu favorabil de atragere a investițiilor în măsură să garanteze stabilitatea afacerilor. În scopul prevenirii situației de monopol și pentru menținerea unui echilibru pe piața serviciilor de transport rutier în regim de taxi, autoritatea publică nu trebuie să ofere unui operator de transport în regim de taxi mai mult de 30% din numărul autorizațiilor de taxi stabilite pentru acea localitate.

3. Propunem ca o serie de încălcări din domeniul transportului în regim de taxi, precum: efectuarea transportului cu aparatul de taxat nelegalizat, neverificat metrologic, defect sau cu lampa taxi scoasă din funcțiune, să fie sancționate de Codul contravențional. În cazurile în care se va constata că transportul se efectuează fără aparatul de taxat în funcțiune sau cu aparat de taxat și/sau stație radio de emisie-recepție a căror proveniență legală nu poate fi justificată, organele de control trebuie să sustragă de la conducătorul auto certificatul de atestare a pregătirii profesionale și autorizația.

În situația funcționării taxiului cu mai mulți șoferi alternativ, în cadrul unui program zilnic de lucru, fiecare șofer trebuie să înceapă activitatea prin accesarea identității sale în programul aparatului de taxat, cu introducerea unei chei electronice, prin intermediul căreia se va putea executa controlul asupra activității depuse de șofer. Obligația respectivă urmează a fi introdusă prin legislația din transport, iar nerespectarea obligației de către conducătorii auto urmează a fi sancționată conform prevederilor Codului contravențional.

Bibliografie:

1. Cotruța I. *Transportul public în regim de taxi: probleme și soluții*. IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2007, p.14.
2. Нечипуренко О.М. Сторони договору на перевезення пасажирів таксі // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки (Ucraina), 2009, nr.1, p.147.
3. Внуков Н.А. Особенности договора фрахтования легкового такси для перевозки пассажиров и багажа как вида потребительского договора // Закон и право (Federația Rusă), 2011, nr.4, p.39-42.

4. Нечипуренко О.М. Договір перевезення пасажирів: актуальні питання // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О.А. Пушкіна). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2007 р.). – Харків: ХНУВС, 2007, р.316.
5. Бойко О.А., Панов С.Л. Социально-правовые аспекты деятельности по перевозке пассажиров маршрутным такси // Современное право (Federația Rusă), 2013, p.12, p.145-149.
6. Сарсембаев А. Проблемы заключения публичного договора перевозки пассажиров в маршрутном такси // Электронный периодический научный журнал “SCI-ARTICLE.RU”, 2014, nr.10, p.32, <http://sci-article.ru/stat.php?i=1396300234> (vizitat 15.04.2015).
7. Examinarea situației în domeniul transportului auto de călători în folos public în regim de taxi, publicat la 15.10.2009, pe site-ul oficial al Camerei de Licențiere a Republicii Moldova, <http://licentiere.gov.md/libview.php?l=ro&idc=151&id=70> (vizitat 15.04.2015).
8. Чебоньян Т.Г. Применение контрольно-кассовых машин и бланков строгой отчетности при оказании услуг при перевозке пассажиров маршрутными такси, легковом такси // Право: современные тенденции: материалы II междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2014 г.). Уфа: Лето, 2014, p.84-85.
9. Legea privind protecția consumatorilor, nr.105 din 13.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131.

NULITATEA RELATIVĂ A DECLARAȚIILOR BĂNUITULUI, ÎNVINUITULUI ȘI ALE INculpATULUI

Conf. univ. dr. Tudor POPOVICI,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Dr. Ghenadie ECHIMCIUC,

Făptașul reprezintă figura centrală în orice proces penal. Numai în măsura în care o persoană este suspectă că a comis o infracțiune și împotriva sa este formulată o învinuire, se va pune în mișcare procesul, la sfârșitul căruia, în urma administrării și evaluării probelor, se va evidenția vinovăția sau nevinovăția acelei persoane și, pe cale de consecință, va trebui să fie luată o măsură judiciară, cuprinsă în forma unei ordonanțe sau hotărâri. *A contrario*, când, în urma cercetărilor se constată că nu este învinuit în cauză și cum urmărirea penală este personală procesul nu-și mai are rostul, astfel încât procurorul, la propunerea organului de urmărire penală sau din oficiu, dispune clasarea (art. 287 alin.(1) CPP).

Se poate afirma deci, că aprecierea declarațiilor bănuितului, învinuitului sau inculpatusului în cadrul procesului penal (judiciară [1, p.315]) [2, p.102] reprezintă o importanță deosebită. Această importanță nu poate fi calificată însă ca fiind covârșitoare [3, p.460], deoarece spre deosebire de procesul civil unde, în situația obținerii unei explicații complete a pârâtului față cu pretențiile reclamantului,

de regulă, nu se mai administrează alte probe și procesul se încheie, în cauzele penale, dat fiind interesul întregii societăți ca, în urma probării faptelor și a vinovăției inculpatusului, adevărul să iasă la iveală, chiar dacă inculpatusul declară că a comis fapta penală cu vinovăție, organele judiciare sunt obligate să procedeze în continuare la culegerea și administrarea și a altor probe care, în urma aprecierii lor finale, de o manieră coroborată, să le fundamenteze convingerea care va sta la baza unei decizii; or, ansamblul probelor va putea să confirme sau, dimpotrivă, să infirme o eventuală mărturisire a învinuitului sau inculpatusului.

Pe de altă parte, cel puțin teoretic, declarațiile bănuितului, învinuitului sau inculpatusului – în măsura în care sunt sincere – sunt importante pentru organele judiciare, deoarece numai ei, cunosc cel mai bine împrejurările legate de infracțiune, și numai bănuitul, învinuitul sau inculpatusul poate furniza informații numai lor cunoscute [4, p.237].

Chiar și declarațiile prin care bănuitul, învinuitul sau inculpatusul nu recunoaște săvârșirea faptei prezintă importanță pentru

cel care conduce procesul penal, deoarece, în cazul că, într-adevăr, nu inculpatul este autorul infracțiunii, conținutul acestor declarații îi va permite să afle adevărul în ceea ce privește nevinovăția acestuia [5, p.275]. Constatarea nevinovăției se poate menține chiar dacă celelalte probe administrate o infirmă. Dacă însă bănuitul, învinuitul sau inculpatul ascunde realitatea, prin coroborarea declarațiilor sale mincinoase cu alte probe, organul judiciar poate sesiza reaua sa credință, apreciind că declarația lui nu face decât să confirme dovezile care-i indică vinovăția [6, p.316]. Obținerea declarațiilor de la învinuit sau inculpat [7, p.189] reprezintă o obligație pentru organele de cercetare și magistrați, dar totodată, ele constituie și un drept pentru persoana cercetată, pentru că în acest mod ea poate indica probele care vor susține declarațiile pe care înțelege să le facă. Organul judiciar este obligat să ia declarația bănuितului, învinuitului sau inculpatului la începutul urmăririi penale [8] (art.64 alin.(2) pct.10); art.66 alin.(2) pct.8) CPP la prezentarea materialului de urmărire penală (art.294 CPP și în faza de judecată [9], de câte ori este necesar (art.367-368 CPP).

Persoana acuzată are dreptul de a face declarații dacă dorește, ea nefiind obligată să dea vreo declarație în tot cursul procesului penal, cu atât mai mult în cursul efectuării actelor premergătoare.

Legislatorul a prevăzut că în cursul cercetării judecătorești, inculpatul are dreptul de a nu face nici o declarație, chiar

dacă acest drept, înscris în art.16 alin.(2) CPP în cazul ascultării învinuitului sau inculpatului în cursul urmăririi penale nu este prevăzut expres și în art.367 din același cod referitor la ascultarea inculpatului în cursul cercetării judecătorești, întrucât dreptul inculpatului de a nu face nici o declarație în cursul cercetării judecătorești constituie, potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului una din garanțiile dreptului la un proces echitabil prevăzut în art.6 § 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Nerespectarea dispozițiilor privind dreptul bănuितului, învinuitului sau al inculpatului de a nu face nici o declarație este prevăzută sub sancțiunea nulității relative, potrivit art.251 alin.(1) CPP.

Din perspectiva jurisprudenței C.E.D.O., dreptul de a compărea în persoană, deși nu este prevăzut expres, rezultă din obiectul și scopul art.6 din Convenția europeană, acuzatul având interes în a fi prezent la desfășurarea procedurilor. Prezența persoanei acuzate la procesul său este de o importanță primordială pentru o justiție echitabilă și dreaptă, iar obligația de a garanta acuzatului dreptul de a fi prezent în sala de judecată, fie în cursul procedurilor inițiale, fie în cadrul rejudecării, este unul din elementele esențiale ale art.6 din Convenția europeană [10].

Coroborând hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului [11] cu prevederile art.66 alin.(2) pct.8,9) CPP care permit

învinuitului, inculpatului să refuze să dea declarații, se reține că exercitarea dreptului la o audiere publică este lăsată la libera apreciere a acuzatului, acesta fiind singurul care poate decide dacă va exercita sau nu acest drept, respectiv dacă va da sau nu declarații - încălcarea acestui drept atrăgând incidența art.251 alin.(1) CPP.

De altfel, audierea inculpatului este considerat ca fiind un aspect fundamental al echității unei proceduri judiciare, ceea ce înseamnă că nici o decizie dintre cele care sunt total sau parțial în defavoarea inculpatului, nu poate fi luată fără ca acestuia să i se fi acordat în prealabil dreptul de a-și exprima punctul de vedere.

De exemplu, potrivit art.415 alin.(2/1) CPP „cu ocazia judecării apelului, instanța nu este în drept să pronunțe o hotărâre de condamnare fără audierea învinuitului prezent, precum și a martorilor acuzării solicitați de părți. martorii acuzării se audiază din nou în cazul în care declarațiile lor constituie o mărturie acuzatorie, susceptibilă să întemeieze într-un mod substanțial condamnarea inculpatului, potrivit dispozițiilor cuprinse în Partea specială, Titlul II, Capitolul IV, atunci când nu a fost ascultat la instanța de fond, precum și atunci când instanța de fond nu a pronunțat împotriva inculpatului o hotărâre de condamnare” (*exemplul CA Bălți în privința lui care a împușcat în polițist*).

Textul art.415 alin.(2/1) CPP a fost introdus în Codul de procedură penală prin Legea nr. 510/2012, în urma constatării de către Curtea Europeană a Drepturilor

Omului - în cauza Constantinescu contra României - a încălcării dreptului reclamantului la un proces echitabil, drept garantat de art.6 din C.E.D.O. S-a susținut că instanța de apel, precum și instanța de recurs - în cazul în care nu este prevăzută calea de atac a apelului - au obligația de a examina o cauză în fapt și în drept și nu pot proceda la o apreciere globală asupra vinovăției sau a inocenței inculpatului, fără a-l asculta pe acesta și fără a evalua, în mod direct, elementele de probă prezentate personal de inculpat, în caz contrar procedura derulată în fața lor nu îndeplinesc exigențele unui proces echitabil.

Ca atare, în lumina acestei jurisprudențe, inculpatul trebuie ascultat de instanța de apel, iar în cazul în care nu este prevăzută calea de atac a apelului, de către instanța de recurs, oricare ar fi soluția - de condamnare sau de achitare - a instanței de fond și oricare ar fi motivul de apel sau de recurs invocat. În acest sens sunt concluziile instanței de la Strasbourg, în hotărârea din 25 iulie 2000 din cauza Tierce și alții împotriva San Marino [12].

Cum potrivit dispozițiilor legale (art.415 alin.(2/1) CPP) procedura în fața instanței de apel urmează aceleași reguli ca și cea din fața primei instanțe, instanța de apel având competența de a se pronunța atât asupra chestiunilor de fapt, cât și asupra celor de drept, această instanță poate, dar numai după administrarea de probe, inclusiv audierea inculpatului, conform principiului nemijlocirii să dispună achitarea ori condamnarea inculpatului.

Curtea Supremă de Justiție, pentru argumentele expuse anterior și având la bază dispozițiile art.251 alin.(1) și alin.(4) CPP, a apreciat că s-a impus casarea hotărârilor și trimiterea cauzei la instanța de apel, pentru a fi audiat inculpatul, pentru a i se da posibilitatea administrării de probe în apărare și pentru a nu fi privat de o cale de atac [13].

Existând în privința declarațiilor bănuitului, învinuitului sau inculpatului o inevitabilă suspiciune, art.103 alin.(2) CPP impune acestora o valoare probantă condiționată de existența altor probe în cauză, care să confirme veracitatea lor [14, p.367]. În practică s-a arătat că dacă probele unei cauze se limitează numai la declarații date de inculpați, susținerile acestora nefiind confirmate de alte probe, soluția de achitare este corectă [15].

În practică s-a subliniat că o persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni nu este obligată să spună tot ce știe sau să nu denatureze adevărul, deoarece există un subiectivism firesc atât al persoanei acuzate, cât și al celui care acuză sau un interes în cauză, motiv pentru care art.103 alin.(2) și art.112 alin.(1) CPP. impun procedura ascultării învinuitului fiind aplicate în modul corespunzător. Prin urmare, declarațiile care nu corespund adevărului date în fața organelor judiciare constituie infracțiunea de mărturie mincinoasă numai dacă aparțin martorului, părții vătămate, specialistului sau expertului, traducătorului sau interpretului [16].

Caracterul relativ al declarațiilor se păstrează și când acestea privesc un coînvinuit sau un coinculpat [17].

Declarațiile bănuitului, învinuitului sau inculpatului sunt divizibile[18, p.362], organul judiciar putând înlătura din acestea părțile care nu se coroborează cu toate celelalte probe existente la dosar.

Totodată, posibilitatea retractării, totale sau parțiale, a declarațiilor există pentru toate fazele procesului, inclusiv pentru căile extraordinare de atac. Organul judiciar este obligat, în acest caz, a aprecia valoarea retractării, printr-o analiză a temeiniciei motivelor ce au stat la baza acesteia, putând reține ca adevărată acea declarație care coroborează cu restul probelor existente în cauză, deoarece nu există o ordine de prioritate a declarațiilor și este aplicabilă regula generală privind aprecierea probelor. Instanța supremă s-a pronunțat în acest sens, statuând că, în cazul declarațiilor succesive, retractarea totală sau parțială a unei declarații anterioare poate conduce la înlăturarea ei, dacă este temeinic motivată, existând date și împrejurări din care rezultă că aceasta nu exprimă adevărul [19, p.76].

În ceea ce privește revenirea inculpatului, în faza de cercetare judecătorească [20], asupra declarațiilor date în cursul urmăririi penale, de recunoaștere a săvârșirii faptei, instanța supremă a apreciat că aceasta nu poate fi luată în considerare, dacă s-au administrat în cursul procesului penal alte probe, neîndoielnice, de vinovăție [21, p.76].

Obținerea declarației învinuitului sau inculpatului se poate face prin trei procedee: luarea unei declarații scrise, ascultarea și confruntarea [22, p.363], existând reglementări specifice pentru fiecare dintre acestea, pe de o parte, ca și proceduri distincte după cum procesul se află în faza de urmărire sau în faza de judecată, pe de altă parte.

Sanționarea nerespectării prevederilor privind ascultarea bănuitului, învinuitului sau inculpatului diferă în funcție de aspectele omise.

Astfel, dacă sunt nerespectate prevederile privind avertizarea persoanei cu privire la dreptul de tăcere ori dreptul la apărare în cursul ascultării, actul procedural astfel realizat este anulat, iar mijlocul de probă este considerat ca fiind obținut ilegal, cu consecințele de rigoare asupra hotărârii judecătorești pronunțate în cauza în care aceste drepturi fundamentale nu au fost respectate. Instanța supremă a precizat, de altfel, că exercitarea dreptului la o audiere publică este lăsată la libera apreciere a acuzatului, care este singurul care poate decide dacă va exercita sau nu acest drept, dacă va da sau nu declarații, încălcarea acestui drept facultativ atrăgând incidența art.251 alin.(1) CPP. Dacă însă sunt nerespectate alte aspecte, ca, de exemplu, cele ce țin de modul de consemnare a declarațiilor, cum ar fi lipsa semnăturii pe fiecare pagină, actul va fi anulat numai dacă se constată o vătămare ce nu poate fi înlăturată într-un alt mod [23, p.196].

Procedura de obținere a declarațiilor învinuitului sau inculpatului cuprinde un complex de reguli de ordin procesual și de ordin tactic [24, p.103]. Regulele privind tactica ascultării învinuitului sau inculpatului fac obiectul de studiu al criminalisticii.

Confruntarea bănuitului, învinuitului sau inculpatului cu alți inculpați (sau martori, parte vătămată) poate fi benefică pentru cauză, dacă în urma acesteia el revine asupra declarațiilor anterioare (ori celelalte persoane confruntate își modifică poziția) astfel încât contrazicerile sunt înlăturate, sau chiar dacă nu revine, prin eventualele rezerve manifestate față de declarațiile celorlalți co-inculpați sau martori, poate indica surse de verificare a faptelor. Când cei confrunțați sunt de bună-credință procedeul facilitează uneori amintirea unor aspecte uitate, nedezvăluite încă. Date noi pot fi obținute și în urma confruntării celor (sau măcar a unuia) de rea-credință, pentru că operațiunea poate lua o turnură imprevizibilă, ca urmare a stării intens emoționale a celor confrunțați și a eventualelor întrebări surprinzătoare, care pot genera explicații ce contravin altor date anterior, când învinuitul sau inculpatul fusese ascultat singur[25, p.334].

Indiferent de conținutul declarației acestui subiect procesual [26, p.134] (recunoaștere a faptei, negare a faptei etc.), legea nu acordă o forță probantă deosebită acestui mijloc de probă [27, p.135], în art.103 alin.(2) CPP, arătându-se că aceste declarații pot servi la aflarea adevărului numai în

măsură în care este confirmată de fapte și circumstanțe ce rezultă din ansamblul probelor existente în cauză.

Drept urmare, simpla recunoaștere a săvârșirii faptei, fără a fi susținută de alte probe, nu are forță probantă [28, p.276] și deci, nu va putea sta la baza unei hotărâri de condamnare [29, p.238]. Ca rezultat, chiar în ipoteza în care învinuitul sau inculpatul recunoaște fapta, organul de urmărire penală are obligația să descopere și să strângă probele necesare pentru aflarea adevărului.

Valoarea probatorie relativă a declarațiilor învinuitului și inculpatului a fost explicată în doctrină, în principal, prin interesul acestuia de a nu spune adevărul, în scop de apărare sau din diverse motive.

Psihologia judiciară a evidențiat, sub acest aspect, și alte explicații concludente. Astfel, s-a arătat, printre altele, că și în situația în care "infractorul dorește sincer a reda exact toate împrejurările în care a săvârșit infracțiunea, poate totuși comite unele erori datorită imperfecțiunii simțurilor și mai ales surescitării nervoase din timpul săvârșirii infracțiunii, care, în general, scad evaluarea percepției" [30, p.78].

Art.113 alin.(5) CPP. prevede că declarațiile date de persoanele confruntate se consemnează într-un proces - verbal întocmit conform prevederilor art.260 și 261 CPP.

Declarațiile înscrise în procesul - verbal de confruntare sunt lovite de nulitate relativă (art.251 alin.(1) CPP atunci când nu sunt semnate de cei ascultați sau nu este

contrasemnat de cel care a efectuat ascultarea, fiindcă, în acest caz, nu se poate cu certitudine stabili dacă procedul s-a efectuat între persoanele în declarațiile cărora există contradicții, dacă răspunsul la fiecare întrebare corespunde poziției părților.

Aceste subtilități procedurale, la prima vedere simple și clare, nimerind prin mâinile unor profesioniști înrăiți pot răsturna orice dosar penal, deși, aparent totul a fost făcut bine. Anume astfel de declarații umblă prin platourile mass-mediei, dar sensul și valoarea lor legală rămâne a fi un infern. Ca nici odată este nevoie de multă-multă calitate, integritate, dârzenie și competență profesională-cale spre reanimare și vindecare a activității organelor de drept în fața justițiabililor.

Actualmente când economia națională este însoțită de concurență acerbă și instabilitate economică, dezvoltării Republicii Moldova îi sunt indispensabile metode noi de stimulare a businessului mic și mijlociu, precum și de extindere a afacerilor cu perspectivă. Reieșind din imposibilitatea entităților de a-și asigura independent baza tehnico-materială necesară, companiile de leasing vin cu o alternativă care poate asigura continuitatea și extinderea activității economice a acestora.

Necesitatea reglementării leasingului, ca metodă de modificare și îmbunătățire a bazei tehnico-materiale ce constituie, de regulă, resursele principale ale participanților la circuitul civil și comercial, s-a impus mai cu seama ca rezultat al transformărilor din sfera de producție,

influențat pe de o parte și de progresul tehnico-științific. Ca alternativă de asigurare a bazei tehnico-materiale, leasingul prezintă un șir de avantaje, în comparație cu antrenarea surselor financiare proprii sau contractarea unor credite. Așa leasingul oferă entității producătoare posibilitatea de a nu retrage din circuit mijloacele financiare proprii, fapt ce permite a mări considerabil volumul de achiziționare a materiei prime la un preț redus și a reduce cheltuielile necesare pentru fabricarea produselor; leasingul este o operațiunii relativ mai sigură decât creditarea cel puțin în aceea ce privește negocierea cu potențialul partener contractual și organizarea finanțării, deoarece garanția operațiunii de creditare o constituie însăși obiectul material al contractului de leasing care, de altfel, rămâne în proprietatea creditorului financiar; amortizarea obiectului material al contractului de leasing se calculează, de regulă cu aplicarea coeficienților de accelerare, fapt ce determină reducerea termenului amortizării complete a acestuia.

Leasingul este un complex de relații de proprietate care ia forma unor operațiuni și reieșind din specificul său economic, leasingul reprezintă plasarea mijloacelor în capitalul de bază cu scopul ulterioarei rambursării. Punând la dispoziție elementele capitalului de baza, proprietarul obține o recompensă sub formă de comision, la un termen prestabilit, în acest fel asigurând principiul de plată. Astfel, în conformitate cu conținutul său, leasingul corespunde cu

relațiile de credit și păstrează particularitățile operațiunii de creditare. În așa fel, dacă leasingul va fi analizat ca operațiune de transmitere a proprietății în folosință temporară și care respectă condițiile de urgență, rambursare și de plată, atunci va putea fi clasificat ca un credit de bunuri în resursele de bază. De aceea, în sens economic, leasingul este creditul acordat de către locator locatarului sub formă de proprietate transmisă spre utilizare. Este de menționat că, în același timp există unele deosebiri dintre leasing și alte forme de creditare asemănătoare. De exemplu, după forma de organizare a costului de împrumut, leasingul este analog cu creditul comercial, posedând însă unele deosebiri esențiale. În primul rând aceasta se referă la relațiile de proprietate ale creditului comercial și ale leasingului. Așa în cadrul creditării comerciale, transmițând în posesiune bunurile, simultan se transmite și dreptul de proprietate asupra acestora. În proprietate se înscrie valoarea de consum a bunurilor, achitarea căreia este prelungită pe un anumit termen. Cu referire la leasing, dreptul de utilizare al patrimoniului se deosebește de cel al proprietății, deoarece locatorul păstrează dreptul de posesiune al proprietății, care este transmis spre utilizare locatarului. Pentru stăpânirea acestui drept de utilizare al patrimoniului, locatarul execută plățile de leasing, stabilite de locator. La expirarea termenului leasingului, obiectul poate fi transmis în proprietatea locatarului sau poate să rămână în proprietatea locatorului. Cu toate

acestea atât creditul comercial, cât și leasingul includ relații de reciprocitate ale tranzacțiilor comerciale și de credit. În cadrul creditului comercial, tranzacția de credit este condiționată de actul de vânzare-cumpărare și există atâta timp, cât există tranzacția de credit, iar în ceea ce privește leasingul, nu există o așa legătură strânsă cu actul de vânzare-cumpărare. În contextul economic actual din Republica Moldova, avantajele utilizării leasingului ca instrument de finanțare sunt legate în primul rând de necesitățile de dezvoltare rapidă a entităților, în special a celor din sectorul privat, avantaje ce se concretizează în:

1. Folosirea eficientă a resurselor.

Utilizarea facilităților de leasing poate însemna o folosire mai eficientă a resurselor, prin realizarea proiectelor entităților cu investirea unor sume inițiale minime care reprezintă avansul ce poate fi cuprins între 0%-30%;

2. Reducerea efortului financiar datorită facilităților privind importurile.

La achiziționarea produselor de import, costurile investiției se pot reduce datorită facilităților fiscale de care beneficiază contractele de leasing;

3. Managementul taxelor, facilităților fiscale. Prin alegerea unei operațiuni de leasing, se pot minimiza costurile investiției datorită exceptării de la plata tuturor drepturilor de import;

4. Flexibilitatea privind plățile și sistemul de garantare. Leasingul oferă toate avantajele unei finanțări, fără a afecta

structura financiară a entității, permițând păstrarea capacității de îndatorare pentru obținerea altor surse de finanțare, de exemplu credite;

5. Rapiditate și accesibilitate.

Procedura de obținerea a unei finanțări în sistem de leasing este mult mai simplă și accesibilă decât în cazul procedurilor clasice de creditare;

6. Posibilitatea de finanțare pe termen mediu și lung, cu atât mai mult cu cât majoritatea instituțiilor bancare au tendința de a acorda facilități de creditare pe termen cât mai scurt;

7. Grafice de plăți periodice lunare.

Companiile de leasing propun sisteme de plăți periodice (lunare sau trimestriale) egale, permițând astfel o planificare judicioasă a resurselor.

Un moment important pentru concretizarea operațiunii de leasing, îl reprezintă relațiile de vânzare-cumpărare. Fără îndoială, leasingul este o varietate a instituției de arendă, cu toate că îi sunt specifice unele elemente adiționale – persoana vânzătorului, care dă în leasing patrimoniul, nu intră în relații contractuale cu locatarul, acesta, la rândul său, participând în relații nemijlocite de achiziționare a patrimoniului. Această concluzie contrazice opinia unor autori în legătură cu ideea că leasingul nu întotdeauna începe odată cu achiziționarea patrimoniului, astfel încât acesta deja poate constitui proprietatea locatorului. Astfel, procurarea obiectului leasingului de către locator, este o parte nu mai puțin

importantă a operațiunii de leasing și, respectiv ale relațiilor de leasing.

În cadrul operațiunii de leasing, locatorul achiziționează activul în scopul ulterioarei transmiteri în arendă. Împreună cu acesta, transmiterea dreptului de proprietate asupra obiectului chiriei arendașului, la sfârșitul termenului contractului de leasing, este un atribut des întâlnit, nefiind însă obligatoriu în cadrul operațiunii de leasing. Deci, leasingul nu poate fi considerat drept relație de vânzare-cumpărare, aceasta fiind doar faza inițială a acestora.

Așa cum prevede pct.6 din SNC „Contracte de leasing”, în funcție de gradul de repartizare între locator și locatar a riscurilor și beneficiilor aferente deținerii activelor transmise în leasing, se delimitează două tipuri de leasing: financiar și operațional. O operațiune de leasing este considerată leasing operațional, dacă nu transferă, în mare măsură, toate riscurile și beneficiile aferente titlului de proprietate. Totodată clasificarea unei operațiuni de leasing ca leasing financiar sau operațional depinde mai curând de natura și conținutul tranzacției decât de forma contractului. Printre principalele exemple de situații în care o operațiune de leasing este clasificată ca leasing financiar se prezintă: *locatorul transferă locatarului titlu de proprietate asupra bunului până la sfârșitul termenului de leasing; locatarul are opțiunea de a cumpăra bunul la un preț estimat, a fi suficient de mic față de valoarea justă la data la care opțiunea devine exercitabilă, astfel încât, la începutul leasingului, există în mod rezonabil certitudinea că opțiunea va fi exercitată;*

termenul de leasing acoperă, în cea mai mare parte, durata de viață economică a bunului, chiar dacă titlul de proprietate nu este transferat; la începutul leasingului, valoarea actualizată a plăților minime de leasing este cel puțin egală cu aproape întreaga valoare justă a bunului în regim de leasing.

Fiind un aranjament economic destul de complex și având tangențe cu un spectru larg de alte activități economice, operațiunile de leasing pot fi completate cu unele similare, tangente sau simbiotice, care sunt prevăzute de legislația în vigoare și permit, totodată, obținerea unui șir de beneficii de către ambele părți contractante. Necesitatea de a desfășura o asemenea activitate apare în special în cazul în care una din părțile contractante poate fi impusă de circumstanțe să încalce clauzele prevăzute de contractul de leasing, și anume: insolvabilitatea clientului, insuficiență de numerar, lichiditate redusă etc. Situațiile menționate pot fi abordate diferit, în dependență de scopul propus de părțile contractante și de soluțiile necesare pentru depășirea acestora. Astfel de operațiuni prevăd ca ambele părți să beneficieze de avantaje și să reducă pierderile survenite în urma nerespectării clauzelor contractului de leasing. De exemplu: *o companie de leasing predă în leasing financiar, în baza contractului de leasing un automobil. Potrivit informațiilor contabile plata de răscumpărare a automobilului luat în leasing nu a fost efectuată integral. Ulterior locatarul declară că nu-și poate onora obligațiile contractuale.*

În acest caz, atât compania de leasing, cât și locatarul au câteva alternative, în

dependență de motivul din care a survenit incapacitatea de onorare a contractului, precum și de rezultatul pe care vor să-l obțină părțile. Compania de leasing poate pleda pentru returnarea automobilului de la client, după care îl vinde. Activul primit (returnat) de la locatar la rezilierea contractului de leasing financiar înainte de termen se evaluează la suma cheltuielilor anticipate aferente activului, care nu au fost trecute la cheltuieli curente. La restituirea activului înainte de expirare a termenului de leasing, compania de leasing va contabiliza: *primirea automobilului ca majorare a imobilizărilor*

corporale și diminuare a cheltuielilor anticipate, precum și diminuarea concomitentă a veniturilor anticipate și creanțelor pe termen lung sau curente. În același timp locatarul va contabiliza automobilul restituit companiei de leasing la rezilierea contractului înainte de termen ca: *micșorare a datoriilor și imobilizărilor corporale.*

Cu siguranță, această metodă este cea mai răspândită soluție în acest caz, din considerent că este avantajoasă pentru compania de leasing, ceea ce nu putem spune și despre locatar. O alternativă în acest sens ar putea fi un aranjament de cesiune a leasingului sau de leaseback.

Bibliografie:

1. Declarația judiciară este cea făcută în cadrul procesului penal, în fața organelor judiciare cu respectarea prevederilor legale, și care constituie mijloc de probă. Gr. Theodoru, Drept procesual penal. Partea generală. Editura Cugetarea, Iași 1996, p.315.
2. În afară de declarația judiciară mai există și declarația extrajudiciară, care este cea făcută în afara procesului penal, situație în care conținutul ei ajunge la cunoștința organelor judiciare prin alte mijloace de probă, cum ar fi declarația unui martor, care confirmă, ce i s-a spus. Gh. Nistoreanu, M. Apetrei, L. Nae, C. Paraschiv, A. Dumitriu, Drept procesual penal, Partea generală, Ed. Continent XXI, București, 1994, p.102.
3. Respingerea probelor în apărare, pentru motivul că ar fi în contradicție cu explicațiile de la interogatoriu date de inculpat, este nelegală. T.S., Col. p. dec. nr. 505/1965, în CD/1965, p.460.
4. Aurel Ciopraga, Criminalistica, Tratat de tactică, Ed. Gama, Iași, 1996, p.237-238.
5. Recunoașterea inculpatei făcută în faza de urmărire penală, neconfirmată de alte dovezi, nu poate constitui dovada vinovăției sale. C.A. Iași, dec. nr. 221/2000, în Culegere de practică judiciară a Curții de Apel Iași pe anul 2000, p.275.
6. Gr. Theodoru, *lucr. citată*, p.316.
7. Este activitate reglementată de lege. V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu, Explicații teoretice ale codului de procedură penal română, Partea generală, vol. 1 Ed. Academiei, București, 1975, p.189.
8. Dacă obținerea declarației bănuitului, învinuitului sau inculpatului este o obligație pentru organul judiciar, în ceea ce privește pe învinuit sau inculpat, el nu poate fi obligat să dezvăluie împrejurările referitoare la fapta care i se pune în sarcină. Totuși, nu va putea refuza

informarea organelor de cercetare sau a instanței asupra datelor sale de identitate, ori a antecedentelor penale.

9. Neluarea interogatoriului inculpatului de către prima instanță – omisiune ce l-a pus pe acesta în situația de a nu-și putea formula nici o apărare în fața acelei instanțe – constituie o cauză de casare a sentinței de condamnare pronunțată în cauză; casarea se va face cu trimitere, spre rejudecare, la aceeași instanță, încălcarea dispozițiilor art.367 CPP – conform cărora după începerea cercetării judecătorești instanța trebuie să procedeze la ascultarea inculpatului -, atrage nulitatea absolută a hotărârii, în condițiile art.251 alin.(2) CPP, deoarece produce o vătămare în dreptul de apărare al acestuia, care nu poate fi înlăturat decât prin desființarea hotărârii. I. Neagu, Drept procesual penal, Ed. Academiei, București, 1988, p.499; În susținerea unui alt punct de vedere – la care ne asociem – se arată că dispozițiile legale referitoare la ascultarea inculpatului nu sunt prevăzute sub sancțiunea nulității exprese, dar nerespectarea lor poate atrage nulitatea actului, dacă – așa cum prevede art.251 alin.(1) CPP - implică o vătămare ce nu poate fi înlăturată în alt mod și dacă, pe de altă parte, nu s-a acoperit prin neinvocare în condițiile prevăzute de art.251 alin.(4) CPP Numai în mod excepțional încălcarea poate fi luată în considerare și din oficiu, potrivit art.251 alin.(4) teza finală CPP în orice stadiu al procesului – ca și nulitățile exprese -, dacă anularea actului este necesară pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei. Nicoleta Iliescu, în Explicații teoretice ale codului procedură penală român, vol. I, p.409-413; G. Antoniu, în Explicații teoretice ale codului de procedură penală român, vol.II, p.174. Vezi și art. 415 alin.(2/1) CPP prin care se cere ascultarea inculpatului în apel și în recurs, dacă nu a fost ascultat la prima instanță, ceea ce înseamnă o acoperire a nulității relative.
10. Acest drept nu este absolut, putând comporta nuanțe în cadrul procedurilor, în special a celor din fața instanțelor de apel. C.E.D.O. a subliniat că prezența persoanei acuzate nu are aceeași importanță decisivă în apel ca în judecata în primă instanță, modul de aplicare a art.6 din Convenția europeană în procedurile din fața curților de apel depinzând de o serie de aspecte ale respectivelor proceduri, de ansamblul procedurilor în dreptul intern, precum și de rolul curților de apel în acest sistem (C.E.D.O., cauza Hermi c. Italiei, hotărârea din 18 octombrie 2006, § 59-60, www.coe.int). Pe de altă parte, așa cum rezultă din cauze împotriva României, instanța de recurs nu poate pronunța o hotărâre de condamnare în recurs, în condițiile achitării la celelalte instanțe, fără a-l audia pe inculpat (C.E.D.O., cauza Constantinescu c. României, hotărârea din 27 iunie 2000, în M. Of. nr. 279 din 30 mai 2001, §§ 55-61, cauza Dănilă c. României, hotărârea din 8 martie 2007, §§ 60, 65 sau cauza Mircea c. României, hotărârea din 29 martie 2007, §§ 54-56, www.coe.int).
11. Cauza Allan versus Regatul Unit; cauzaLundeval versus Suedia, www.coe.int.
12. www.coe.int.
13. Decizia nr. 1ra-743/08 din 1 iunie 2008, www.scj.ro.
14. Gr. Theodoru, Tratat de Drept procesual penal, Editura Hamangiu, 2007, p.367.
15. CSJ, nr.1ra-65/2010 din 16.02.2010, www.csj.md.
16. Art.312 Cod penal.

17. Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, George Antoniu, Constantin Bulai, Nicoleta Iliescu, Rodica Stănoiu, Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală, vol. V, ed. a 2-a, Editura Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003, p.187.
18. Gr. Theodoru, Tratat ..., p.368; N. Volonciuc, Tratat de procedură penală, vol.1, Ed. Paideia, p.362.
19. George Antoniu, Adina Vlăceanu, Alina Barbu, Codul de procedură penală - texte, jurisprudență, hotărâri C.E.D.O., Editura Hamangiu, București, 2006, p.76.
20. Soluția este aplicabilă mutantis mutandis tuturor gradelor de jurisdicție.
21. Î.C.C.J., Secția penală, dec. nr. 392 din 19 ianuarie 2005, în G. Antoniu, A. Vlășceanu, A. Barbu, lucr.citată, p.76.
22. Gr. Theodoru, Tratat ..., p.363.
23. V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu, lucr. citată, p.196.
24. Gh.Nistoreanu, și colab. lucr. citată, p.103.
25. Punerea față în față a celor ale căror declarații sunt contrazicătoare reprezintă o împrejurare ce exercită o vădită influență asupra psihologiei celor ascultați. Constatarea e desprinsă din experiența de fiecare zi. A. Ciopraga, Criminalistica, Tratat de tactică, Ed. Gama, Iași, 1996, p.334.
26. Nu există temeii pentru o preferință între declarațiile succesive ale inculpatului; simplele retractări ale acestuia nu sunt suficiente pentru a înlătura o anumită împrejurare dacă aceasta rezultă din probe concludente. G. Antoniu, N. Volonciu, Ion Neagu, Valeriu Stoica, Dana Popescu, Vasile Papadopol, Practică judiciară penală, (procedură penală), vol. IV, Editura Academiei Române, București, 1993, p.134.
27. Declarația inculpatului dată în cursul urmăririi penale, prin care acesta își recunoaște fapta, după ce în prealabil o negase, nu poate constitui dovada vinovăției sale, de vreme ce în instanță a revenit asupra acesteia și a produs probe de nevinovăție. Necoroborarea primei declarații cu nici o altă probă nu poate constitui prin ea însăși dovada vinovăției inculpatului. C.A. Constanța, dec. p., nr. 199/1996, în Dreptul, nr. 4/1997, p.135.
28. Ioan Tanoviceanu, în Cursul său de procedură penală de la 1913, citându-l pe Ulpian, spunea că "mărturisirea nu poate fi socotită ca absolut decisivă pentru existența infracțiunii"; de asemenea, "în vechiul drept mărturisirea singură putea atrage condamnarea, nu însă pedeapsa morții (după Bohmer, în observările lui asupra lui Carpzovius)"; iar "pravila lui Andronache Donici foarte înțelepțește sfătuiește pe judecători - Nici să creadă lesne însuși aceluia ce deodată mărturisește că este vinovat. Căci poate de frică și de sfială să mărturisească pentru sine fapte care nu le-au făcut", - conf. Pravila Ion Sturza vodă, nr.175, în I. Tanoviceanu, Tratat de drept și procedură penală, vol. III, București, Curierul judiciar; 1924, p.276.
29. Gr. Theodoru, lucr. citată, p.238.
30. Tudorel Butoi, Victimologie, Curs universitar. Ed.PinguinBook, București, 2004, p.78.

DEMOCRAȚIA CA FENOMEN SOCIAL: REPERE CONCEPTUAL-TEORETICE / DEMOCRACY AS A SOCIAL PHENOMENON: CONCEPTUAL- THEORETICAL REFERENCES

Conf. univ. dr. hab. cercet. Pantelimon VARZARI,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Drd. Sorin ARHIP,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Drd. Anișoara DUBCOVEȚCHI,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract. *This article examines the issue of democracy and democratic theory, in order to give a concrete meaning to the concept and to highlight the main theoretical approaches and issues facing democracy in contemporary society. In this sense, the term of democracy is conceptually defined. It is approached the diversity of democracy concept, which is given not only by the etymological meaning, but also by many other historical, political, philosophical, cultural, economic, and social circumstances, all contributing to many interpretations and models that have this concept. Therefore, a special attention is given to the analysis of the phenomenon of democracy in the history of political thought since ancient thinkers towards contemporary authors.*

Although democracy is now seen as the best form of government, yet it faces multi-faced crisis, with different socio-political cleavages. For this reason, it is examined the “democratic deficit” in terms of current issues involved in every democratic system, including transitional regimes, as is the Republic of Moldova. Since the functional democracy provides a legitimation of political life in general, the author attempted to answer some problems regarding the advantages, disadvantages and limitations of democracy, its paradoxes and challenges in contemporary society.

Keywords: *democracy, democratization, governance, paradoxes of democracy, challenges to the state, aporetical difficulty, democratic deficit, socio-political cleavage, Europeanization, European integration.*

Problemele democrației sunt strâns legate de problemele guvernării, în sensul în care constituie, din perspectivă politologică, acțiunile de dirijare social-politică și de control asupra treburilor publice. Relația dintre democrație și societate civilă trebuie privită ca una de reciprocitate, pentru că, pe de o parte,

principiile democrației, elementele și modalitățile de exercitare a unei guvernări democratice pot fi realizate în cea mai mare măsură doar în cadrul unei societăți civile participative și dinamice, pe de alta, organizațiile societății civile au menirea să contribuie cât mai activ la realizarea, menținerea și dezvoltarea funcționalității

unei societăți democratice prin diverse modalități.

Cu alte cuvinte, convergența intereselor majore și a obiectivelor trasate de către guvernanți, de clasa politică, și acceptate de guvernați, de societate, poate favoriza dezvoltarea durabilă a vieții sociale democratice. Or, societatea civilă constituie coloana vertebrală a unui stat de drept, liberal și democratic.

Fenomenul democrației a fost reflectat, cu diverse conotații, de către gânditorii antici (Platon, Aristotel, Polybios, Cicero ș.a.), de renașcențiști (Niccoló Machiavelli ș.a.), de reprezentanții liberalismului clasic (John Stuart Mill, Alexis de Tocqueville ș.a.), de teoreticienii clasici ai elitelor (Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Robert Michels), de exegeții contemporani (R. Dahrendorf, R. Putnam, R.A. Dahl, A. Lijphart, S.P. Huntington, G. Sartori, D. Fisichella, D. Held, G. Hermet, J.J. Linz, A. Stepan, L. Diamond, J. Grugel, P. Dunleavy, B. O'Leary ș.a.), dar și de unii politicieni de marcă (Tomáš G. Masaryk, Winston Churchill ș.a.). David Held, profesor de științe politice și sociologie la *Open University* din Marea Britanie, menționează că democrația, fiind un exercițiu critic al rațiunii politice, a fost tratat în mod întemeiat de mai mulți gânditori politici și cercetători de referință, însă „marea majoritate a gânditorilor politici, din Grecia antică până în ziua de azi, s-au arătat extrem de critici la adresa teoriei și practicii democratice...” și asta pentru că „democrația este o formă de

guvernare extrem de greu de realizat și de susținut” [1, p. 13] chiar și în zilele noastre.

Interesul pentru problematica democrației poate fi observată în lucrările lui Platon și Aristotel. Primul în dialogurile sale (*Republica* [*Politeia*], *Legile* [*Nomoi*], *Omul politic* [*Politikos*] etc.) condamnă democrația, considerând-o guvernare a „celor nechemați” și posibilitate a unei „tiranii a majorității”. Democrația nu ar fi forma ideală de guvernare, deoarece masa populară poate fi asemuită cu un animal sclav (inconstant în funcție de lingușeli sau pedepsele pe care le primește), iar desemnarea magistraților se face în funcție de capacitatea oratorică a acestora și nu în funcție de rigoarea etică a lor. Într-un cuvânt, democrația e dominată, după Platon, de libertate necumpătată (și deci imorală) și înlătură „specialiștii” („înțelepții”, filosofii) de la conducere, facilitând în ansamblu anarhia și anomia (disprețul legilor scrise și nescrise), de aceea face inevitabil loc tiraniei, întruchipare a despotismului și premisă a catastrofei, care impune revenirea la guvernământul aristocratic al înțelepților, astfel ciclul încheindu-se. Asociind democrația cu subordonarea rațiunii față de pasiuni, observăm la Platon ideea că excesul de libertate (democrația) pare să ducă la un exces de servitute (tirania).

Deși l-a combătut pe Platon, criticându-i schema de clasificare a formelor de guvernământ, Aristotel și-a întemeiat în *Politica* schema proprie tot pe numărul celor aflați la putere, dar și pe natura lor etică,

distingând astfel forme ideale și forme corupte de guvernare. Formele ideale (sănătoase) de guvernare în schema aristotelică sunt monarhia (regalitatea), aristocrația și *politeia* (ca forma buna a organizării de către cei mulți, diferă de democrație prin aceea că ea mixează elemente ale guvernării celor puțini cu elemente ale guvernării de către cei mulți; termen aproape sinonim cu democrația constituțională modernă). Acestea, pervertite prin abuzul de putere, devin tiranie, oligarhie și democrație (demagogie) sau ohlocrație (sau democrație fără legi). Avertizând despre efectele destabilizatoare ale regimurilor ce creau o polarizare bogăți-săraci, el identifica democrația cu lipsa de moderație, considerând-o (alături de oligarhie) drept o sursă de tulburări și de acte politice nechibzuite. De aceea se pronunță pentru o orânduire blândă (mixtă), iar virtutea constituției mixte ar consta în faptul că fiecare grup îl poate supraveghea pe celălalt, echilibrează trăsăturile democratice și oligarhice, în care dominația este asigurată clasei de mijloc. În teoria și clasificarea formelor de guvernământ, stagiritul sugera, de asemenea, că *politeia* poate diferi de democrație prin modul de distribuție a bogăției și a proprietății. Ca demers uman, Aristotel nu critică asemenea lui Platon democrația, ci a fost un gânditor care a sesizat rolul important pe care îl are aceasta în *polis*, conform unei rațiuni a judecării majoritare [2, p. 37-38, 41]. Totodată, el

afirmă domnia legii și datoria cetățenilor de a i se supune ca putere supremă în stat.

Polybios, istoric grec romanizat, impresionat de performanțele republicii romane, în lucrarea sa de *Istorie universală* (scrisă în 40 de cărți) o explicație, socoate că grandooarea statului roman stă în guvernământul mixt care unea într-un corp funcțional elemente de monarhie (*consulii*), de aristocrație (*Senatul*) și democrație (Adunarea de pe *Câmpul lui Marte*). El este adeptul ideii ciclului istoric (*anacyclosis*), pentru care punctul de plecare este monarhia (ce ar fi întemeiată pe drept), urmată de tiranie (întemeiată pe forță), aristocrația (ce ar reprezenta înflorirea statului), apoi decăderea prin oligarhie, democrație și ohlocrație, care ar fi dominația deșănțată a vulgului, iar de aici revenirea la punctul de plecare. De fapt, dacă se exceptează monarhia originară, ne găsim în prezența a trei tipuri de constituții „convenabile”: regalitatea, aristocrația și democrația și a deformării lor: tiranie, oligarhie, demagogie – adică schema din *Politica* lui Aristotel. De fapt, Polybios (anticipat de Platon și urmat în această privință de Cicero, ulterior de N. Machiavelli) nu numai că preferă, dar apoteozează forma mixtă de guvernământ întruchipată în republica romană, care combină regimurile, fiind astfel un „model al echilibrului”, mult răspândit în teoria politică ulterioară. Această formă mixtă de guvernământ (în care se combină elemente monarhice, aristocratice și democratice) și cunoscuta *virtus romana*

reprezintă explicația durabilității și strălucirii statului roman.

În timp ce grecii au avut un geniu teoretico-filosofic și științific materializat în filosofia și știința politică pe care le-au dezvoltat, romanii sunt caracterizați de un geniu politic predominant pragmatic, juridic. Marcus Tullius Cicero, cel mai strălucit exponent al filosofiei politice din Roma republicană este un adept al tezei lui Polybios despre guvernământul mixt, pledând pentru un echilibru stabil al statului, care ar preveni răsturnările, schimbările de regim ce creează în *cetăți* dezordine și nenorocire. Pentru el esențial este echilibrul organic între *libertas* (libertatea poporului), *potestas* (puterea autentică a magistraților), *auctoritas* („a oamenilor de bine”). Aceasta este, în viziunea sa, piatra de încercare a oricărei democrații – adevărata libertate și adevărata virtute.

Cercetând forma organizării statului, Cicero preia de la Aristotel cele șase forme simple de organizare a statului: monarhia – tirania, aristocrația – oligarhia, *politeia* – democrația. Cu scopul de a impune forma de organizare a statului adecvată realităților politico-juridice romane, el afirmă că fiecare dintre formele amintite prezintă anumite avantaje și dezavantaje. Având un caracter instabil, fiecare se transformă în cele din urmă într-o altă formă simplă a organizării statale. În opoziție cu concepțiile epicurienilor, forma mixtă de organizare a statului impune autorului afirmația potrivit căreia omul, inclusiv cel „înțelept”, în mod

necesar trebuie să se familiarizeze cu practica guvernării în stat [2, p. 48-50].

Totuși, la 100 de ani de la moartea lui Polybios (210/201–123/120 î.Hr.), Republica Romană a dat naștere Imperiului Roman. Începând cu Iulius Cezar (100–44 î.Hr.) o serie de împărați au luat puterea instituțiilor Romei republicane și au concentrat-o în propriile mâini. Aproape 1500 de ani vor trece până când idealul republican va fi reînviat în orașele state din nordul Italiei în timpul Renașterii. Alți 400 de ani vor trece înainte ca idealul democratic să renască la rândul său. Conform idealului medieval, fiecare persoană ocupa o poziție în societate și era de așteptat să-și îndeplinească sarcinile care îi reveneau și să se bucure de privilegiile conferite de aceasta. Se credea că astfel fiecare contribuia la binele comun, la fel cum fiecare albină în stup face ceea ce este cel mai bine pentru toate, îndeplinindu-și propriile sale îndatoriri. Într-o astfel de societate nu era loc pentru ideal democratic. Cu toate acestea, imaginea începe să se modifice odată cu Renașterea, pe măsura ce o nouă preocupare pentru realizările umane duce la reparația republicanismului [3].

Niccoló Machiavelli, care a adus cea mai semnificativă contribuție la studierea științifică a domeniului politic (motiv pentru care unii exegeți îi acordă titlul de părinte al științei politice moderne, calitate însă adesea contestată de unii autori [4, p. 95]), oferă o considerații interesante referitoare la originea, structura și funcțiile statului și ale puterii. Statul se întemeiază, potrivit doctrinei machiavelliene, pe relațiile

dintre guvernanți și guvernări. Aceste relații constituie, totodată, și fundamentul stabilității guvernelor. De aceea scopul statului este siguranța cetățenilor și garantarea intangibilității (stabilității) proprietății private. Cât privește forma de organizare a guvernării în stat, prin care se atinge cel mai înalt grad al stabilității statului și al guvernării, pentru autor este republica și nu monarhia. Pentru florentin, republica reprezintă nu altceva decât „forma mixtă de organizare a statului”, prezentă și în creația anticilor. În general, el analizează șase forme de conducere (trei „drepte”, monarhia, aristocrația și democrația, precum și antipodul lor – trei „nedrepte – tirania, oligarhia și ohlocrația”), însă idealul lui a fost republica [5, p. 71-72].

În ciuda atitudinilor sale republicane, opera care condensează magistral concepția politică a lui N. Machiavelli este *Principele* (1513), un tratat despre constituirea și menținerea regatului. În cadrul acesteia, gânditorul florentin a arătat că statul este o asociație autonomă, cu propria sa moralitate și propria sa rațiune de a supraviețui în raport cu inamicii interni și externi. Lui Machiavelli i s-a reproșat imoralitatea mijloacelor recomandate, desconsiderându-se scopul progresist și umanist pe care-l avea în vedere, fiind vorba de cunoscuta sintagmă de *machiavellism*, sintagmă interpretată diferit în literatura științifică [6, p. 13-16]. În ansamblu, el creează în lucrările sale un mare deficit de democrație, atenția fiind concentrată asupra „politicii mari”. Este vorba despre starea unui *principe*, a

unui conducător, despre autoritatea și dominația lui asupra unei cetăți, cumva independent de starea supușilor: „*Stato*, spune Michel Senellart, se referă deci la propriul interes al principelui, distinct de cel al cetății, atunci când nu-i este de-a dreptul opus” [4, p. 99-100], așa încât „mulțimea” este adesea mai mult sau mai puțin constantă decât *principii*. De altfel, unii autori contemporani propun o analiză comparată a *principelui* lui N. Machiavelli cu contemporaneitatea [7; 8], încercând să verifice dacă maximele lui Machiavelli mai corespund realităților politice moderne la fel de bine ca atunci când au fost scrise, lucru firesc în condițiile realității sociopolitice fremătânde a societății moderne aflate în plină schimbare.

Liberalismul este unanim considerat a fi, cronologic, cea dintâi teorie socială a civilizației moderne. Geneza, conținutul și formele de manifestare ale liberalismului au fost și rămân inseparabile de particularitățile dezvoltării și de starea societății din câteva țări din Europa de Vest, începând cu secolul al XVI-lea și din fostele colonii britanice din America de Nord, din prima parte a secolului al XVII-lea. Liberalismul s-a impus cu timpul, pentru că unii autori au dezbătut problematica liberalismului în strânsă legătură cu problemele democrației, John Stuart Mill reușind să dea în lucrările sale (spre exemplu, în *Despre libertate*, 1859, eseu care constituie cea mai importantă contribuție a gânditorului la dezvoltarea

teoriei politice) o forma finală doctrinei liberale.

Gânditorul liberal englez considera că problema fundamentală a societății engleze moderne era conformitatea acesteia, exprimată prin interese, speranțe și activități aparent identice. Pentru a împiedica o tiranie a maselor ce ar fi putut rezulta din acest fapt – una dintre marile probleme care ar putea apărea într-o democrație, statul trebuia să ia anumite măsuri de precauție, care să protejeze minoritățile și libertățile acestora. El crede, așadar, în democrație, dar doar atâta vreme cât societatea nu a atins încă starea ei ideală. Democrația este cea mai bună formă de stat. Iar pentru ca oamenii și societatea să se poată desăvârși, este nevoie de participare și competență [2, p. 204-206]. În acest sens, Mill sublinia că toți oamenii, indiferent de sex sau de clasă socială, trebuie să participe la procesul electoral. Autorul trece factorul competență doar celor mai înțelepți, virtușilor și celor instruiți, indiferent de avuția lor. Doar ei pot reprezenta poporul în parlamente, în locurile în care se dezbate pe teme controversate și în care se încearcă a se găsi adevăruri.

În fapt, principala preocupare teoretică a lui J.S. Mill a fost aceea de a realiza o aplicare a principiilor lui Jeremy Bentham, un alt gânditor liberal englez, privind guvernarea rațională la pretențiile în creștere referitoare la egalitatea politică. A fost un adept sincer al democrației, manifestând foarte vagi nostalgii privind conducerea de tip aristocratic. Totodată,

însă Mill a înțeles că problemele guvernării sunt complexe, necesitând oameni competenți și relativ eliberați de presiunile populare, dacă se urmărește (se așteaptă) ca ei să fie administratori eficienți. De aceea tema eficacității guvernamental-administrative, pe care o abordează pe larg în lucrarea sa *Guvernământul reprezentativ* (1861), privește realizarea unui sistem politic care să fie responsabil în raport cu cei care sunt, concomitent, guvernați, dar și alegători ai celor care sunt justificați să realizeze servicii publice.

În scrierile sale, John Stuart Mill sintetizează dilemele majore ale democrației moderne. Abordările lui Mill sunt mereu unele prudente și foarte atente la detaliul empiric. Când abordează fenomenul democrației, el este foarte atent la fenomenul instituțional concret, cel care poate conferi contur real guvernării de tip democratic. Tot așa, când pune în discuție tema libertății umane, el examinează consecințele explicite care pot deriva din exprimarea neîngrădită a dorințelor oamenilor. În acest sens, multe dintre argumentațiile lui Mill sunt concordante cu cele întâlnite la Alexis de Tocqueville. De pildă, amândoi teoreticienii manifestă o temere evidentă față de „tirania majorității” [9]. Dar Mill, spre deosebire de Tocqueville, nu este atât de hotărât să accepte standardele aristocratice în evaluarea performanțelor democrației. Dimpotrivă, el consideră că guvernarea democratică reprezintă un bun politic care trebuie consolidat, iar nu un hibrid politic care

trebuie tolerat datorită inevitabilei sale ascensiuni. Pe de altă parte, concepția lui Tocqueville privind libertatea este una aristocratică, el fiind preocupat de prezervarea libertății acelei clase politice care putea conserva valorile și tradițiile civilizației. Cu toate că Mill împărtășește această preocupare a lui Tocqueville, el nu este mai puțin interesat de problema libertății individului ca cetățean, a cărui gândire și acțiune se regăsește în gândirea și acțiunea majorității.

Referindu-se la fenomenul democrației, Alexis de Tocqueville în lucrarea sa de referință *Despre democrație în America* (1835-1840, în 2 vol.) subliniază că într-o democrație cetățenii tind spre obișnuințe egotice. Lor li s-a tot spus că sunt capabili să se autoguverneze, și sunt, prin urmare, foarte dispuși să creadă în așa ceva. În mod natural, urmează că ei se vor simți calificați să-și definească cel mai bine interesele, ca și să acționeze așa cum cred de cuviință în vederea asigurării acestor interese. Este poate prea puțin în a spune că publicul este într-o gravă autoiluzionare din acest punct de vedere, fie și pentru că el se pune în situația imposibilă de autojudecare: „Ceea ce contează atunci nu este propriul interes, ci ceea ce crede publicul că este acesta - or, tocmai aceasta conduce acțiunea lor” [10].

De fapt, spune Tocqueville, principiul democratic impune o egalitate imaginară în ciuda inegalității reale dintre aceștia. Or, acest refuz al inegalității în societățile moderne prezintă un pericol: cu cât se cred și se doresc mai egali, cu atât indivizii din

societatea democratică sunt, în mod paradoxal, mai slabi, mai izolați, mai dependenți, căci dacă fiecare este la fel de bun ca oricare altul, singurul arbitru și criteriu al adevărului acceptabil tuturor trebuie găsit în exteriorul fiecăruia, și anume, în judecata opiniei publice sau în judecata celor mai mulți (cazul democrației americane) ori în delegarea unor puteri asfixiante administrației publice centrale (cazul Franței) [2, p. 211].

De aceea guvernarea reprezentativă necesită o anumită calitate a cetățenilor. Pericolul major care pândeste în orice democrație este acela ca instituțiile acesteia să creeze un cetățean care nu doar adoptă o poză arogantă, ci și se poziționează pe sine în calitate de component al unei gloate, iar nu ca individ distinct. Atât Tocqueville, cât și Mill observă această tendință, dar amândoi speră că cetățenii vor dezvolta interesele lor personalizate de așa manieră încât să nu fie înghițiți în cadrul unei mase. Problema tiraniei majorității ca forță socială apare evident, deoarece cea mai mare parte a societății este incapabilă să gândească condiția lor în termenii autonomiei existențiale.

Paradoxal, dar Alexis de Tocqueville, examinând problema centrală privind compatibilitatea dintre nobilime și democrație, evoluția umanității spre era democrației, nu consideră statul american un exemplu bun de urmat pentru țările europene, ci le oferă doar material de gândire despre acest posibil viitor al lor, pentru a extrage maximum de avantaje și

minimum de inconveniente ale acestui nou sistem de guvernare, precum este democrația. Și asta pentru că democrația americană generează individualism și egoism, o slabă preocupare pentru problemele publice, o luptă sălbatică pentru accederea la putere, iar caracterul egoist al societății, apatia față de responsabilitățile publice, atomizarea societății etc. sunt datorate individualismului excesiv. În plus, el mai explică și faptul că populația respinge o nouă formă de guvernare prin trecutul continentului european. În Europa statele au fost întotdeauna centralizate, această guvernare pe baza monarhiilor fiind menținută din generație în generație. Spre deosebire de Europa, America nu a avut un trecut în care monarhiile erau singurii conducători: ei făceau legea, valabilă desigur, numai pentru supușii lor. Astfel, el este considerat unul dintre filosofii politici care au prevăzut cu o uimitoare luciditate evoluția societății democratice moderne [11, p. 393-400].

Teoreticienii clasici ai elitelor (Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Robert Michels) analizează fenomenul democrației din altă perspectivă - din punctul de vedere al dihotomiei societății în minoritate guvernantă (elită) și majoritate (nonelită, masele, „restul” societății). Întreaga sociologie politică a elitei împărtășește teza că elita este făuritoare a istoriei, iar masa suportă actul guvernării, manipularea și violența elitei. Masa este definită în această perspectivă ca ceea ce este opus elitei, ca parte pasivă, dezorganizată, neinteligentă,

inertă, din rândurile căreia, însă, în anumite condiții, poate avea loc recrutarea elitei.

În pofida optimismului prevalent al epocii lor, ei susțineau că tranziția spre o societate industrializată cu un sistem de democrație reprezentativă nu putea modifica fundamental stratificarea societății în elită conducătoare și mase. Reieșind din această abordare, ei considerau, într-un fel sau altul, că democrația constituie doar un paravan pentru tendințele oligarhice ale puterii și că reprezentarea, după V. Pareto, (creatorul termenului de „elită”, 1897), nu făcea decât să garanteze o circulație continuă a tipurilor de elită (elite „lei” și elite „vulpi”), o succesiune permanentă a minorității guvernante care se formează, luptă pentru putere, exercită puterea, degenerază și este schimbată de altă minoritate privilegiată. Această abordare este una psihologică întrucât delimitează elita ca un grup alcătuit din cei mai productivi și mai capabili oameni, iar istoria umană este istoria schimbării permanente a elitelor, cauzată de schimbarea psihologiei elitelor.

Pe fundalul paradigmei elitare privind guvernarea societății, sociologul italian neagă posibilitatea existenței guvernării democratice ca atare și a democrației în general, pentru că într-o democrație elita, ascunzându-se în spatele idealurilor de libertate și egalitate, uzurpează puterea într-un mod deosebit de cinic. Democrația nu este altceva decât o mitologie sau o ideologie sentimentală. Societatea, conchide V. Pareto, a fost

întotdeauna condusă și va fi guvernată de elite, care ținesc propriile lor interese egoiste și care nu corespund intereselor maselor [12, p. 7].

Mai insistent asupra problemei discutate este G. Mosca (inițial folosea termenul de „clasă politică conducătoare”), care susține că toate puterile politice sunt oligarhice, văzând în guvernarea parlamentară reprezentativă „o formă degenerată a democrației”. Odată ce conducerea problemelor publice se află în mâinile minorităților dominante (a elitelor), cu care conștient sau inconștient se consideră majoritatea condusă (masele), el pune la îndoială termenul „democrație”. După sociologul italian, democrația la Aristotel era, de fapt, aristocratică pentru un număr mai mare de membri ai societății. Astăzi însă democrația este un camuflaj al puterii minoritare, al democrației plutocratice [13]. Deci el considera democrația drept o utopie, un miraj, în goană după care masele incompetente devin un obiect de manipulare din partea demagogilor și astfel ele (masele) croiesc calea dictaturii în varietățile ei contemporane (socialismul și fascismul).

Fenomenul oligarhiei, fiind explicat psihologic (din perspectiva psihologiei maselor și psihologiei organizației) și organizațional (prin prisma legilor structurii organizației), este conceptualizat de R. Michels și în contextul negării posibilității existenței guvernării democratice ca atare, a democrației în general. „Nici un sistem de guvernare”, spunea el, „nu este compatibil

cu preceptele democrației” [9; 14]. În cel mai bun caz, ea (democrația) constă în competiția dintre organizațiile oligarhice. În societățile moderne apare o tensiune crescândă între extensia birocrăției și dezvoltarea democrației. Ultima, continuă sociologul german, solicită participarea directă la luarea deciziilor a unui număr tot mai mare de persoane, ceea ce nu este posibil decât prin extinderea controlului birocratic în organizațiile politice (de exemplu, în partide) și prin concentrarea puterii în mâinile unui grup mic de conducători (de exemplu, în sindicate). Realizarea democrației este imposibilă și din cauza persistenței a trei tendințe: esența omului (calitățile psihice ale maselor), particularitățile luptei politice (confruntarea elitelor pentru pozițiile puterii) și specificul dezvoltării organizațiilor (legile structurii organizației și acțiunea „legii tendințelor oligarhice”). Aceste tendințe, conchide Michels, precum și unele considerente tehnice în realizarea democrației, direcționează democrația spre oligarhie, la apariția și afirmarea minorității active, așa încât democrația întâmpină o contradicție irezolvabilă: ea este străină naturii umane și, în același timp, conține un nucleu oligarhic.

Este adevărat că R. Michels nu a propus o teorie generală a democrației și s-a concentrat asupra partidului politic. Cu toate acestea, concluziile la care ajungem în urma analizei sale sunt fundamentale pentru democrația în sine, din două motive [15, p. 149]. Primul constă în faptul că un

sistem democratic este, în mare parte, în practică un sistem de partide. Al doilea motiv este acela că fenomenologia partidelor are o semnificație paradigmatică. Dacă modul de viață democratic este rezultatul creării voluntare a unor comunități mici și libere și partidele la rândul lor, sunt formate ca asociații voluntare și sunt, de fapt, expresia tipică politică a acestora în corpurile politice democratice pe scară largă. Așadar, din acest punct de vedere partidele sunt un tip de organism politic care se apropie cel mai mult de prototipul oricărei democrații autentice.

Nu putem ști dacă Tomáš G. Masaryk (sociolog și filosof ceh, primul președinte al primei Republici Cehoslovace după primul Război Mondial, 1918-1935) și Winston Churchill (prim-ministru al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord între 1940-1945 și 1951-1955, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1953) cunoșteau despre rezistența înverșunată a elitiștilor clasici față de democrație. La sigur însă acești doi politicieni au condus țările lor pentru făurirea unei democrații autentice și popoarele lor pentru o mai mare prosperitate. În același timp, aceștia au meditat și asupra fenomenului democratic în favoarea superiorității democrației ca instituție. Bunăoară, este cunoscută sintagma lui T. Masaryk, precum că „mai bună formă de guvernare decât cea democratică nu avem”. În această privință, W. Churchill remarca în celebrul discurs ținut în noiembrie 1947 în fața Camerei

Comunelor că „nimeni nu pretinde că democrația ar fi perfectă sau atotștiutoare. Într-adevăr, s-a spus că democrația este cea mai rea formă de guvernământ cu excepția tuturor formelor încercate de-a lungul timpului”. În ciuda imperfecțiunilor, democrația rămâne cea mai bună modalitate de a conduce treburile publice ale unei societăți, numai dacă se respectă principiul suveranității poporului (ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată numai prin voința celor guvernați). Acest principiu trebuie deosebit de procedurile democratice care sunt mijloace ce permit punerea în evidență a voinței poporului. Principala procedură sunt alegerile. Alte proceduri ajută la funcționarea în bune condiții a sistemului democratic – separarea puterilor, limitarea mandatului pentru reprezentanții poporului, precizarea anumitor reguli constituționale etc. [16, p. 82-83].

Definiția lui W. Churchill nu este singura din acest punct de vedere. Friedrich Hayek (economist și filosof politic austriac, Laureat al Premiului Nobel pentru Economie în 1974), spre exemplu, în lucrarea sa cunoscută *Drumul către servitute* (1944), demonstrează că la putere acced nu chiar cei mai buni, iar practica social-politică istorică și recentă a societăților moderne o demonstrează cu prisosință. În capitolul X „De ce ajung în frunte cei mai răi” în care se vorbește despre efectele morale ale colectivismului, cum scopurile sociale justifică orice mijloace, statul totalitar încurajează obiceiurile utile la cetățeni, el explică succesul în politică de

care se bucură asemenea indivizi, care altminteri susțin că acționează în numele unor idealuri nobile, morale, specifice, la modul formal-declarativ, sistemelor colectiviste: „În scurt timp de la instalare, (ei) au de ales între nesocotirea moralei curente și eșec. Cei fără scrupule și cei care nu se dau înapoi de la nimic vor avea probabil, din acest motiv, mai mult succes (...)” [17, p. 25]. În ciuda imperfecțiunilor, democrația rămâne totuși cea mai acceptabilă formă de guvernare.

Secolul XX a fost unul plin de evenimente majore (politice, economice, sociale și militare), care au schimbat lumea și popoarele. Balansând între diferite manifestări social-politice și ideologice antagonice, este secolul în care democrația s-a generalizat și s-a consolidat în mai multe țări ale lumii. În același timp, în perioada interbelică și, îndeosebi, în cea postbelică a „secolului extremelor” (sindicalismul, elitarismul, fascismul, național-socialismul, democratismul, bolșevismul, troțkismul, maoismul și alte versiuni ale marxismului contemporan) și extremismelor (după Edvard S. Radzinski, scriitor și istoric sovietic și rus, secolul XX este secolul ideologiilor contrare, „secolul blestemat” [18]), excelența sociopolitică a teoriei democrației părea să fie acceptată ca fenomen social de rând cu altele, așa încât ideologia și doctrina democratică devine după cel de-al Doilea Război Mondial una dominantă pe scena bătăliilor politice și în literatura de specialitate. Fără a detalia, vom specifica doar că din perspectiva filosofică,

Karl R. Popper, din cea economică, Friedrich A. Hayek, și din cea politologică, Ralf Dahrendorf, Robert A. Dahl, Arend Lijphart, Samuel P. Huntington, Giovanni Sartori, Alvin Toffler ș.a. au formulat mai multe argumente în favoarea superiorității democrației ca instituție, au descris avantajele, dezavantajele și limitele democrației în cadrul instituțional de funcționare, paradoxurile și provocările democrației contemporane, au încercat să prognozeze viitoarele evoluții ale democratizării ca proces în contextul multitudinii de probleme cu care se confruntă societatea contemporană.

Nu vom încerca să extindem cadrul tradițional de tratare a temei abordate, menționând, în același timp, că definiția etimologică a democrației ca fiind guvernarea de către popor nu este suficientă de vreme ce nu explică ce este poporul și care-i locul și rolul lui în procesul democratic, în procesul decizional. Totuși, vom menționa că termenul „democrație” are câteva semnificații. Prima din acestea reflectă propriu-zis provenirea etimologică a termenului („domnia poporului”), care stă în „picioare” și astăzi, semnificație adesea asociată cu maxima lui Abraham Lincoln (cel de-al șaisprezecelea președinte al SUA, 1861-1865): „Democrația este guvernarea poporului, de către popor, pentru popor.” Cea de-a doua interpretare a termenului semnifică forma de organizare a oricărei organizații, bazată pe participarea egală a fiecărui membru în conducerea și primirea deciziilor în baza votului majorității,

vorbindu-se în acest sens despre partidele politice, sindicate, întreprinderi și chiar întreaga societate. Cu alte cuvinte, democrația poate exista oriunde, acolo unde este organizare, putere și conducere. Al treilea înțeles concepe democrația bazată pe un sistem de valori (libertatea, egalitatea, drepturile omului, suveranitatea poporului ș.a.) bine determinat, iar idealul organizării societății ar fi în corespundere cu concepțiile membrilor acesteia despre lume și despre socium. La fel, mai pot fi evidențiate și alte semnificații ale termenului în cauză, printre care abordarea democrației ca sistem politic, interpretarea mișcărilor sociale și politice întru realizarea puterii poporului, a țelurilor și idealurilor democratice, folosind principiile și mecanismele democrației în cadrul unui stat de drept.

Precum se observă, definițiile democrației, au în mod invariabil, multe în comun, deși diferă în priorități și accente. În uzul cotidian, se subliniază în cunoscuta enciclopedie britanică, termenul de democrație se poate referi la cârmuirea populară sau la suveranitatea poporului, la guvernământul reprezentativ sau la o guvernare participativă directă, ba chiar și (nu întru totul corect) la guvernământul republican sau constituțional, adică la guvernământul conform legii [19, p. 153]. În ziua de astăzi termenul este de cele mai multe ori folosit cu sensul de democrație liberală, dar există multe alte varietăți, iar metodele de a governa pot diferi de la o țară la alta (cazul societăților occidentale și a societăților din spațiul postcomunist). Cu toate că termenul

democrație este utilizat, de obicei, în contextul unui stat politic, principiile sale sunt aplicabile și altor organisme sau entități, cum ar fi universitățile, sindicatele, companiile publice sau organizațiile civice. Pe plan politic, democrația se definește ca regimul politic fundamentat pe principiul suveranității naționale (națiunea conduce statul prin reprezentanții săi aleși, pe principiul separării puterilor în stat, pe principiul egalității tuturor în fața legii). Democrația este inseparabilă de respectarea drepturilor omului și ale cetățeanului [20, p. 3-4].

Dacă în secolul al XVIII-lea teoria și practica democratică s-au concentrat asupra lărgirii drepturilor politice, vizând votul universal o condiție a acelei egalități naturale pentru toate ființele omenești, preconizată de tradiția contractului social, atunci la începutul secolului al XIX-lea teoria și practica democrației au abordat chestiuni privind eficacitatea democratică a națiunilor, pentru că problema națională a fost ridicată de aspirația la independență a țărilor din lumea colonizată. Totodată, dezbaterile asupra democrației s-a deplasat de la problematica politică spre probleme socioeconomice privind producția, repartiția, proprietatea și structura de clasă a societății. Deja în secolul al XX-lea, conform opiniei politologului american Benjamin R. Barber, pot fi reliefate patru chestiuni majore în analizele moderne ale democrației. Prima din acestea ține de democrație, care conține incoerență, carențe ale paradigmatelor alegerii raționale, nefiind

neapărat niște caracteristici ale comunităților reale de cetățeni. Cea de-a doua chestiune majoră care-i preocupă pe democrați provine din cea anterioară și o reflectă – sfera guvernării democratice. Următoarea chestiune este strâns legată de acele probleme ce vin în atingere cu confruntarea dintre liberali și democrați pe tema scopurilor guvernării democratice. Deosebirea dintre formele comunitare de guvernare și guvernământul reprezentativ constituie cel de-al patrulea element de dispută în analiza democrației moderne [19, p. 155, 157-158]. Pe acest fundal, unii autori, analizând dezvoltarea istorică a democrației și lăsând în umbră interesul ca mobil fundamental în activitatea omului, ajung la concluzia că „istoria omenirii arată că democrația nu este un mod natural de viață pentru oameni” și deci „organizarea democratică a vieții este în contradicție cu natura umană” [21, p. 29].

Profesorul de științe politice de la Universitatea din Sheffield, Marea Britanie, Jean Grugel identifică trei mari teme de cercetare asupra fenomenului democrației și a procesului democratizării în societatea contemporană [22, p. 35-41, 57-73]: 1) teorii ale democrației, inclusiv democrația participativă, feminismul, asociaționismul, teoriile cetățeniei și cosmopolitismul etc. (toate aceste teorii evocă în mod conștient ideea democrației ca proiect utopic și pleacă pe diferite căi de la tradițiile comunitarismului); 2) teorii ale democratizării, inclusiv teoria modernizării, teoria sociologiei istorice ș.a. (studiile democratizării

sunt situate în cadrul teoriilor mai generale ale schimbării sociale, fiind astfel un domeniu vast și interdisciplinar, pentru că încercarea de a înțelege de ce apare democrația, de ce uneori are succes iar alteori eșuează i-a făcut pe specialiști să oscileze între și dincolo de granițele disciplinare ale științei politice, relațiilor internaționale, filosofiei politice, sociologiei istorice și economiei) și 3) studii ale tranziției (tranzitologia), numite de Jean Grugel abordarea tranziției sau abordarea orientată către agenți și pe interacțiunile dintre elite. Aceste studii sau „abordarea tranzitologistă” reies din considerentul că democrația este creată de actori conștienți, implicați, cu condiția ca actorii să respecte regulile jocului politic – procedurile democratice, consensul politic / voință de compromis la un moment dat, încheierea alianțelor / pactelor în procesul guvernării etc. Un lucru este cert, afirmă cercetătorul Valeriu Capcelea, că în ultimele patru decenii a apărut o disciplină științifică separată care se ocupă de problema tranziției, și anume tranzitologia, care este destul de îngustă, deoarece este construită pe experiența occidentală [23, p. 17-18]. În investigarea acestui fenomen social specific există două mari tipuri de tradiții – tranzitologia și teoria modernizării, care au dominat și au reformat studiile cu privire la ceea ce a însemnat teoriile despre tranziția postcomunistă.

În literatura politologică sunt dezbătute mai multe forme și modele ale democrației, cele mai cunoscute fiind

modelul lui R. Dahl (democrația poliарhică, iar termenul clasic de poliарhie este definit de politologul american în felul următor: „Nu este un sistem de guvernare care întruchipează pe deplin toate idealurile democratice, ci unul care le aproximează într-o măsură rezonabilă”), modelul lui G. Sartori privind democrația (conexarea abordării normative și empirice în studiul democrației) și modelele lui A. Lijphart ale democrației (democrația consociațională, democrația majoritaristă și consensualistă) [24, p. 246-249, 258-261], propunându-se, de asemenea definiții și interpretări noi privind democrația: democrația și comunitățile moderne / postmoderne, democrația liberală, democrația deliberativă, democrația și tranziția (R.D. Putnam, F. Zakaria, J. Grugel, G. Thompson, S. Huntington ș.a.), concepte care se află în centrul dezbaterilor din teoria și filosofia politică recentă.

În diferitele sale forme, tipuri și modele, apărute în baza diferitelor experiențe și condițiilor concret istorice, putem observa că democrația cu aspectele sale teoretice (în funcție de modul de manifestare sau de perspectiva analizei), așa cum le găsim în modelul clasic atenian, în ideile multor autori prezentați mai sus, intervine și influențează puternic gândirea politică de tip liberal, teoria democrației căpătând astfel o serie de implicații majore. În acest sens, fără a intra în dezbateri și controverse legate de teoria democrației, vom scoate în evidență cele mai relevante teorii ale democrației contemporane. Astfel, conform opiniei cercetătorilor americani

Terence Ball și Richard Dagger, pot fi evidențiate trei concepții despre democrație: democrația liberală, social-democrația și democrația populară [25, p. 53-54]. Aceste trei versiuni ale democrației au câteva trăsături comune, însă diferențele dintre ele sunt suficiente pentru a le distinge unele de altele și a le considera concurente. Dacă democrația liberală accentuează drepturile și libertățile individului, aceasta fiind forma care caracterizează cele mai multe din democrațiile occidentale, social-democrația, ca principalul contestatar al concepției liberale, se bazează pe conceptul-cheie de egalitatea, în special putere egală în societate și guvernare, atunci democrația populară se axează pe ideea de conducere de către partidul unic (partidul comunist) spre „binele majorității muncitoare”. După cel de-al Doilea Război Mondial, unele state nedemocratice din spațiul Europei Centrale și de Sud-Est (România, Bulgaria, Republica Democrată Germană etc.) și-au luat numele de „democrații populare”. Chiar dacă statele se proclamă democratice și au o constituție, ele nu sunt însă democrații liberale dacă drepturile și libertățile persoanelor nu sunt garantate și respectate în mod real (cazul fostelor țări comuniste sau a actualei Republici Populare Democrate Coreene).

Totuși, doctrina politică liberală a devenit cea mai operantă concepție în istoria gândirii politice și în teoria politică contemporană. De altfel, liberalismul este unanim considerat a fi, cronologic, cea dintâi teorie socială a civilizației moderne, însă geneza, conținutul și formele de

manifestare ale liberalismului au fost și rămân inseparabile de particularitățile dezvoltării și de starea societății din câteva țări din Europa de Vest, începând cu secolul al XVI-lea și din fostele colonii britanice din America de Nord, din prima parte a secolului al XVII-lea). Unii autori consideră că democrația liberală este regimul politic în care drepturile fundamentale ale individului sunt respectate și protejate în fața puterii politice (abuzive) printr-o complicată construcție instituțională [26, 40, 45-46; 27, p. 143, 151, 155-156].

Astăzi, democrația liberală ca practică este acceptată de majoritatea țărilor occidentale și de unele țări din spațiul postsovietic (Georgia, Ucraina și Republica Moldova), țări orientate spre modelul liberal democratic de dezvoltare, formulându-și astfel vectorul politicii externe drept cel european. Francis Fukuyama, filosof liberal american, în cunoscuta sa lucrare „Sfârșitul istoriei” (1989, ideile apoi dezvoltate publicând în 1992 „Sfârșitul istoriei și ultimul om”, carte la care după 16 ani de la publicare avea să o editeze din nou incluzând răspunsuri la criticile ei) scrie că odată cu prăbușirea așa-numitului lagăr socialist din Europa, de fapt, s-a terminat istoria, fiindcă a rămas în lume un singur model de dezvoltare – unul liberal democrat (el definește sfârșitul istoriei ca *finalul evoluției ideologice a umanității și universalizarea democrației liberale ca formă finală de guvernare*). Și atunci capitalismul e biruitor în toată lumea. N-a apărut nici un fel de iluzii sau nu erau nici un fel de dubii că

anume aceasta paradigmă, reformele liberal-democratice, de fapt, sunt unica perspectivă de modernizare a țărilor, în special din spațiul postsovietic și din Europa de Est. Acum peste 20 de ani apar noi probleme, și comunitățile academice, analiștii politici și politicienii din SUA și din Europa își pun întrebarea: Este oare democrația liberală un model universal, care ar putea oferi niște răspunsuri clare – ce ar însemna tranziție spre modernitate? A apărut un model – China, un model care nu este democratic, un model care rămâne autoritar ca organizare (politică) a societății, dar cu eficiență în domeniul economic și a conceptului Deng Xiaoping (o țară, două sisteme), lansat cu mai mult de 30 de ani în urmă, apare ca să fie cel mai eficient în comparație cu toate celelalte [28].

În epoca noastră, diferite modele și tipuri ale democrației contemporane sunt preferate de o țară sau alta în funcție de trăsăturile specifice ale unei națiuni, de trecutul ei istorico-politic și de alte variabile apărute la un moment dat. Totuși o bună parte din modelele descrise mai sus, în raport cu alte sisteme de guvernare, mai mult sau mai puțin democratice, se bazează pe un maxim de consens și pe un minim de constrângere. Sensul profund al sistemelor democratice, bazate pe legitimitate și consens, constă în asigurarea egalității condițiilor / șanselor pentru toți cetățenii unei țări de a participa la viața politică.

După cum demonstrează realitatea oricărei societăți democratice, nevoia de consens și starea de conflict însoțesc

permanent evoluția acesteia. Însă societățile democratice contemporane încearcă să depășească acele probleme cu care inerent se confruntă democrația, cum ar fi dezavantajele și limitele democrației, paradoxurile ei și provocările la adresa statului în condițiile celui „de-al treilea val al democratizării” (S. Huntington), „deficitul democratic” (B.N. Dunn) și alte dificultăți aporetice în viața societății aflate în plină schimbare democratică (crizele multidimensionale – politică, constituțională, valorică, instituțională, identitară, economico-socială, absența tradițiilor democratice și a unei culturi politice democratice, tergiversarea reformelor democratice, creșterea nejustificată a rolului statului în economie, clivajele sociale și politice, blocajele politice și decizionale, birocrăția extinsă și disfuncțională etc.), care, în cazul Republicii Moldova, pun sub semnul întrebării însăși legitimitatea proiectului democratic lansat de prima generație a clasei politice naționale de la începutul anilor '90 ai secolului XX [29, p. 8, 36-37].

Pe lângă faptul că democrația se caracterizează printr-un șir de avantaje (având următoarele elemente: participarea efectivă a populației la procesul de luare a deciziilor; prezența unor elite care guvernează societatea cu sprijinul acesteia, guvernare ce presupune responsabilitate și limite; prezența mai multor forțe politice legal recunoscute care luptă pentru acapararea puterii politice; structurarea unei ideologii bine definite; organizarea instituțiilor statului pe principiul separației puterilor în stat și structurarea relațiilor

dintre acestea; existența unor principii care stau la baza democratizării, cum ar fi principiul alternanței democratice la guvernare, principiul descentralizării, principiul autonomiei locale etc.; specificarea exhaustivă a unor drepturi și libertăți fundamentale; economia de piață unde liberul schimb duce la o dezvoltare economică ș.a.), ceea ce denotă superioritatea democrației ca formă de guvernare, iar cuvântul „democrația” se bucură de cea mai mare popularitate printre politicieni, lideri de opinie și simpli cetățeni. În același timp, ea, democrația, se întâlnește cu mari dificultăți de ordin politic și socioeconomic, care, de altfel, sunt iminente procesului democratic, inclusiv în țările aflate în tranziție democratică. Astfel, transformările reale în sfera vieții politice (democrația pluralistă, alternanța la guvernare), în ramura economică (restructurarea proprietății, privatizarea, libera concurență) și în alte domenii de activitate socială s-au soldat cu proliferarea diverselor fațete ale schimbărilor democratice, însoțite de încercări, riscuri și erori, care solicită o atenție sporită din partea decidenților politici, a factorului decizional.

Printre problemele cu care se confruntă democrația contemporană, ea presupune nu numai avantaje (enunțate mai sus), dar și anumite dezavantaje în dezvoltarea regimului democratic (printre care existența unui aparat birocratic puternic prin distribuția de posturi publice în scopul recrutării sau fidelității clientelei politice; prezența diverselor blocaje,

extinderea corupției și altor fenomene negative contemporane ce împinge sistemul comunicării politice către disimulare), precum și limite și defecte ale democrației clasice (limitarea claselor sociale, așa încât, asemănător cu democrația antică, democrația nu se bazează pe majoritatea cetățenilor și de aceea ea nu este puterea poporului în întregul sens al cuvântului; formalitatea în realizarea unor principii și mecanisme democratice și ca urmare transformarea democrației din puterea poporului în întrecerea „sacilor cu bani”; lipsa conexiunii dintre democrație și procesele economice și sociale duc la sporirea conflictelor sociale și nu satisface astfel interesele vitale ale cetățenilor; limitarea cetățenilor în participarea la viața politică a statului etc.). În acest sens, democrația contemporană s-a dovedit a fi de multe ori eficientă în anumite cazuri, dar, totodată, frecvente sunt cazurile când a dat semne de ineficiență (cazul Uniunii Europene în contextul crizei financiar-bancare, crizei euro și crizei economice începând cu anul 2008). Totuși democrația dă dovadă de adaptabilitate în condițiile nou-create, depășirea acelor limite care nu îi permit pe deplin să-și manifeste avantajele și să găsească soluții adecvate ale problemelor cu grad ridicat de complexitate.

Sistemele democratice contemporane sunt adesea imperfecte, fiindcă ele se confruntă cu anumite contradicții interne. Democrația este supusă unor provocări majore, care fac societatea să se confrunte cu crize de tot felul, cu mari tensiuni și

conflicte sociale. Evidențiind unele provocări ale democrației (birocratică, tehnocratică, oligarhică, instituțională, decizională, politică etc.), notăm că statele membre ale Uniunii Europene încearcă să facă față tuturor sfidărilor prin acțiuni complexe de adaptare și dezvoltare. Însă multe semne de întrebare cu privire la capacitățile democrației din societățile tranzitorii de a gestiona comunitățile naționale prin soluții și decizii adecvate apar tot mai evident în fața elitelor politice și liderilor politici. Unele țări, cum ar fi Ucraina, Georgia sau Republica Moldova, aflându-se într-o perioadă de peste douăzeci de ani de tranziție democratică, încearcă să depășească calea anevoioasă de alegere a vectorului dezvoltării sale: modelul euroasiatic sau modelul european.

Cu alte cuvinte, în țara noastră se observă o tendință în perpetuarea unor clivaje sociale și politice mai vechi (unionism – moldovenism, unitarism – federalism, vectorul european – proiectul estic ș.a.), care pot fi numite și provocări la adresa statului Republica Moldova. Dat fiind că democrația și societățile democratice sunt deseori supuse schimbărilor pe diferite paliere (politic, economic, social, cultural etc.) și pe fundalul diferitor clivaje (politice, valorice, sociale, economice, culturale, etnolingvistice etc.), se pot observa și alte dificultăți aporetice. Criza multidimensională din Republica Moldova și, în special, criza politică, precum existența obiectivă a mai multor clivaje sociale și politice, indică un deficit democratic destul

de profund și prezintă una din principalele probleme cu care se confruntă nu numai „noile” democrații, ci și spațiul comunitar european. Această dificultate aporetică, manifestându-se prin apatie politică, absentism, neîncredere în clasa politică, individualism exacerbat, intoleranță față de altă opinie, rata scăzută a participării civice și excluziunea de la viața politică și socială, are efecte nefaste asupra coeziunii sociale, iar procesul democratic în țara noastră devine vulnerabil.

În cazul Republicii Moldova se pot remarca două percepții asupra fenomenului de deficit democratic: prima - situată la nivel local și cel regional (în UTA Găgăuzia „Gagauz-Yeri” și în raioanele de est ale țării), iar cea de-a doua se poate evidenția la nivel național-statal, amândouă fiind puse în lumină prin apatie și alienare politică, prin intermediul slabei reprezentări a voinței cetățeanului în cadrul instituțiilor locale, regionale, dar și naționale [30, p. 192-193].

O parte din provocările apărute în fața democrațiilor contemporane sunt identificate de D. Fisichella [31, p. 263-267, 333-341] și de R. Dahrendorf [32, p. 227]. Iar G. Hermet, analizând numeroasele tabuuri pe care le implica modelul democratic pluralist, urmărește traiectoriile sinuoase ale devenirii democratice a societății occidentale, matricele democrației pluraliste și paradoxurile regimurilor reprezentative [33, p. 48-49, 128-169]. Sesizând formula „paradoxul legitimității democratice”, politologul francez are în vedere antinomia realității

politice, contradicția dintre „principiul fondator al suveranității populare și teoria instrumentală a reprezentării poporului de către conducătorii aleși la intervale de timp date”, dar și faptul că poporul suveran nu domnește cu adevărat.

La rândul său, R. Dahl, pornind de la raportul dintre ideal și real în democrație, de la anumite inconsecvențe în funcționalitatea democrației în societățile contemporane, demonstrează că aceasta implică anumite „paradoxuri ale democrației” [34, p.444-470; 35, p.113-126].

El consideră că asemenea paradoxuri, de fapt, contradicții interne ale mecanismului democratic, provin din existența în societatea umană a unor tensiuni, stări conflictuale latente, a căror „activizare” slăbește și erodează democrația și poate deschide calea regimului politic autoritar. Asemenea contradicții sunt sesizabile în raporturile dintre consens și conflict, reprezentativitate și guvernabilitate, legitimitate și eficiență (performanță socială), deoarece sunt de caracter relativ permanent și reprezintă moduri de manifestare a vieții democratice.

În literatura dedicată problemelor tranziției democratice [23, p. 126], acest paradox este interpretat prin aceea că un nivel înalt de libertate economică presupune un nivel mai înalt de libertate politică. În pofida premiselor, în majoritatea statelor postcomuniste, progresul social-economic realizat nu a fost suficient pentru ca noile instituții să atragă sprijinul masiv al populației. Practica socială a demonstrat că

în cazul în care democrația precede dezvoltării economice, există pericolul că și conflictele care apar să nu poată fi rezolvate, tocmai din cauza lipsei de resurse economice, iar acestea, la rândul lor, produc disfuncționalități în funcționarea democrației. A devenit cert faptul că, fără condițiile economice necesare pentru constituirea și dezvoltarea unei clase de mijloc semnificative, înzestrată cu valori societale, progresele în sfera democrației rămân îndoielnice. Totodată, pentru a obține progrese și instituții democratice stabile este necesară o altă condiție, existența unei culturi civice mature, ceea ce în țara noastră lipsește cu desăvârșire. Prin urmare, paradoxul democrației constă în aceea ce trebuie să existe mai întâi democrație, libertăți politice, posibilitate de a-ți exprima convingerile sau opiniile sau prosperitatea economică.

În concluzie, vom contura câteva aspecte principale ale subiectului discutat. În primul rând, fenomenul democrației, ca și cuvântul democrație, a fost reflectat, cu diverse conotații, de către gânditorii politici ai timpului, de teoreticienii politici contemporani, de liderii politici și cei de opinie. Astăzi, nu există vreo mișcare social-politică importantă care nu ar pretinde la înfăptuirea democrației sau nu ar folosi acest termen în realizarea scopurilor sale programatice, adesea foarte îndepărtate de democrație ca fenomen și democratizare ca proces.

În al doilea rând, democrația ca formă de organizare politică și metodă de guvernare cu principiile și mecanismele sale posedă nu numai avantaje, dar și anumite dezavantaje,

limite și defecte în funcționarea regimului democratic, care dereglează funcționarea firească a societății democratice aflată în plină modernizare.

În al treilea rând, clivajele sociale și politice, paradoxurile democrației și provocările la adresa statului democratic cu care se confruntă „noile” democrații din spațiul postsovietic s-au amplificat pe fundalul crizei politice și social-economice profunde în etapa reformelor democratice nefinalizate, înaintând cerințe deosebite față de calitatea guvernării. Transformările sistemice impulsionate de aplicarea în practică a noii paradigme de dezvoltare a țărilor aflate în tranziție democratică, schimbările dinamice ale necesităților societății într-o dezvoltare umană durabilă au nevoie de instituții politice și administrative eficiente, de capacitatea administrativă a statului capabil să depășească acele provocări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă democrația în noile societăți tranzitorii.

În al patrulea rând, crearea unei societăți cu adevărat democratice nu presupune iminent construcția unei societăți ideale aristocratice ca la Platon sau a unei societăți ideale perfecte ca la socialiștii / comuniștii utopiști, dar a unei societăți care ar realiza în plină măsură necesitățile și aspirațiile membrilor ei spre o societate mai bună. De aceea nu trebuie să vorbim de democrație ca realitate în sine, ci de democrație care trebuie să aibă o singură finalitate și anume: eficiența în guvernarea societății și realizarea așteptărilor sociale.

Bibliografia:

1. HELD, D. Democrația și ordinea globală. De la statul modern la guvernarea cosmopolită. București: Editura Univers, 2000. 376 p.
2. VARZARI, P. Istoria gândirii politice (Note de curs). Chișinău: Pontos, 2011. p.286.
3. ȘERBĂNESCU, A. Democrația în antichitate. [on-line] <http://ru.scribd.com/doc/42980068/Democratia-in-Antichitate> (vizitat 30.05.2014).
4. PANTELIMON, C. Sociologie politică (Note de curs) / Ed. a 2-a. București: Editura Fundației România de Măine, 2006. 216 p.
5. BORDEIU P.D. Fundamentele puterii politice (Curs). Constanța: Editura „Andrei Șaguna”, 2006. 215 p.
6. Fundamentele gândirii politice moderne (Antologie comentată) / Coord. A.-P. Iliescu, E.-M. Socaciu. Iași: Polirom, 1999. 296 p.
7. JONATHAN, P. Noul Machiavelli. Cum se guvernează puterea în lumea modernă. Chișinău: Cartier, 2012. 503 p.
8. Analiză comparativă a lucrărilor: „Principele” al lui Niccolo Machiavelli și „Noul Principe” al lui Dick Morris. [on-line] <http://ru.scribd.com/doc/185764448/Final> (vizitat 30.05.2014).
9. CRIHAN, E. Mari gânditori politici. [on-line] www.socioumane.ro/blog/eugencrihan/files/2011/.../Mari-ganditori-politici.doc (vizitat 31.05.2014).
10. Alexis de TOCQUEVILLE. Despre democrație în America. [on-line] <http://politeia.org.ro/magazin-istoric/alexis-de-tocqueville-despre-democrație-in-america/4123/> (vizitat 30.05.2014).
11. CRĂIUȚU, A. Alexis de Tocqueville. Democrația în America. În: Dicționar de scrieri politice fundamentale / Coord. L. Ștefan-Scalat. București: Editura Humanitas, 2000, p. 393-400.
12. КОЧЕТКОВ, В.В. Российская элита и модернизация политической системы. Монография. Москва: ИНФРА-М, 2013. 79 p.
13. STANCIUGELU, Șt. Istoria ideilor politice. P. I. București, 2002. [on-line] <http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/stefan-stanciugelu-idei-politice-1.pdf> (vizitat 23.01.2011).
14. МИХЕЛЬС, Р. Социология политической партии в условиях демократии. În: Диалог, 1990, nr. 3, p. 55-59; nr. 5, p. 81-86.
15. SARTORI, G. Teoria democrației reinterpretată. Iași: Polirom, 1999. 512 p.
16. TĂMAȘ, S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică / Ed. a 2-a revăzută și adăugită. București: Casa de editură și presă „ȘANSA” S.R.L., 1996. 412 p.
17. HAYEK, Fr. Drumul către servitute. [on-line] <http://ru.scribd.com/doc/90142610/Friedrich-Hayek-drumul-Catre-Servitute> (vizitat 01.06.2014).
18. Окаянный век. Разговор с писателем Эдвардом Радзинским. [on-line] <http://otramovida.net/video/-1/J8DrtMvUeRk.html> (vizitat 08.11.2013).
19. BARBER, B.R. Democrație. În: Enciclopedia Blackwell a gândirii politice / Coord. D. Miller. București: Editura Humanitas, 2000, p. 153-160.
20. COVLEA, M. Provocări ale democrației contemporane. Un nou sistem de guvernare? București: Editura Pro Universitatea, 2012. 70 p.

21. АХМЕДОВА, Л. Исторический обзор развития демократии. În: Право и политология. Международный научный журнал, Chisinau, 2014, № 28, p. 29-36.
22. GRUGEL, J. Democratizarea. O introducere critică. Iași: Polirom, 2008. 267 p.
23. CAPCELEA, V. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatururile. Chișinău: Editura Arc, 2012. 190 p.
24. CARPINSCHI A.; MIHĂILESCU B.C. Teorii ale democrației. În: Științe politice. Vol. V / Coord. P. Bejan. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2009, p. 227-286.
25. BALL, T., DAGGER, R. Ideologii politice și idealul democratic / Ed. a 2-a. Iași: Polirom, 2000. 272 p.
26. PLEȘCA, V. Democrația liberală. În: Concepte și teorii social-politice / Coord. E. Huzum. Iași: Institutul European, 2011, p. 39-58.
27. PLEȘCA, V. Liberalismul și democrația. Dezbateri contemporane. Iași: Institutul European, 2011. 300 p.
28. CHIRTOACĂ, N., analist politic. Lecturi academice. Moldova între tranziție neterminată și sfidările modernizării. [on-line] <http://www.asm.md/administrator/fisiere/cadru/f273.pdf> (vizitat 13.05.2013).
29. VARZARI, P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova) / Referatul științific ale tezei de doctor habilitat în politologie (în baza lucrărilor publicate). Chișinău, 2014. 67 p.
30. VARAZARI, P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). Monografie. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
31. FISICHELLA, D. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. Iași: Polirom, 2007. 406 p.
32. DAHRENDORF, R. Noile provocări ale democrației. În: Symposion. Revistă de științe socio-umane, Iași, 2004, tom. II. nr. 1 (3). p. 223-252.
33. HERMET, G. Poporul contra democrației. Iași: Institutul European, 1998. 312 p.
34. DAHL, R.A. Democrația și criticii ei. Iași: Institutul European, 2002. 289 p.
35. DAHL, R.A. Despre democrație. Iași: Institutul European, 2003. 189 p.

ECONOMICS OF EDUCATION AS REFLECTION OF INVESTMENTS IN THE NATIONAL ECONOMY / ECONOMIA EDUCAȚIEI CA REFLECTARE A INVESTIȚIILOR ÎN ECONOMIA NAȚIONALĂ / ЭКОНОМИКА ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОТРАЖЕНИЕ КАЧЕСТВА ИНВЕСТИЦИЙ В НАРОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО

Drd. Andrei MUNTEANU,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM),
Universitatea Jiujiang, China

Rezumat: Istoria a cunoscut două modele de formare a statelor - "ofensiv" și "defensiv". Modelul defensiv însemna formare prin valorizare permanentă a resurselor interne. Economia educației este o formă civilizată de formare defensivă a statului. Statul nu poate exista ca entitate durabilă fără putere economică de negociere. Țările care au aplicat modelul defensiv au reușit mai ușor să concentreze resursele pentru dezvoltarea bazei economice din interior, prin produse și inovații; au reușit să devină mai atractive prin inovații și produse de calitate avantajoasă, departe de hotarele lor.

Țările lumii au început a obține bunăstare materială veritabilă în măsura în care au cunoscut, au manifestat deschidere și au aplicat economia educației ca știință, pentru o înțelegere profundă a: (i) necesității, (ii) calității datelor, (iii) calculării (iv), analizei și (v) interpretării calificate a Ratei de Randament din investițiile în Educație (RRE).

Acest fapt se evidențiază în mod deosebit după anii 1950. Diferența dintre abordările de până atunci și după, constau în faptul că economiștii-educologi au început a supune sistemele educaționale analizei cost-beneficiu și a RRE. S-a început aplicarea logicii relației cerere-ofertă în analiza și organizarea procesului de: (i) formare a abilităților și priceperilor umane și (ii) de a produce idei. A apărut necesitatea și s-a conștientizat importanța de a înțelege mai profund esența costului ideilor; s-a început formarea economiei intangibile.

Factorul producerii de idei și a capacităților de producere a ideilor s-a conturat esențial după ce prin educație s-a produs masificarea studiilor univoersitare. În același timp a avut loc trecerea graduală de la selecția forței de muncă la motivarea forței de muncă și, de la planificarea sistemului educațional (ca premisă a formulării politicilor educaționale și economice în stat) la analiza RRE, i.e. la analiza productivității educaționale preponderent sub aspectul calității deciziilor cu privire la investițiile în economia reală.

Cuvinte cheie: economia educației, economie reală, dezvoltare defensivă, productivitate, idei.

Făță de afirmațiile care se fac în diverse domenii științifice, de obicei apare întrebarea - care sunt argumentele? Această obișnuință este plauzibilă, dar nu în măsura în care putem

desconsidera știința hermeneuticii (teoria interpretării) în producerea ideilor pe bază de conținuturi și a unor evenimente deja cunoscute; care nu mai pot fi pasibile de îndoieli. Gadamer scria că: „hermeneutica

[este] o „istoriologie care ar putea servi ca și organon metodologic al științelor umane”[1]. Schleiermacher la fel susținea: „Hermeneutica nu se aplică exclusiv în domeniul studiilor clasice, și nici nu mai este doar un organon restrictiv legat de domeniul filologiei; mai mult ca atât, urmează a fi aplicat în lucrările fiecărui autor. [...] principiile acesteia trebuie să fie suficient de generale, și acestea nu trebuie să fie derivate numai din natura literaturii clasice” [2].

Hermeneutica/interpretarea ajută mult la aprofundarea înțelegerii esenței problemelor și la producerea ideilor, necesare în permanență pentru dezvoltare și/sau de a ne „păzi” pozițiile eventual obținute. Pornind de la ideea filozofului chinez Zhu Xi - „Corectează greșelile dacă le ai și păzește-te de ele dacă nu le ai”, interpretările corelează strâns cu necesitatea permanentă de a lua decizii: dacă situația economică e bună - pentru a nu admite stagnarea sau declinul; dacă economia este în criză - cum pot fi găsite răspunsuri la unele chestiuni cum ar fi: (i) Cu ce am greșit? Cum depășim criza? (iii) Există careva tendințe care încă nu au fost aplicate? Dacă există, cum să le aplicăm? etc.

¹ Stojanow, J. On The Absolute Rational Will. La: <http://www.jgora.dialog.net.pl/OnTheAbsoluteRationalWill/Gadamer%27sHermeneutics.htm>, vizitat: 26.03.2016.

² Schleiermacher, F. Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts/Hermeneutica: manuscrite. (ed. Heinz Kimmerle; trans. James Duke and Jack Forstman; Missoula, MT: Scholars, 1977), p. 97.

Exemple moderne de aplicare a hermeneuticii în domenii diferite de religie, filozofie și istorie întâlnim și în alte surse. Sengers Ph. și Gaver B. susțin că: „dacă înțelegem interpretarea ca pe un proces prin care utilizatorii, ne-utilizatorii și designerii atribuie un anumit sens structurilor și funcțiilor sistemelor computaționale, fie la nivelul care pot fi implicațiile apăsării unei taste, sau la nivel de relevanță a acestora pentru viața în desfășurare, atunci este dificil de a percepe interacțiunea fără interpretare. Problemele și chestiunile în jurul interpretării apar în permanență în domeniul *interacțiunii dintre om - computer* (IOC)”[3].

Pornind de la axioma că economia națională a unei țări este un sistem, iar cetățenii, fie utilizatori de bunuri economice, care iau anumite atitudini cel puțin echivalente deciziilor de consum și/sau de alegere permanentă dintre diferite alternative, atunci a desconsidera hermeneutica/teoria interpretării pentru o mai bună formare a culturii economice și a economiștilor într-o societate, ar fi o continuă eroare pentru sistemul educațional care nu manifestă atare deschidere.

³ Sengers, Ph. și Gaver, B. Staying Open to Interpretation: Engaging Multiple Meanings in Design and Evaluation. Cornell Information Science și Science & Technology Studies Ithaca, NY 14850 USA, și Goldsmiths College University of London, New Cross, London, SE14 6NW UK, p. 1.

Un argument esențial cu privire la hermeneutică în cultura academică de pregătire a economiștilor profesioniști, este întrebarea retorică abordată în cartea: „The Economics Book: Big Ideas Simply Explained”, de către Mohun, J. și Warren, R.: „Este economia știință? Economiștilor sec. XIX cu siguranță le plăcea să creadă așa, și, deși Carlyle credea această părere sumbră, d-lui înseși a atribuit mai multă demnitate acestei științe cu etichetă de știință. Multă teorie economică a fost modelată pe bază de matematică și chiar fizică (probabil și terminația „-ics” în cuvântul „economics” a ajutat la acordarea acesteia respectabilitate științifică), și a căutat să determine legăturile care predomină maniera în care economia se comportă, în același mod în care savanții descoperise legile fizicii care stau la baza fenomenelor naturale. Economiile, însă, sunt făcute de oameni și sunt dependente de comportamentul rațional sau irațional al ființelor umane care activează în limitele acestora, astfel economia ca știință are mai multe legături comune cu „științele soft” ale psihologiei, sociologiei și politicii” [4, p. 14].

Analogiile prezentate mai sus, sunt în unison cu afirmația lui Akerlof cu privire la dependența exagerată a țărilor mici: „țările mici [au] capacitate administrativă inadec-

⁴ Mohun, J. și Warren, R. The Economics Book: Big Ideas Simply Explained. London, New York, Melbourne, Munich, și Delhi, 2012, p. 13.

vată de a gestiona globalizarea” [5]. Capacitatea administrativă inadecvată însă este formată și pregătită în sistemele educaționale ale acestora, până a deveni factori de decizie cheie, în domenii de politici economice, politici externe și/sau politici de stat.

1. Scurt istoric al modelelor de dezvoltare a statelor lumii

Din cele mai vechi timpuri, oamenii au manifestat curiozitate intensă față de cauzele eșecului sau creșterii economice a diferitor țări. O succintă trecere în revistă a evoluției consolidării statelor lumii este că, în trecutul istoric au existat și există două strategii de integrare economică internațională – *ofensivă* și *defensivă* [6, p. 239]. În viziunea autorilor prima însemna capitalizarea unor noi posibilități de afaceri, și integrarea economică era aplicată drept oportunitate de a crește și extinde diapazonul zonelor de influență, fie prin creșterea cotelor de piață, prin dezvoltarea tehnologică sau prin acumularea de active economice. *Strategia defensivă*, deseori însemna puțin mai mult decât a se ascunde după pereții fortărețelor, construite de unele

⁵ Daniel, J. *et al.* International Business: Environments and Operations. Pearson, 213, p. 56.

⁶ McCarthy, D. M. P. International Business and Economic Integration: Comparative Business Strategies. În: Business and Economic History, Second Series, Volum 21, 1992. Universitatea de Stat din Iova, p. 239.

din acele imperii, în jurul zonelor comerciale interne, dar mai mult însemna căutarea permanentă a căilor de valorizare a resurselor interne.

Ca exemplu de *strategie ofensivă* este adusă expansiunea multor comercianți de pe litoralul mării Mediteraneene și de dincolo, care furnizau orașului Roma și împrejurimile cu diverse bunuri economice, sau renumita familie Medici care avea Banca Medici, încă prin anii 1397-1494, care și-au luat începutul din sursele financiare Papale [3, p. 239].

În esență, o analiză hermeneutică a celor două strategii – *ofensivă* și *defensivă* – sugerează că, de fapt, *modelul defensiv* a constituit mai întâi de toate modelul dezvoltării celor mai durabile și mai prospere state ale lumii, înainte ca acestea să fi reușit a deveni economii care se pot manifesta pe scară internațională.

2. Economia educației ca oglindire a calității investițiilor în economia reală

Dezechilibrul imens dintre situația economică a diferitor țări poate avea o mulțime de interpretări, deseori centrate excesiv pe explicații sociologice și tradiționaliste. Prezenta lucrare încearcă să argumenteze cauza, de ce cea mai plauzibilă explicație a diferenței imense dintre bunăstarea economică a diferitor țări se regăsește, totuși, în *economia educației*, ca o derivată ideatică a *economiei neo-clasice*. Educația poate fi *productivă* sau *ne-productivă*, în dependență de mulți factori.

Înainte de a continua abordarea acestui subiect, putem lua ca bază două definiții cheie, abordate mai detaliat în continuare:

„Economia este o disciplină amplă a științelor economice ca știință socială, care abordează studiul modului în care resursele sunt folosite în procesul de producție pentru a crea valoare adăugată, și cum beneficiile sunt distribuite pentru a satisface cererea persoanelor și grupurilor din societate” [7, p. 124],

și

– educația este un „domeniu de studii preocupat de producerea și distribuirea deliberată a cunoștințelor și competențelor care influențează comportamentul oamenilor, fie copii sau adulți, și fie că producerea are loc în școli, instituții de educație pentru adulți, sau alte instituții într-o societate, cum ar fi biserica, bibliotecile, sau armata” [ibid., p. 124].

Oamenii de știință aderenți la diverse domenii de studii, prin diverse optici, au recunoscut importanța educației pentru scop de creștere economică cu secole în urmă. În a. 1529 Erasmus scria: „Este o educație nefericită a învăța arta navală și cea a navigației prin naufragii: sau Prințul arta de a domni prin revoluții, invazii sau

⁷ Tuijnman, A. (1986). Recurrent Education and Socio-economic Success: A Theoretical and Longitudinal Analysis. (Master's Degree studies from the Institute of International Education No.1). Universitatea din Stockholm, Suedia.

măceluri” [8, p. 192]. Încă în anii 78-139, filozoful chinez Zhang Heng susținea: „Sarcina majoră a caracterelor deosebite în istorie a fost de a învăța științe și de a le pune în practică, astfel ajutând la gestiunea națiunii.”

Subiectul cu privire la atingerea scopurilor economice din educație este un domeniu de studii care s-a răspândit dinamic și, modul în care a evoluat, a avut tendință clară de aderare la una din cele două abordări majore constituente ale economiei educației: (i) abordarea teoriei capitalului uman, care susține că abilitățile și capacitățile umane pot fi avansate prin investiții în educație, și că educația poate avea valoare adăugată considerabilă pentru beneficii economice; și (ii) „teoria trierii” sau „semnalizării”. Aceasta consideră educația în cea mai mare măsură ca fiind un „filtru social”, și reduce rolul educației doar la nivel de sistem de identificare a lucrătorilor cu obșnuințe de muncă dorite [9].

Teoria modernizării, care pentru sociologi a fost mai mult o teorie a psihologiei sociale, concentrată pe valori individuale și atitudini, a fost vizată de economiști mai mult prin optica interesului de a forma capacități productive ale forței

⁸ Erasmus, D. (1529). De Pueris Instituendis. În: The Treatise: De Pueris statim ac liberaliter instituendis. Addressed to W. Duke of Cleves.

⁹ Berg, I. (1970). Education and Jobs: The Great Training Robbery. Center for Urban Education, Praeger Publishers, New York-Washington-London.

de muncă [10]. Sociologii tradițional abordau educația ca având influențe cruciale care afectau ratele oricărui fenomen, de la mobilitatea socială până la patologii sociale [9], iar economiștii au început a trata îmbunătățirea forței de muncă drept o formă de *investiții de capital*. Succesul sau insuccesul diverselor paradigme de evoluție a statului au constituit implicații în dependență de faptul, dacă în cultura socială s-a acceptat și s-a conștientizat, că „subdezvoltarea sau stagnarea economică este atribuită factorilor care derivă mai mult din interiorul țărilor înseși, decât din careva factori exogeni” [11]. Teoria capitalului uman postulează, că în căutarea de dezvoltare națională a oricărei societăți, cea mai eficientă formă este îmbunătățirea populației proprii [11]. Teoria capitalului uman argumentează că aceasta poate avea anumite efecte asupra „structurii conștiinței sociale, i.e. prin atitudinea societății față de dezvoltarea științei. Un sondaj efectuat de către Fundația Științifică Americană arată că, dacă în a. 1992 - 67% din cetățenii SUA chestionați au exprimat acordul de a finanța științele fundamentale din bugetul public, apoi în 1997 numărul acestora a crescut până la 79% (în Federația Rusă - doar 8% de

¹⁰ Blaug, M. (1994). Education and the Employment Contract. În: T. Husén and N. Postlethwaite (Eds.). International Encyclopaedia of Education. Pergamon Press, Oxford.

¹¹ Fägerlind, I. și Saha, L. (1989). Education & National Development: A Comparative Perspective, 2nd Edition. Pergamon Press.

susținători)” [12, p. 6]. În Suedia din 1950-55 până în 1999, numărul total de studenți la toate instituțiile superioare a crescut de peste 10 ori [ibid.]. “A avut loc un proces de masificare și mai continuă să aibă loc, cel puțin din considerentele că educația se consideră a fi un mijloc de combatere a șomajului [ibid., p. 1].

În anii 1950 și 1960 mulți reprezentanți ai clasei academice, de altfel ca și unii până-n zilele noastre, considerau termenul de “capital uman” că ar aduce atingere demnității umane, deoarece chipurile contribuia la perceperea ființelor umane ca pe mașini (productivitate preconizată). Treptat economiștii și alte categorii de profesioniști au acceptat acest termen ca pe un termen acceptabil în abordarea subiectelor de natură economică și socială [13].

În cartea sa „Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education”/” Capitalul uman: analiză teoretică și empirică cu referință specială la educație”, Gary Becker a contribuit esențial la avansarea dominanței teoriei capitalului uman în economia educației. Ideea-nucleu al acestei lucrări este că: “Persoanele iau decizii

¹² Husén, T. (1999). The Quality Dimension of Higher Education: A Swedish Perspective. În: I. Fägerlind, I. Holmesland and G. Strömqvist (Eds.). Higher Education at the Crossroads.

¹³ Becker, G. (1992). The Economic Way of Looking at Life. Discurs prezentat pentru Premiul Nobel, 1992. Nobel Foundation.

asupra educației lor, instruirii, asistenței medicale și altor suplimente la cunoștințe și ocrotirea sănătății, prin compararea costurilor și beneficiilor. Beneficiile includ *capitalul cultural*¹⁴ [13] și alte beneficii nemonetare, de rând cu îmbunătățirea în sens de câștiguri și ocupații; costurile depind de valoarea precedată a timpului dedicat acestor investiții” [ibid., p. 14].

Teoria capitalului uman sugerează că printre alte componente ale acesteia „educația se evidențiază consistent ca prima formă de investiție în capital uman pentru analiză empirică” [15, p. 341].

Actualmente sunt disponibili indicatori principali, cu privire la trei aspecte ale capitalului uman, cum ar fi: (i) „stock-ul” de capital uman, pe care-l deține populația, (ii) rata la care acesta adaugă/este în creștere prin investițiile în capital uman, și (iii) *rata de randament din investiția în educație/capital uman (RRE)*, în termeni de beneficii măsurabili față de costuri [16, p. 1].

¹⁴ Prin capital cultural sunt definite activele economice convertibile, în anumite condiții, în capital economic, și pot fi instituționalizate în formă de calificări educaționale [Bourdieu, 1999].

¹⁵ Sweetland, R. (1996). Human Capital Theory: Foundations of a Field of Inquiry. În: Review of Economic Research, 1996. Vol. 66, No.3.

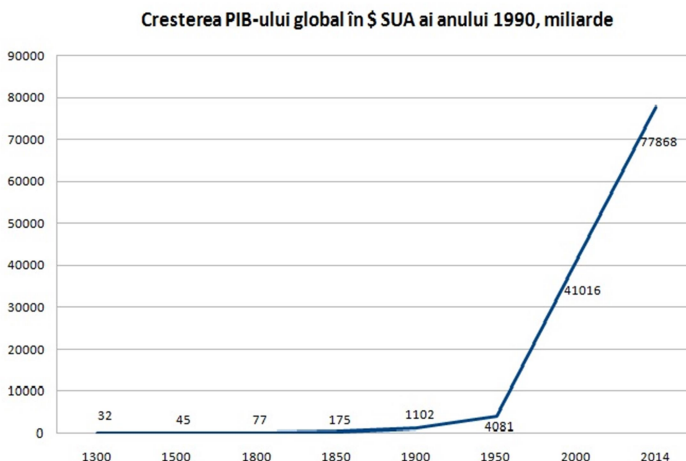
¹⁶ OECD (2001c). Note by the Secretariat. În: Human Capital Investment: Report to the OECD Council. Short Thesis, April 2012).

Un studiu internațional efectuat de Psacharopoulos în 44 de țări, în anii 1958 - 1978, a scos la iveală că: „Toate ratele de randament din educație sunt cu mult peste 10% ale costului de oportunitate al investiției de capital; și că, (ii) ratele de randament din educație în țările mai puțin dezvoltate sunt mai înalte comparativ cu

cele înregistrate în țările mai dezvoltate” [22, p.24].

După începerea aplicării calculării și analizei RRE, economia mondială, cu precădere în țările unde această știință se aplică extensiv în politica de formare și consolidare a statului, PIB-ul mondial a căpătat o dinamică cvasi-exponențială (Fig. 3.1).

Fig. 3.1. Creșterea PIB-ului global în USD din 1990, miliarde

Sursă: Elaborare de autor, în baza: https://en.wikipedia.org/wiki/Gross_world_product, vizitat: 19 noiembrie 2015.

R.M încă nu calculează RRE, deși Codul Educației stipulează că una din atribuțiile Ministerului Educației al R.M. este de a: „efectua estimări și analize ale indicatorilor de randament economic și performanță ai sistemului național de educație și le face publice pe pagina web a Ministerului” (Art. 137(1) lit. „d”).

2. Rezultate și concluzii

O analiză hermeneutică a anilor 1950, dă de înțeles că între începutul creșterii tempoului fără precedent al PIB-ului global și apariția economiei educației ca știință, este o corelație strânsă. Economiiile sărace au nevoie de o *masificare a culturii economice*,

ca precondiție a șanselor de implementare a unor proiecte de economie de scară. Cultura economică extensivă este o necesitate inevitabilă pentru atragerea investițiilor străine directe și a investitorilor strategici. Acest scop poate fi atins mai întâi de toate prin schimbarea calității predării științelor economice, și prin extinderea predării economiei ca obiect de studiu la nivele educaționale mai timpurii.

Educația poate fi continuată pe bază filozofică/sociologică, similar modului în care era până în anii 1950, și de obținut rezultate similare celor de până atunci. O alternativă poate fi trecerea la abordarea educației *prioritar prin optica interesului economic și analiza tendinței în acest sens prin calcularea și analiza/interpretarea calificată a RRE*. Educația poate fi abordată prin optica necesității de ajustare la dezechilibrele economice internaționale, pentru asigurarea creșterii economice mult mai rapide, să producă valoare adăugată esențială pentru majoritatea covârșitoare a populației; poate produce schimbări nu mai rele decât cele produse deja în țările industrializate, unde rezultatele sunt indiscutabile.

Fig. 3.3.1. constituie o oglindire a rezultatelor economice rezultate din apariția, dezvoltarea și aplicarea științei *economiei educației* ca bază a organizării procesului educațional, precum și a faptului că apariția acesteia ca *eveniment științific*, a produs un salt calitativ cu privire la deciziile care vizau investițiile în economia reală, în toate sectoarele economiei naționale ale unei țări. Fără o îmbunătățire a calității *analizei situației*

economice și deciziilor luate cu privire la economia reală, creșterea PIB-ului global de așa dimensiuni, ar fi fost puțin probabilă.

RRE în creștere arată o calitate mai bună a deciziilor luate în cadrul economiei reale. Acest fapt se mai datorează unei alte trăsături esențiale a *economiei educației* - s-a produs o trecere adecvată de la *selectarea* forței de muncă la *motivarea* forței de muncă. RRE este un indicator care se calculează în baza beneficiilor financiare, obținute din procese economice, *deja* ajunse în bugetele casnice, nu doar la nivel de PIB per capita, care urmează a fi distribuit, deseori în manieră obscură. Prin urmare, RRE este și un indicator esențial al *tendinței sub aspectul motivației populației* în procesul economic, al percepției echității și stării de spirit al forței de muncă și/sau societății în ansamblu. Atare aspecte contează considerabil mai mult decât PIB-ul per capita, care nu clarifică suficient dacă va satisface așteptările. RRE în dinamică pozitivă constituie cel mai relevant și mai eficient indicator al dinamicii „îmbunătățirii populației proprii” [11], ca premisă a șanselor de dezvoltare a economiei, societății și durabilității statului.

Economia educației a fost „forța motrice” a conștientizării că înseși *teoria filtrelor*, în măsura în care se mai regăsește și se mai aplică în procesul educațional și/sau în evaluare, necesită să capete noi forme, în abordarea educației ca factor de creștere economică, printr-o trecere subtilă de la „triare/filtrare vulgară” la una „delicată”.

Analiza hermeneutică a seriei de referințe din prezentul articol permite să

conchidem că evenimentele științifice de nivel internațional din anii 1950, constituie un punct de turnură esențială a dinamicii creativității economiilor avansate prin creșterea cvasi-exponențială a PIB-ului global. Țările sărace, la rândul lor, urmează

să aleagă dacă iau în considerație acest fapt sau nu, tot odată urmând să conștientizeze care sunt „implicațiile apăsării unei taste” [3], adică consecințele luării unei eventuale decizii de a desconsidera *economia educației*.

Bibliografie:

1. Stojanow, J. On The Absolute Rational Will. La: <http://www.jgora.dialog.net.pl/ OnTheAbsoluteRationalWill/Gadamer%27sHermeneutics.htm> , vizitat: 26.03.2016.
2. Schleiermacher, F. Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts/Hermeneutica: manuscrise. (ed. Heinz Kimmerle; trans. James Duke and Jack Forstman; Missoula, MT: Scholars, 1977), p. 97.
3. Sengers, Ph. și Gaver, B. Staying Open to Interpretation: Engaging Multiple Meanings in Design and Evaluation. Cornell Information Science și Science & Technology Studies Ithaca, NY 14850 USA, și Goldsmiths College University of London, New Cross, London, SE14 6NW UK, p. 1.
4. Mohun, J. și Warren, R. The Economics Book: Big Ideas Simply Explained. London, New York, Melbourne, Munich, și Delhi, 2012, p. 13.
5. Daniel, J. *et al.* International Business: Environments and Operations. Pearson, 213, p. 56.
6. McCarthy, D. M. P. International Business and Economic Integration: Comparative Business Strategies. În: Business and Economic History, Second Series, Volum 21, 1992. Universitatea de Stat din Iova, p. 239.
7. Tuijnman, A. (1986). Recurrent Education and Socio-economic Success: A Theoretical and Longitudinal Analysis. (Master's Degree studies from the Institute of International Education No.1). Universitatea din Stockholm, Suedia.
8. Erasmus, D. (1529). De Pueris Instituendis. În: The Treatise: De Pueris statim ac liberaliter instituendis. Addressed to W. Duke of Cleves.
9. Berg, I. (1970). Education and Jobs: The Great Training Robbery. Center for Urban Education, Praeger Publishers, New York-Washington-London.
10. Blaug, M. (1994). Education and the Employment Contract. În: T. Husén and N. Postlethwaite (Eds.). International Encyclopaedia of Education. Pergamon Press, Oxford.
11. Fägerlind, I. și Saha, L. (1989). Education & National Development: A Comparative Perspective, 2nd Edition. Pergamon Press.
12. Husén, T. (1999). The Quality Dimension of Higher Education: A Swedish Perspective. În: I. Fägerlind, I. Holmesland and G. Strömqvist (Eds.). Higher Education at the Crossroads.
13. Becker, G. (1992). The Economic Way of Looking at Life. Discurs prezentat pentru Premiul Nobel, 1992. Nobel Foundation.
14. Sweetland, R. (1996). Human Capital Theory: Foundations of a Field of Inquiry. În: Review of Economic Research, 1996. Vol. 66, No.3.
15. OECD (2001c). Note by the Secretariat. În: Human Capital Investment: Report to the OECD Council. Short Thesis, April 2012).

RETROSPECTIVE ON DRINKING WATER QUALITY AND HEALTH STATUS
OF THE POPULATION IN REGION UNGHENI / RETROSPECTIVĂ ASUPRA
CALITĂȚII APEI POTABILEȘI STĂRII SĂNĂȚĂȚII POPULAȚIEI DIN RAIONUL
UNGHENI / РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ КАЧЕСТВА ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ
И СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ РАЙОНА УНГЕНЬ

Conf. univ. dr. Lidia COJOCARI,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”,
Prof univ. dr. hab. Aurelia CRIVOI,
Universitatea de Stat din Moldova,
Valentin ASEVSCHI,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Master Iulian PARA
Universitatea de Stat din Moldova,

Rezumat: Calitatea apei din fântânile monitorizate ale raionului Ungheni nu corespund condițiilor de potabilitate după toți indicatorii sanitaro-chimici. Utilizarea apei de calitate respectivă pentru băut se soldează cu impact negativ asupra stării de sănătate a populației, vizate de sporirea bolilor aparatului genitor-urinar cu 15,4% în anul 2015 vizavi de anul 2014 și indicii destul de înalți ai bolilor sistemului digestiv.

Cuvinte-cheie: apa potabilă, duritatea apei, fântână, patologie, morbiditate.

Summary: The water quality from monitored wells from Ungheni do not satisfy the requirements of potability after sanitary-chemical indicators. Using water of this quality leads to negative impact on the population health, concerned by the increase of genital-urinary diseases with 15,4% in 2015 compared to 2014 and the high level of digestive system diseases.

Keywords: potable water, water hardness, well, pathology, morbidity.

Аннотация: Качество воды в мониторизированных колодцах района Унгень не соответствует по всем требованиям, предъявляемым к питьевой воде санитарно-химическим показателям. Использование питьевой воды данного качества приводит к негативному воздействию на состояние здоровья населения, о котором свидетельствуют рост патологии урогенитальной системы на 15,4% в 2015 по сравнению с 2014 годом и достаточно высокие показатели заболеваний пищеварительной системы.

Ключевые слова: питьевая вода, жесткость воды, колодец, патология, заболеваемость.

Relațiile dintre activitățile antropice și natură, precum și influența calității factorilor de mediu asupra sănătății

populației a fost și continuă a fi și până în prezent una dintre problemele actuale ale contemporaneității.

Prin adoptarea în anul 1984 de către Organizația Mondială a Sănătății a Strategiei Sănătății pentru Toți, oficial a fost recunoscută dependența directă a sănătății populației de starea componentelor de mediu [10].

În procesul unei dezvoltări durabile, atât la nivel național, cât și internațional, problema gospodăriei raționale a resurselor de apă ocupă un loc important, ținându-se cont că apa, deși considerată o resursă inepuizabilă și regenerabilă, a devenit unul din factorii limitativi în dezvoltarea socio-umană. Problemele de gospodărie cantitativă și calitativă a apelor se află într-o legătură reciprocă și trebuie abordate concomitent [9].

Asigurarea populației cu apă potabilă constituie unul din factorii primordiali ai securității naționale a țării. Apa potabilă este un element necesar pentru activitatea vitală a populației. De calitatea și cantitatea apei, precum și de alimentarea fără întreruperi, depinde starea sănătății și nivelul sanitaro-epidemiologic al populației, nivelul amenajării mediului ambiant, stabilitatea funcționării serviciilor din sfera comunală și socială [7].

Peste 60% din populația Republicii Moldova consumă apă poluată din cauza lipsei rețelelor de alimentare cu apă potabilă sau degradării acestora; 92% din cele 1689 de localități nu dispun de sisteme centralizate de alimentare cu apă, populația fiind pusă în situația să consume apă din fântâni care nu corespund rigorilor igienice; 80% din cele 130 mii de fântâni existente

sunt poluate intens cu nitrați. În consecință, bolile sunt cauzate în proporție de 80% de apa poluată sau de deficitul de apă. [11]

Factorul de mediu cu cel mai mare impact asupra sănătății populației este apa, avându-se în vedere necesitatea vitală permanentă a prezenței apei potabile pentru procesele fiziologice, biochimice în organismul uman, precum și pentru necesitățile igienice, menajere. Apa folosită în scopuri potabile în Republica Moldova este un factor care determină până la 15-20% din cazurile de boli diareice acute și hepatită virală A, preponderent în zonele rurale, 20-25% din bolile somatice, în cazul fluorozii dentare-100%. [8]

Deci, apa influențează sănătatea populației în mod direct prin calitățile sale biologice, chimice și fizice, sau indirect. Cantitatea insuficientă de apă duce la menținerea unei stări insalubre, a deficiențelor de igienă corporală, a locuinței și a localităților, ceea ce duce la răspândirea unor afecțiuni digestive ca dizenteria și hepatita endemică.

Este cunoscut, că principalele surse de alimentare cu apă a Republicii Moldova sunt râul Nistru, care acoperă circa 54% din cantitatea totală de apă, râul Prut - 16%, alte surse de apă de suprafață - 7% și surse de apă subterane - 23%. Aprovizionarea cu apă mai are loc și din circa 5000 sonde de foraj și din 132 mii de fântâni cu alimentare din pânza freatică.

Stocul mediu multianual al râurilor țării este estimat la 13,2 miliarde m³. Rezerva de apă subterane este estimată la

circa 2,8 miliarde m³. Deci teoretic potențialul de apă este de cca. 16 miliarde m³, ceea ce înseamnă 3700 m³/locuitor pe an. Însă potențialul disponibil este de aproximativ 1100 m³/locuitor pe an, ceea ce situează Republica Moldova printre țările cu resurse de apă relativ sărace [10].

Calitatea apelor râurilor Nistru și Prut pe parcursul ultimilor ani n-a suferit schimbări esențiale și se încadrează între clasele II și IV de calitate. Regimul de oxigen fiind în general satisfăcător, cu excepția unor cazuri de insuficiență a oxigenului dizolvat în lunile de vară. Apa multor sonde arteziene conține ioni de amoniu, nitrați, nitriți în cantități considerabile, uneori depășind valorile admisibile. În unele raioane din sudul țării conținutul înalt de compuși ai azotului, în apele subterane, poate fi cauzat și de factori naturali.

Una dintre sursele importante de poluare o constituie depozitarea deșeurilor în apropierea surselor de apă, infiltrările de la gunoiști, staționarea instalațiilor de epurare a apelor reziduale, gropile improvizate de deșeuri menajere, latrinele, șanțurile arterelor stradale etc.[12]

Conform informației prezentate de savanții AȘM, calitatea scăzută a apei provoacă până la 20 la sută din cazurile de boli hepatice, 25 la sută din maladiile gastrointestinale și duce la îmbolnăvirea de fluoroză dentară [4].

Studiul nostru avut ca scop elucidarea unor aspecte ale calității apei potabile din fântâni și impactul asupra sănătății populației.

Starea sănătății populației din raionul Ungheni a fost estimată după indicatorii statistici reflectați în Anuarul statistic al sistemului de sănătate din Moldova, indicilor de activitate ai Serviciului Sanitaro-Epidemiologic or. Ungheni și rezultatele analizelor chimice și microbiologice din fântâni.

Rezultate și discuții

Analiza fizico-chimică a apei potabile urmărește determinarea componentelor naturali ai apei, precum și ai celor proveniți prin poluare [6].

Concentrația ionilor de hidrogen din apă, reprezintă un factor important care determină capacitatea de reactivitate a apei, agresivitatea acesteia, capacitatea apei de a constitui medii pentru dezvoltarea diferitelor organisme. Cu cât ionii de hidrogen sunt mai mulți, cu atât apa este mai acida, iar pH-ul este mai mic. O soluție cu concentrația egală de hidroxid și hidrogen este catalogată neutră, iar valoarea pH-ului este 7. O concentrație mai mare de ioni de hidroxid indică o valoare mai mare de 7 a pH-ului și o apă alcalină. O concentrație mai mare de ioni de hidrogen indică un pH mai mic de 7 și o apă acidă, iar peste această valoare a pH-ului-7 apa este bazică. Valoarea pH-ului determină în mare măsură procesele biologice și chimice. Majoritatea tinerilor consumă mari cantități de alcool, băuturi distilate, asociate cu o hrană necorespunzătoare, având drept efect deteriorarea mucoasei stomacale. Astfel

sucul gastric foarte acid ($\text{pH} < 7$) ajunge la peretele stomacului și începe erodarea lui, ajungându-se la complicații: început de gastrită. [9]. pH -ul apelor naturale este cuprins între 6-9, abaterea de la aceste valori dând indicații asupra poluării cu compuși anorganici.

Rezultatele analizei chimice a apei din fântânile monitorizate au vizat că pH -ul corespunde normei apelor naturale (6-9). Astfel, în fântâna de pe str. M. Eminescu, Ungheni și s. Alexeevca pH s-a determinat de 7,4; în fântânile s. Medeleni, s. Pârlița, și s. Hristoforovca fiind de 7,8 și vizează că apa este alcalină.

Analizând datele redată în figura 1 observăm că alcalinitatea în apa din fântâni depășește norma (4-5): fântâna de pe str. M. Eminescu, Ungheni alcalinitatea fiind 10,1;

în fântâna din Alexeevca - 10,0; în fântâna din s. Medeleni și s. Pârlița 8,0 și în fântâna din s. Hristoforovca 8,8.

Apa alcalină nu are valoare nutrițională sau de medicament dar are uimitoarea capacitate de a neutraliza deșeurile acide pentru a putea fi eliminate din organism. Alcalinitatea apei este condiționată de prezența ionilor dicarbonat, carbonat, hidroxid și, mai rar, borat, silicat și fosfat și reflectă direct capacitatea de amortizare a apei. Creșterea alcalinității nu este însoțită de variații corespunzătoare ale pH -ului, datorită capacității de tamponare de care dispun îndeosebi apele naturale. Totodată apa alcalină are efecte benefice în mai multe boli - artrită, afecțiuni ale aparatului circulator, astmă bronșic, tuberculoză, gastrită, diaree, hemoroizi, diabet, constipație etc. [9]

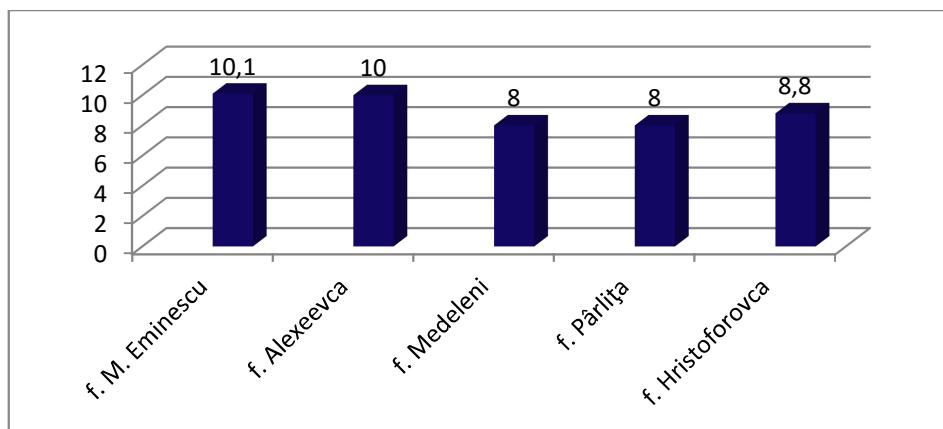

Figura 1. Alcalinitatea apei potabile

Conform datelor Alexa L., Neamțu G. [1]apa din fântâni, comparativ cu cea arteziană, se caracterizează printr-un grad

înalt de mineralizare și o duritate înaltă. Apa în fântânile cercetate s-a dovedit foarte dură (indiciile fiind peste 14 mg/dm^3) și

dură (între 7-14 mg/dm³): cea mai dură apă cu indicele de duritate 18,5 mg/dm³ s-a dovedit apa din fântâna din s. Medeleni, după care urmează fântâna din s. Alexeevca cu indicele 17,4 mg/dm³, apoi fântâna de pe str. M. Eminescu 13,2 mg/dm³ și în fântânile din s. Pârlița și Hristoforovca indicele de duritate fiind mai mic 12,5 mg/dm³.

Duritatea totală se referă la concentrația de ioni de calciu și magneziu dizolvați. Și alți ioni pot contribui la duritatea generală dar sunt nesemnificativi și dificil de măsurat. Astfel folosirea apei excesiv mineralizate, fapt confirmat prin duritatea înaltă, duce la dereglarea metabolismului, iar sub influența unor anumite condiții ale organismului și de comportament al individului, contribuie la formarea calculilor cu declanșarea treptată a patologiilor organismului uman. Astfel, prevalența bolilor aparatului genito-urinar, inclusiv și nefrolitezei, vizează o creștere. Dacă în anul 2014 prevalența acestei unități nozologice în raionul Ungheni a fost de 433,5 la 10 mii de locuitori [2], apoi în 2015 a sporit cu 15,4%.

Apa din fântâna din s. Medeleni și s. Alexeevca s-au dovedit a avea reziduul cel mai ridicat 2310 mg/dm³; 2100 mg/dm³, în comparație cu norma 1000 mg/dm³. În fântâna de pe str. M. Eminescu, Ungheni reziduul fiind 1415 mg/dm³, în fântâna din s. Pârlița - 1298 mg/dm³ și puțin mai mic în fântâna din s. Hristoforovca - 1210 mg/dm³.

Reziduul fix reprezintă totalitatea substanțelor dizolvate în apă, marea

majoritate a acestora fiind de natură anorganică. Valoarea reziduului fix în diferite ape naturale variază în funcție de caracteristicile rocilor cu care apele vin în contact. [9]

Concentrația de amoniu s-a estimat peste valorile normei (0,10 mg/dm³) în apa tuturor fântânilor monitorizate: fântâna din s. Alexeevca - 1,1 mg/dm³; fântâna din s. Medeleni - 0,97 mg/dm³; fântâna din s. Pârlița 0,9 mg/dm³; fântâna M. Eminescu - 0,87 mg/dm³ și în fântâna din s. Hristoforovca 0,8 mg/dm³.

Concentrația de nitriți corespunde valorilor normei (0,02 mg/dm³) în marea majoritate a fântânilor incluse în studiu, cu excepția apei din fântânile s. Alexeevca - 0,04 mg/dm³ și s. Pârlița - 0,07 mg/dm³.

Concentrația de nitrați depășește norma (45 mg/dm³) în apa tuturor fântânilor. Astfel, apa din fântâna din s. Pârlița conține cea mai mare concentrație de nitrați - 253 mg/dm³, după care urmează fântâna din s. Hristoforova - 225 mg/dm³, apoi fântâna din s. Medeleni - 168,8 mg/dm³, str. M. Eminescu, Ungheni - 140,6 mg/dm³ și în fântâna din s. Alexeevca - 129,4 mg/dm³. Deci nivelul ridicat al nitraților și nitriților în apa din fântâni se află la originea unor dereglări acute ale sănătății populației, și anume poate duce la intoxicație cu nitrați.

În Moldova cel mai frecvent întâlnite și cunoscute substanțe toxice din apă sunt nitrații. Consumul unor cantități mari de apă cu nitrați poate provoca afecțiunea numită mai sus intoxicație cu nitrați [3].

Într-un organism sănătos, nitrații proveniți din apă și alimentele consumate de om sunt resorbiți în porțiunea superioară a intestinului. Nitriții rezultă din nitrați fie înainte consumului (reducere în fântâni), fie în lumenul tubului digestiv, în cazul migrării, în diverse împrejurări, spre stomac și intestinul subțire a elementelor reducătoare din biocenoza intestinală [5].

Clorul este folosit în scopul dezinfectării apei, dar este nociv pentru om. În combinație cu mineralele sau alte materii organice prezente în apă formează bromodichlorometanul, care duce la declanșarea unor forme de cancer sau a altor boli, între care și infertilitate, afectând dezvoltarea intrauterină a copiilor [8].

Analiza chimică a apei din fântânile monitorizate a estimat concentrația ionilor de clor, sulfați în limitele normei.

Surplusul sulfaților în apa potabilă provoacă deshidratarea organismului; iritarea gastrointestinală; influențează secreția gastrică, provocând diaree. Aceste modificări se intensifică dacă apa conține și un surplus de magneziu. [5]

Rezultatele probelor sanitaro-microbiologice a apei din fântânile monitorizate atestă că de la un an la altul numărul probelor cu devieri de la normă diferă mult. Astfel, în anul 2013 sau colectat în total 612 probe din care 346 n-au corespuns normelor sanitaro-microbiologice. Din care la investigarea apei potabile din surse centralizate subterane de alimentare cu apă în total au fost efectuate 28 de probe de apă, din ele 6 necorespunzătoare după următorii indici:

B. coliforme 6 cercetări, E. coli 6 cercetări și E. faecalis 3 cercetări. În anul 2014 au fost prelevate 13 probe din care 6 din ele necorespunzătoare ceea ce arată un indice crescut a apei necorespunzătoare. Ele de asemenea ne fiind corespunzătoare după aceleași cercetări: B. coliforme 8 cercetări, E. coli 6 cercetări, E. faecalis 3 cercetări. În anul 2015 calitatea apei s-a îmbunătățit, din cele 13 probe colectate doar 2 s-au estimat necorespunzătoare 2 după B.coliforme și 2 după E.coli.

Indicele E. coli din fântânile monitorizate depășește uneori limitele normei. Astfel, în fântâna din s. Alexeevca indicele E. coli - 20; în fântâna din s. Pârlița - 12 UFC/100 ml, din s. Hristoforovca - 15 UFC/100 ml. Germenii coliformi sunt considerați, în sensul cel mai general al termenului, indicatori de poluare cu floră intestinală. Bacteriile coliforme pot avea în totalitate origine intestinală și prezența lor în apă semnifică existența posibilă și a altor microorganisme intestinale, patogene sau potențial patogene, deși după numeroși autori semnificația lor în apă este încă controversată. În calitate de test mai sigur de poluare fecală frecvent se utilizează E. coli, a cărei origine intestinală nu poate fi pusă la îndoială. Numărul coliformilor în apă caracterizează gradul de poluare și, respectiv, pericolul epidemiologic de infecții intestinale.

Bacteriile coliforme, saprofiții normali ai intestinului uman și ai animalelor cu sânge cald, sunt bacilii Gram-negativi, aerobi și facultativ anaerobi, nesporulați,

care fermentează lactoza cu producere de gaz în mai puțin de 48 ore. Delimitarea acestui grup, după caracteristicile menționate, se bazează pe considerente igienico-sanitare, care sunt diferite de cele bacteriologice.

Enterococii sunt considerați ca un indicator microbiologic al unei impurificări fecale recente. Ei pătrund în mediul ambiant cu fecalele omului, animalelor sau păsărilor și sunt mai rezistenți, în comparație cu

coliformii, la acțiunea temperaturii și substanțelor dezinfectante. Sunt un indicator prețios în analiza apei bazinelor de înot. Dacă indicele enterococilor depășește 500, se presupune o poluare fecală recentă și rezervorul de apă este considerat nefavorabil din punct de vedere epidemiologică.

Analizând rezultatele reflectate în figura 2, observăm că în ultimii trei ani indicele E. coli și Enterococii variază și atestă o tendință spre diminuare.

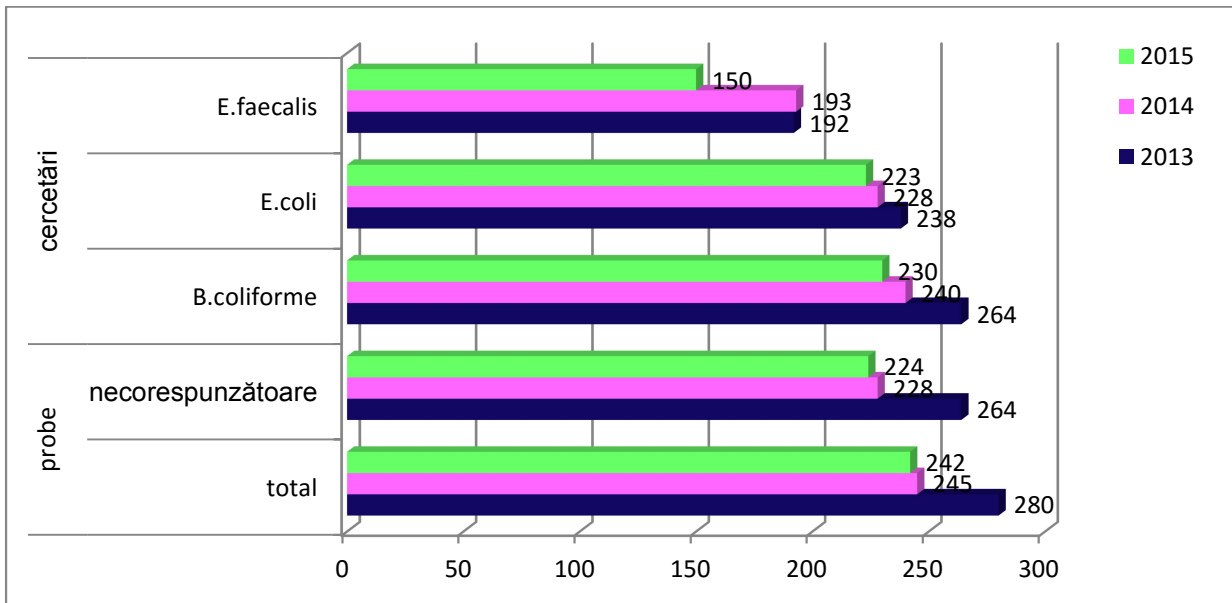

Figura 2. Devierea probelor de apă potabilă din fântâni

Indicii morbidității bolilor sistemului digestiv în raionul Ungheni atestă valori destul de înalte. Astfel, dacă prevalența bolilor sistemului digestiv pe republică în anul 2014 au constituit 1032,9/10 mii locuitori și în 2015- 1017,4/10 mii locuitori,

apoi în raionul Ungheni valorile prevalenței au constituit respectiv 905,1/10 mii locuitori în anul 2014 și 900,3/10 mii locuitori în anul 2015, care vizează impactul calității apei supra stării sănătății populației.

Prin urmare, apa este un factor cu impact asupra sănătății populației, avându-se în vedere necesitatea vitală permanentă a prezenței apei potabile pentru procesele fiziologice, biochimice în organismul uman, precum și pentru necesitățile igienice, menajere.

Concluzii

Calitatea apei din fântânile monitorizate ale raionului Ungheni nu corespund condițiilor de potabilitate după toți indicatorii sanitaro-chimici. Utilizarea apei de

calitatea respectivă pentru băut se soldează cu impact negativ asupra stării de sănătate a populației, vizate de sporirea bolilor aparatului genito-urinar cu 15,4% în anul 2015 vizavi de anul 2014 și indicii destul de înalți ai bolilor sistemului digestiv (905,1/10 mii locuitori în anul 2014 și respectiv 900,3/10 mii locuitori în anul 2015). Este necesar, ca Serviciul sanitaro-epidemiologic de stat să întreprindă măsuri de aprovizionare centralizată cu apă potabilă a populației din mediul rural.

Bibliografie:

1. Alexa L., Neamțu G., Importanța mineralizării apei pentru starea de sănătate a populației. // Problemele actuale ale igienei. Chișinău, 1992, p. 57-59.
2. Anuarul statistic al sistemului de sănătate din Moldova: Incidența și prevalența generală a populației. Chișinău, 2015. 60 p.
3. Așevschi V., Bacalov I., Balan A., Crivoi A., Noosfera-nr.1 // Micronutrienții și problemele alimentării raționale a organismului. Ediție Phoenix SRL, Chișinău, 2008, p. 41-43; p. 84.
4. Cotidian Național Nr.200997 din 04 decembrie 2009.
5. Friptuleac Gr. Calitatea apei și sănătatea populației. // Revista apelor nr.3, publicație trimestrială dedicată protecției și utilizării raționale a resurselor acvatice. Editura Tipografia Sirius, 2008. p. 19-21.
6. Galbură O., Grigheli Gh., Jigău Gh. și alții. Analiza chimică a calității apei. // Ghid metodic pentru studenții specialităților pedologie și agrochimie, ecologie și protecția mediului, hidrobiologie, hidrochimie. Chișinău, CEP USM, 2006, p. 30-31; p. 44-46; p. 54-65; p. 70-74;
7. Grossu I., Tintiuc D. Sănătate publică și management. Chișinău: CEP, Medicina, 2007. 228 p.
8. Lupei-Prodan M. Impactul apei potabile asupra sănătății populației. // Revista științifică: Studia Universitatis, Seria Științe ale Naturii. Chișinău, CEP USM, 2007, anul 1 nr.7, p. 14-18.
9. Radu A. Apa-ingredientul vieții. Ed. Corint, București, 2006. 154 p.
10. Raport Sănătatea copiilor și mediul înconjurător în Republica Moldova. Elaborarea și editarea acestui Raport a fost susținută financiar de Fondului Ecologic Național și OSCE: GRID - Arendal. Chișinău, 2010. 65 p
11. Raportul Ministerului Ecologiei privind realizarea programului de aprovizionare cu apă a populației din localitățile rurale și centrele raionale. 13 martie, 2010.
12. Șalaru I., Sănătatea populației în dependență de calitatea apei folosite în scop potabil. Mat. Seminarului „Studii și comunicări practice privind managementul resurselor de apă în condițiile unui mediu vulnerabil”. Chișinău, 2001, p. 32-39.

STAREA ACTUALĂ ÎN DOMENIUL ARMONIZĂRII CU POLITICILE ȘI STRATEGIILE DE MEDIU ALE SECURITĂȚII ECOLOGICE A UNIUNII EUROPENE

Valentin AȘEVȘCHI,
Ion BULMAGA,
Olesea CEPOL,
Victoria MOROȘAN,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract: *The European Union launched its pre-accession programmes as assistance for the preparation of candidate countries to meet the membership criteria (the Copenhagen criteria as they are known). Candidate countries need to make considerable investments in order for their institutions to prepare for application of the acquis and to be able to meet conditions for membership.*

For the 2007-2013 period, a programme called Instrument for Pre-accession Assistance – IPA- will be the only manner of financing candidate countries and will replace all the other pre-accession programmes. It will also replace the CARDS programme, intended for the countries of the Western Balkans.

ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) was officially launched on April 1 2000, the aim being to provide assistance to candidate countries in their preparations for membership in the area of transport and environmental protection. During the period of 2000 to 2006 the programme will provide access to 1.04 billion euro (in 1999 prices), and in the European Commission it is the General Directorate for Regional Policy that is charged with its administration. The main priorities of the programme are preparation of candidate states concerning the policies and procedures of the EU in the area of training about policies and procedures in the EU, assistance in meeting EU standards in environmental protection, and expansion of transports networks and linkups with trans-European networks.

The environmental protection sector of the programme funds projects aimed at harmonization with EU regulations and involving heavy investment of solid and hazardous waste, water supply and drainage and air quality improvement.

Actualitatea temei și necesitatea studierii problemei

Este cunoscut faptul că Terra și resursele naturale de care dispune aceasta au fost și continuă să fie exploatare de către întreaga omenire, de cele

mai multe ori fără a ține cont de consecințele negative care pot avea loc pentru mediu în general și pentru societate în particular. Actualmente omenirea a conștientizat faptul că oricare încercare de a-și rezolva problemele sale economice, fără păstrarea patrimoniului natural și a purității

mediului înconjurător sunt însoțite de eșec. Și totuși activitățile noastre neatente, adesea nechibzuite, în relațiile noastre om-natură provoacă erodarea *Capitalului Natural* la scară alarmantă.

Conform datelor UNESCO (*Living Planet Report*, 2000), anual de pe Glob dispar peste 5 mii de taxoni vegetali și animalii. S-a calculat, că dacă ritmul actual de deteriorare a mediului se va menține în continuare, atunci în decurs de 250-300 de ani va dispărea circa 25% din biodiversitatea Terrei, ceea ce provoacă un dezechilibru ecologic de scară globală. Deteriorarea mediului este datorată esențial și de poluarea atmosferei, solului și a bazinelor acvatice. La scara corespunzătoare și cu ritm mai pronunțat are loc un proces de deteriorare a mediului și în Republica Moldova. Starea lucrurilor în acest context reliefează foarte pronunțat necesitatea abordării problemei securității mediului prin ameliorarea cadrului legislativ.

Problema investigației. Conștientizarea situației date este crucială pentru secolul XXI. S-au făcut deja multe în domeniul asigurării Dezvoltării Durabile, care prevede încercarea de a realiza o creștere economică prin modalități ce sunt în avantajul mediului sau cel puțin nu contribuie la deteriorarea lui. Un șir de state au elaborat deja Strategiile Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă, care reprezintă un document complex de dezvoltare a sistemelor socio-economice, ținând cont de potențialul Capitalului Natural propriu.

În practică, aceasta înseamnă găsirea unor soluții noi pentru rezolvarea problemelor ce țin de protecția mediului. Conceptul *Dezvoltării Durabile* presupune dezvoltarea socio-economică și protecția mediului înconjurător ca procese ce de completează reciproc. Gestionarea judicioasă a resurselor naturale poate fi profitabilă atât utilizatorilor curenți, cât și celor viitori. Pentru a declanșa și a orienta procesul global de tranziție spre un mod de dezvoltare, au fost discutate și elaborate o serie de acte normative internaționale, precum și un plan de acțiuni amplu pe termen lung, precum este **Agenda 21**.

Prin semnarea *Declarației de la Rio de Janeiro*, ratificarea ulterioară a convențiilor (*Convenția privind diversitatea biologică de la Rio de Janeiro* din 5 iunie 1992; *Convenția-cadru a Națiunilor Unite privind schimbările climatice de la Rio de Janeiro* din 12 iunie 1992; etc.) și adoptarea coordonatelor Agendei 21, statele s-au angajat să elaboreze strategii proprii și planuri de acțiuni proprii, care să reflecte potențialul și voința de a se integra în procesul de tranziție la modelul nou de Dezvoltare Durabilă în avantajul mediului ambiant și a componentelor sale, fără a-i pricinui careva daune.

Poluarea și degradarea mediului în Republica Moldova la unele capitole au devenit ireversibile. În consecință, este pusă în pericol calitatea vieții populației, care devine cea mai afectată din Europa (conform parametrilor demografici de bază, adică mortalității, morbidității, natalității,

autoreproducerii naturale a populației și longevității medii a vieții).

Aceste probleme sunt reflectate în plan legislativ instituțional, organizatoric, material, educațional, internațional etc. Astfel, Republica Moldova a semnat 18 acte internaționale și a adoptat circa 300 de acte normative naționale. Până în prezent, țara noastră a aderat la următoarele documente internaționale de domeniu:

- Convenția privind comerțul internațional cu specii sălbatice de faună și floră pe cale de dispariție (Washington, 3 martie, 1973);
- Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa (Berna, 19 septembrie, 1979);
- Convenția asupra poluării atmosferice transfrontiere pe distanțe lungi (Geneva, 13 noiembrie, 1979);
- Convenția pentru protecția stratului de ozon (Viena, 22 martie, 1985);
- Convenția de la Basel privind controlul transportului peste frontiere a deșeurilor periculoase și a eliminării acestora (Basel, 22 martie 1989);
- Convenția privind evaluarea impactului asupra mediului înconjurător în zonele transfrontiere (Espoo, 25 februarie, 1991);
- Convenția privind protecția și utilizarea cursurilor de apă transfrontiere și a lacurilor internaționale (Helsinki, 17 martie, 1992);
- Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei (New York, 9 mai, 1992);

- Convenția privind diversitatea biologică (Rio de Janeiro, 5 iunie, 1992).

În urma aderării Republicii Moldova la aceste convenții internaționale, eficiența acțiunilor concrete continuă să fie foarte redusă.

Obiectul cercetării, Protejarea, conservarea și ameliorarea mediului ambiant constituie obiectivele politicii naționale ale fiecărui stat, și implicit problemele ce sunt reglementate de dreptul intern al acestora. Pe de altă parte, fenomenul poluării și degradării mediului a atins astfel de cote, încât stoparea sa nu mai este posibilă, decât în cadrul unei vaste cooperări internaționale.

Prin urmare, sub aspectul protecției mediului, cooperarea internațională se relevă a fi absolut necesară, deoarece numai prin coordonarea eforturilor întreprinse de statele lumii în acest domeniu, prin adoptarea unor norme unitare cu privire la protecția și conservarea mediului se va răspunde adecvat la cerințele pe care le impune acțiunea de depășire și izolare a actualei crize ecologice, și desigur, evitarea unor eventuale crize.

Protecția efectivă a mediului înconjurător nu poate fi realizată decât prin intermediul unei strânse cooperări internaționale, sau cel puțin, prin implementarea unui control internațional. Pe de o parte, există afirmarea imperativă a unei obligații de cooperare în interesul global al comunității internaționale actuale și a generațiilor viitoare. Pe de altă parte, este invocat interesul național, conceput prin

referire la spațiul limitat de frontierele internaționale pentru statul care își ocrotește suveranitatea. Acești termeni indică existența unui potențial conflict între „dreptul general al umanității” și „dreptul statelor suverane”.

Adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a concepției **Politicii de Mediu** constituie o dovadă elocventă a faptului că protecția mediului înconjurător în țara noastră este o prioritate națională. Necesitatea politicii unice în domeniul protecției mediului ambiant reprezintă o cerință a timpului, actuală pentru Republica Moldova, precum și în celelalte țări ale lumii. În acest context, o importanță deosebită o are aderarea țării noastre la diverse convenții internaționale cu privire la problemele de mediu. Parlamentul a ratificat 18 asemenea documente, inclusiv *Protocolul de la Kyoto*.

Starea problemelor ce țin de protecția mediului la nivel global a și servit drept motiv de aprobare a temei și a principalelor direcții de studiu ale prezentei teze de licență.

Obiectivele principale. Pentru atingerea scopului dat au fost preconizate următoarele obiective:

- evidențierea particularităților Dreptului Internațional al mediului și a studii cooperarea internațională privind conservarea naturii;
- analiza din punct de vedere juridic a pericolului poluării transfrontaliere;
- nuanțarea normelor juridice ale răspunderii naționale și internaționale pentru

daunele provocate mediului înconjurător;

- studiul și analiza regimului juridic de protecție a zonelor umede de importanță internațională;
- analiza regimului juridic național de mediu și întocmirea propunerilor de ameliorare a acestuia prin implementarea prevederilor regimului internațional al mediului.

Baza normativă a cercetărilor. Este constituită din actele normative internaționale și naționale ale Republicii Moldova în domeniul protecției și conservării mediului înconjurător, convențiile internaționale ratificate de Republica Moldova și acordurile internaționale, atât cu caracter universal, cât și cele regionale și bilaterale de protecție a mediului ambiant. Cele mai semnificative acorduri bilaterale și multilaterale semnate de Republica Moldova sunt:

- *Acordul bilateral semnat la București, 18 martie, 1997, între Republica Moldova și România, în domeniul folosirii durabile a resurselor naturale;*
- *Acordul în domeniul protecției mediului înconjurător semnat la Chișinău, 25 decembrie, 1994, între Republica Moldova și Republica Belarus;*
- *Acordul privind cooperarea în zona formată din Ariile Naturale Protejate ale Deltei Dunării și Prutului de Jos, semnat la București, 5 iunie, 2000, între Republica Moldova, România și Ucraina;*

- *Protocolul privind cooperarea în domeniul lucrărilor publice, amenajări ale teritoriului și gospodăriilor comunale, semnat la Iași, 12 aprilie, 2000, între Republica Moldova și România.*

Termeni cheie. Regim juridic, Drept Internațional, Mediu înconjurător, Biodiversitate, Poluare transfrontalieră, Deșeuri, Cooperare internațională, Management, Convenție, Tratat.

Starea actuală în domeniul armonizării cu politicile și strategiile de mediu a Uniunii Europene

Odată cu atenționarea de către *Clubul de la Roma* asupra diminuării cantităților de resurse naturale din cauza utilizării iraționale a acestora, precum și asupra deteriorării rapide a calității apei, aerului și solului, **politica de mediu** promovată de *Uniunea Europeană*, devine una dintre cele mai importante **politici comunitare**, fiind supranumită „*orizontală*” în raport cu activitatea UE, aspectele de protecție a mediului erau considerate aspecte obligatorii ale celorlalte politici comunitare.

Politica de mediu a apărut ca domeniu separat al preocupării comunitare pentru problemele de protecție și conservare a mediului înconjurător în anul 1972, impulsionată de o *Conferință a Organizației Națiunilor Unite asupra Mediului*, organizată la *Stockholm*. Baza legală a politicii de mediu a UE este reglementată de articolele 174-176 a *Tratatului Comunității Europene*, la care se adaugă și completările articolelor 6 și 95. Obiectivele și scopurile politicii de mediu a UE sunt stabilite de

Articolul 174: „*asigurarea unui nivel înalt a protecției mediului*”, ținând cont de diversitatea situațiilor ecologice a diferitor regiuni a Uniunii Europene. Articolul 175 identifică *procedurile legislative* pentru atingerea scopurilor enumerate anterior și luarea deciziilor din domeniul politicii de mediu, iar Articolul 176 permite statelor membre *adoptarea unor standarde comunitare mai stricte*.

Articolul 95 presupune *armonizarea legislației* privitoare la sănătate, protecția mediului și protecția consumatorului în statele membre și permite adăugarea prevederilor legislative naționale în scopul unei mai bune protejări a mediului înconjurător. Articolul 6 promovează *Dezvoltarea Durabilă* ca o politică transversală a Uniunii Europene, subliniind astfel nevoia de implementare a cerințelor de protecție a mediului cu cele ale dezvoltării economice, prin intermediul utilizării raționale a resurselor naturale, fără a compromite nevoile folosirii acestora de către generațiile viitoare.

Politica de mediu a Uniunii Europene se afla sub coordonarea mai multor **actori instituționali** preocupați de pregătirea, definirea și implementarea sa, contribuind la caracterul sinergetic al acestui domeniu politic, asigurând astfel realizarea obiectivelor sale atât la nivel legislativ, cât și la nivel de implementare.

1. **Direcția Generală pentru Politica de Mediu a Comisiei Europene** este responsabilă pentru elaborarea și asigurarea implementării politicii de

mediu, precum și inițierea și definitivarea actelor legislative noi din acest domeniu, asigurându-se astfel că măsurile adoptate vor fi implementate cu strictețe de statele membre.

2. **Consiliul Miniștrilor Mediului**, ca parte componentă a Consiliului Uniunii Europene, se reunește de câteva ori pe an în scopul coordonării politicilor de mediu în statele membre.
3. **Parlamentul European, Comitetul de mediu, sănătate publică și politică a consumatorului** responsabil pentru inițiativele legislative privind protecția mediului și protecția consumatorului.
4. **Comitetul economic și social** îndeplinește un rol consultativ în procesul de decizie și întruchipează generalitatea politicii de protecție a mediului ambiant.
5. **Comitetul regiunilor** are de asemenea rol consultativ și asigură randamentul de implicare a autorităților regionale și locale în procesul de luare a deciziilor la nivel comunitar.
6. **Agenția Europeană de Mediu** cu sediul la Copenhaga (Danemarca), are drept scop colectarea, prelucrarea și furnizarea de informații privind mediul ambiant către public. Astfel activitatea acestei Agenții constă în:
 - furnizarea de informații pe baza cărora sunt întemeiate deciziile politice;
 - promovarea celor mai bune practici în domeniul tehnologiilor și protecției mediului;

- sprijinirea Comisiei Europene în diseminarea rezultatelor cercetărilor în domeniul protecției mediului.

Deși nu este implicată în procesul de decizie, comunicările și rapoartele Agenției Europene de Mediu asupra stării mediului înconjurător joacă un rol important în adoptarea noilor metodologii și măsuri de protecție a mediului la nivel comunitar.

Obiectivele care stau la baza **politicii de mediu** a Uniunii Europene sunt stipulate în Articolul 174 a Tratatului Comisiei Europene:

- conservarea, protecția și îmbunătățirea calității mediului;
- protecția sănătății umane;
- utilizarea prudentă și rațională a resurselor naturale;
- promovarea măsurilor la nivel internațional în vederea tratării problemelor regionale de mediu, și nu numai.

La baza implementării **politicii de mediu** promovate de Uniunea Europeană se găsesc un șir de principii de acțiune, care au menirea de a revoluționa și a stimula eficacitatea obiectivelor și scopurilor propuse:

- *Principiul „Poluatorul plătește”*: pune în responsabilitatea „poluatorului” suportarea cheltuielilor legate de măsurile de combatere a poluării, reflectate de costul de producție al bunurilor și serviciilor ce cauzează poluarea;
- *Principiul acțiunii preventive*: are la bază lozincă: „e mai bine să previi decât să combați”;

- *Principiul precauției*: stabilește luarea măsurilor de precauție în cazul în care o activitate amenință să afecteze starea generală a mediului sau sănătatea umană, chiar dacă o relație cauză-efect nu este demonstrată din punct de vedere științific;
- *Principiul protecției ridicate a mediului*: prevede ca politica de mediu a UE să urmărească atingerea unui nivel înalt de protecție;
- *Principiul integrării*: prevede ca elementele de protecție ale mediului să fie prezente în adoptarea și implementarea altor politici comunitare;
- *Principiul proximității*: are drept scop încurajarea instituțiilor locale în asumarea responsabilității pentru deșeurile și poluarea produsă.

Textele oficiale care stau la baza implementării eficace a politicii de mediu sunt prezentate sub forma unor **Programe de Acțiune pentru Mediu (PAM)**, care reprezintă o soluție de termen mediu de tratare „verticală” și „orizontală” a problemelor ecologice. Primele două Programe de Acțiune pentru Mediu: *PAM 1* (elaborat pentru perioada anilor 1973-1977) și *PAM 2* (elaborat pentru perioada anilor 1977-1981) sunt documentele care au tendința de a promova protecția apelor și a aerului, prin introducerea unor standarde minime de poluare. *PAM 3* (1982-1986) și *PAM 4* (1987-1992) instaurează regimul corelației obiectivelor de mediu cu cele ale creșterii performanței și competitivității economice,

prin introducerea conceptului de **Dezvoltare Durabilă**.

PAM 5 (1993-2000), supranumit și „*Către o Dezvoltare Durabilă*”, metamorfozează acest ultim concept într-o strategie de bază pentru celelalte politici comunitare în frunte în politica protecției și conservării mediului înconjurător, ceea ce ar desemna:

- menținerea calității generale a vieții;
- menținerea la accesul continuu la rezervele naturale;
- evitarea compromiterii pe termen lung a mediului;
- înțelegerea conceptului de Dezvoltare Durabilă, ca acel tip de dezvoltare ce răspunde nevoilor generațiilor din prezent, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde propriilor nevoi.

PAM 6 (2001-2010), numit și „*Alegerea noastră – viitorul nostru*” reprezintă o sinteză a celorlalte 5 Programe de Acțiune pentru Mediu, stabilind prioritățile obiectivelor de mediu pentru prezenta decadă. Astfel au fost identificate 4 axe tematice, care de facto reprezintă direcțiile de acțiune pentru implementarea activă a politicii de mediu:

- 1) *Schimbarea climatică și încălzirea globală* – menită să reducă emisia gazelor ce produc efectul de seră cu 8% față de nivelul anului 1990.
- 2) *Protecția naturii și Biodiversitatea* – are drept obiectiv îndepărtarea factorilor periculoși pentru speciile ce se află în procesul de extincție.

- 3) *Sănătatea în raport cu mediul* - asigurarea unui mediu care să nu aibă un impact riscant asupra sănătății umane.
- 4) *Conservarea resurselor naturale și gestionarea deșeurilor* - are ca obiectiv creșterea gradului de reciclare a deșeurilor și prevenirea producerii acestora.

Acest Program de Acțiune mai prevede elaborarea și dezvoltarea a 7 strategii tematice, ce corespund unor obiective importante a protecției și conservării mediului ambiant:

- a) *Calitatea aerului* reprezintă o strategie inițiată prin programul „*Aer curat pentru Europa*” (CAFE) lansat în martie 2001, menit să elaboreze recomandări de combatere a efectelor negative ale poluării aerului asupra sănătății omului;
- b) *Protecția solului* a fost inițiată în 2002 prin comunicatul Comisiei Europene „*Către o strategie tematică pentru protecția solului*” în care se trata problemele poluării solului;
- c) *Utilizarea pesticidelor în contextul Dezvoltării Durabile* a fost lansată prin comunicarea Comisiei Europene „*Către o strategie tematică pentru utilizarea pesticidelor în contextul Dezvoltării Durabile*”, care a stabilit o serie de obiective: obținerea recoltelor fără utilizarea pesticidelor, implementarea controlului asupra distribuției și utilizării pesticidelor, minimizarea riscurilor la adresa sănătății umane în urma utilizării pesticidelor;

- d) *Protecția și conservarea mediului marin* inițiată în scopul promovării utilizării mărilor în contextul durabilității și conservarea elementelor ecosistemelor marine;
- e) *Prevenirea și reciclarea deșeurilor* în cadrul căreia s-a analizat aspectele reciclării și prevenirii producerii deșeurilor industriale, menajere etc.;
- f) *Mediul urban* presupune evoluția mediului urban: gestionarea urbană în contextul Dezvoltării Durabile, domeniul construcției și arhitecturii urbane, transportul urban etc.

Evoluția **politicii de mediu** și schimbările calitative și cantitative înregistrate în domeniu se datorează nu numai obiectivelor și scopurilor înalte propuse spre îndeplinire, ci și instrumentelor efective de implementare a elementelor constitutive ale acestei politici. În acest sens se poate vorbi despre dezvoltarea a trei tipuri de instrumente de implementare:

- I. **Instrumentele legislative** sunt reprezentate de textele și documentele de reglementare juridică existente în domeniul politicii comunitare de protecție a mediului ambiant, adică cele aproximativ 200 de acte normative (directive, regulamente și decizii) adoptate începând cu anul 1970, toate împreună constituind așa-numitul **Acquis Comunitar**.
- II. **Instrumentele tehnice** asigură respectarea standardelor de calitate stabilite privind menținerea calității mediului

ambiant și introducerea celor mai avansate, dar totodată disponibile tehnologii. Din această categorie fac parte:

- *Standardele și limitele de emisii* au menirea de a limita gradul de poluare a mediului și de a identifica marii poluatori;
- *Cele mai bune tehnologii disponibile* pentru diverse domenii din industrie, utilizarea cărora devine obligatorie;
- *Denominarea „eco” (eco-etichetarea)* are drept obiectiv introducerea în circuitul comunitar a produselor cu un impact cât mai minimal asupra mediului înconjurător. În plus acest instrument al politicii de mediu oferă consumatorilor toată informația întemeiată științific necesară cu privire la proveniența produselor;
- *Criteriile aplicabile inspecțiilor de mediu în statele membre* au fost create pentru a asigura conformitatea cu legislația în vigoare a UE și aplicarea uniformă a acesteia.

III. Instrumentele financiare:

1. **Programul LIFE** (lansat în 1992) are scopul de a finanța proiectele cu privire la protecția mediului înconjurător din statele membre a Uniunii Europene, precum și a terțe state. Programul are trei faze de implementare:

- Prima fază: 1992-1995, cu un buget de 400 milioane Euro;
- A doua fază: 1996-1999, cu un buget de 450 milioane Euro;
- A treia fază: 2000-2004 cu un buget de 640 milioane Euro.

LIFE este structurat în trei piloni sistematici, care urmăresc îmbunătățirea stării generale a mediului ambiant, dar fiecare din ei având buget și priorități specifice:

Componenta LIFE-Natură:

Finanțează în proporție de 50%-70% proiectele de conservare a habitatului natural (a faunei și a florei sălbatice).

Componenta LIFE-Mediu:

Finanțează în proporție de 30%-50% proiectele de dezvoltare ale metodelor și tehnicilor inovatoare de protecție a mediului, precum și implementarea politicii și legislației de mediu atât în statele membre, cât și în țările candidate.

Componenta LIFE-Țări terțe:

Finanțează în proporție de 70% proiectele de asistență tehnică ce contribuie activ la implementarea conceptului de **Dezvoltare Durabilă** în Țările terțe. Aici se are în vedere crearea capacităților și structurilor administrative necesare dezvoltării politicii de mediu și a Programelor de Acțiune pentru Mediu în statele membre, în unele țări candidate și unele țări terțe din jurul Mării Mediterane și Mării Baltice.

Fondul de Coeziune

Înființarea *Fondului de Coeziune* a fost hotărâtă prin *Tratatul de la Maastrich* și are următoarele caracteristici:

- *Sfera limitată de acțiune* – se acordă sprijin financiar numai statelor membre care au PIB/locuitor mai mic de 90% din media comunitară;
- *Sprijinul financiar este limitat* la cofinanțarea proiectelor din domeniile protecției mediului ambiant și construcției rețelelor de transport trans-europene;
- *Supportul financiar este acordat statelor care au elaborat programe*, prin care se respectă condițiile referitoare la limitele deficitului bugetar.

Politica de mediu promovată de Uniunea Europeană dispune de o serie de strategii de realizare, care au drept scop întărirea principiului subsidiarității (adică împărțirea în mod egal a responsabilităților între toate statele membre, în timp ce Uniunii Europene îi revine doar funcția de a trasa cadrul general pentru obiectivele ce trebuie realizate). Altfel zis, aceste strategii constituie niște „instrumente de promovare ajutătoare”, care vin să completeze prerogativele instrumentelor standard, menite să stimuleze adoptarea măsurilor necesare pentru promovarea și implementarea politicii de protecție și conservare a mediului înconjurător. Aceste *strategii ale politicii de mediu* sunt:

- Dezvoltarea Durabilă;
- Programul de promovare a ONG-urilor active în domeniul protecției și conservării mediului înconjurător;
- Acordurile voluntare de protecție a mediului și reducere a poluării;
- Taxele și impozitele de mediu în cadrul Pieței Unice;
- Strategia europeană de mediu și sănătate.

Acestea sunt rezultatele noii abordări a PAM 5 și PAM 6, care prevăd creșterea numărului instrumentelor de implementare a politicii de mediu și care promovează acțiunile „orizontale” și „verticale” a legislației europene în domeniul protecției mediului ambiant.

Concluzii

1. Diversitatea și profunzimea actelor normative adoptate la nivel internațional, deseori și național, mai cu seamă după anul 1972 au dus la edificarea unui fascicol important de reglementări, având drept scop protecția mediului înconjurător, armonizarea relațiilor între societatea umană și naturală. Aceste avansări evolutive s-au reflectat esențial și în domeniul științelor juridice întru soluționarea problemelor ecologice și au determinat formarea unei noi ramuri de drept – *Dreptul mediului înconjurător*, obiectul căruia îl constituie relațiile dintre societatea umană și natură.
2. În procesul său de dezvoltare, Dreptul Internațional al Mediului include patru etape:

- *premergătoare apariției unor acte și reguli de protecție a mediului;*
- *„utilitaristă”;*
- *conservării naturii;*
- *etapa afirmării Dreptului Internațional al Mediului.*

Pe parcursul evoluării acestor etape, în Dreptul Internațional al Mediului s-au cristalizat un număr de principii fundamentale pentru protecția mediului, ce includ elemente, atât cu caracter fundamental (suveranitatea statelor, protecția mediului, cooperarea internațională și buna vecinătate), cât și specific, manifestându-se adesea ca norme juridice obligatorii (obligația statelor de a proteja mediul și resursele naturale, de a evalua consecințele activităților umane asupra mediului, de informare a publicului larg, de implementare a principiului „poluatorul plătește”, de a respecta responsabilitățile pentru prejudiciile aduse mediului și prevenirea degradării mediului etc.).

3. În domeniul Dreptului Internațional al Mediului, deosebit de importante sunt activitățile cu caracter juridic, ce țin de cooperarea internațională. Aceste activități, începând cu **Convenția de la Paris** (1902), au cuprins cele mai principale elemente ale mediului, care constituie baza Capitalului Natural ca fundament al Dezvoltării Durabile ale tuturor țărilor lumii. Obiectele principale ale cooperării internaționale și regionale includ: *conservarea naturii, metode specifice de protecție a lumii sălbatice, dreptul mării,*

diversitatea biologică, poluarea transfrontalieră, deșeurile toxice, explorarea atmosferei și a cosmosului etc.

4. Răspunderea juridică în cadrul Dreptului Internațional al Mediului actualmente se manifestă ca o zonă fierbinte, deoarece natura și resursele ei sunt afectate grav, atât la nivel național, cât și global. Pentru încălcarea dispozițiilor legale, categoriile de răspundere, în dependență de gravitatea consecințelor, se grupează în: *disciplinară, materială, civilă, contravențională și penală.*
5. Integrarea cerințelor ecologice în strategiile de Dezvoltare Durabilă a Republicii Moldova, ajustată la cerințele Uniunii Europene.
6. Utilizarea din ce în ce mai vastă a energiei nucleare a creat probleme deosebit de dificile privitor la răspunderea internațională pentru daunele nucleare și transportul deșeurilor pentru mediu și viața omului. În acest context este bine venită aderarea Republicii Moldova la un șir de convenții internaționale (*Paris, 1960; Bruxelles, 1963; Viena, 1988; Basel, 1989*).
7. Perfectarea actelor legislative și normative, inclusiv a standardelor naționale în conformitatea cu cerințele Directivelor Europene, convențiilor și acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte.
8. Extinderea colaborării internaționale în domeniul legislației mediului și Securității Ecologice.

Propuneri

În vederea implementării prevederilor regimului juridic internațional de mediu în actele legislative ale Republicii Moldova ce țin de ameliorarea mediului înconjurător, propunem:

1. Elaborarea *Legii privind protecția speciilor de plante, animale și ciuperci rare și periclitate din ecosistemele naturale ale Republicii Moldova*;
2. Elaborarea *Legii privind monitoring-ul ecologic național integrat complex* (monitorizarea dinamicii proceselor funcțional-structurale ale tuturor ecosistemelor naturale și artificiale ale Republicii Moldova);
3. Elaborarea *Legii privind zonele umede de valoare internațională aflate în limitele hotarelor Republicii Moldova*;
4. Întocmirea și aprobarea *Convenției internaționale* (dintre Moldova, Ucraina și România) *privitor la evitarea poluării, conservării biodiversității și utilizarea rațională a resurselor naturale din limitele bazinelor Nistru și Prut*;
5. Întocmirea *Concepției de standard ecologic* și, prin urmare, elaborarea *Legii privind standardele ecologice ale Republicii Moldova*;

Bibliografie:

1. Așevschi V., Croitor A., Grosu C., Nacu E., *Ajustarea Legislației Republicii Moldova la politicile și strategiile de mediu ale Uniunii Europene: studiul analitic comparativ*. Revista științifică de educație, spiritualitate și cultură ecologică, „NooSfera Nr. 2”. Ch.: Phoenix, 2009. p. 114-116.
2. Așevschi V., Croitor A., Bologna V. *Regimul legislativ de protecție a mediului înconjurător în Republica Moldova în contextul dezvoltării durabile*. Revista științifică de educație, spiritualitate și cultură ecologică, „NooSfera Nr. 3”. Ch.: Phoenix. 2010.p. 131-134.

6. Perfecționarea *Legii privind Cartea Roșie a Republicii Moldova*;
7. Perfectarea *Legii Republicii Moldova privind fondul ariilor naturale protejate de stat, Nr. 1538-XII din 25 februarie 1998, prin:*
 - conformarea structurii ariilor cu un statut de protecție diferit, cu prevederile Uniunii Europene de Conservare a Naturii;
 - evitarea contradicțiilor dintre diverse acte legislative;
 - excluderea activităților ce țin de pășunat, colectarea fânului, reconstrucția ecologică etc.
8. Perfectarea *Codului Silvic* prin completări și concretizări actuale, armonizate cu cele ale Uniunii Europene;
Armonizarea legislației naționale cu cea a Uniunii Europene privitor la securitatea biologică, protecția speciilor de plante, zootehnie, accesul la informație, medicamente, asigurarea sanitaro-epidemiologică a populație etc.

3. Așevschi V., Dudnicenco T., Roșcovan D. *Ecologie și Protecția Mediului*. Ch.: Foxtrot, 2007. 399 p.
4. Balan O., Buruian Al. *Dreptul Internațional Public*, Vol. II. Ch.: Știința, 2003. 386 p.
5. Capcelea A. *Dreptul ecologic*. Ch.: Știința, 2000. 282 p.
6. Capcelea A., *Perspectivile integrării ecologice europene*. Ch.: Știința, 2000. 77 p.

RECENZII

RECENZIE ASUPRA MANUALULUI „SANOLOGIE ȘI ECOLOGIE UMANĂ”

**Autori: Conf. univ. V. Așevschi, doctor în biologie
Prof. univ. A. Crivoi, doctor habilitat**

Prof. univ. Lucia ANDRIEȘ,
doctor habilitat în medicină,
USMF „N. Testemițanu”

Prezenta lucrare înglobează mai multe module și sistematizează materialele didactice referitoare la cursul Sanologie și Ecologia Umană. Lucrarea reprezintă un manual netraditional, în care autorii au expus bazele teoretice și practice, metodice și metodologice ale cursului dat. Acest studiu va fi util, în primul rând, studenților, masteranzilor, doctoranzilor, cercetătorilor precum și specialiștilor preocupați de pregătirea profesională continuă, dar poate prezenta interes deosebit și pentru organizațiile preocupate de aplicarea metodelor și măsurilor practice în sanologie și ecologia umană, contribuind la creșterea, ameliorarea sănătății și performanțelor de mediu în Republica Moldova. Autorii manualului au prezentat materialul într-o formă integră ceea ce permite folosirea lui și de către cercetători din alte domenii ale biologiei și medicinei.

O asemenea carte ar putea satisface atât cerințele pedagogilor, cât și a tuturor cititorilor care

nu posedă cunoștințe speciale, profunde în acest domeniu, deoarece e scrisă într-un stil elevat, academic, adecvat tuturor.

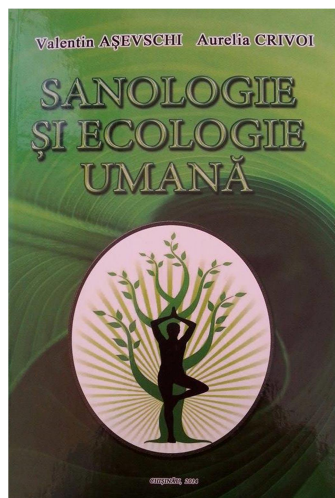
Manualul este alcătuit în corespundere cu programul de studii la cursul Sanologie și Ecologie Umană.

Materialul expus tratează și sistematizează datele științifice obținute în domeniul cercetărilor științifice referitoare la problemele Sanologiei și Ecologiei Umane.

Volumul considerabil al cărții este de 850 pagini de text, permite de a trata în mod

egal toate aspectele complicate ale cursului dat. Autorii includ în manual și unele realizări obținute în domeniul cercetărilor, unele observații și decizii practice acumulate la Catedra Management și Securitate Ecologică.

La baza cursului prezentat stau textele prelegerilor ținute de autori în ultimii ani în fața studenților, magiștrilor, doctoranzilor și competitorilor Universității de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”,

Universității de Stat din Moldova, altor instituții de învățământ universitar. De asemenea, aici au fost folosite unele articole științifice ale colaboratorilor catedrei, publicate în diverse surse cu genericul Sănătatea și Mediul.

Atât studenții, cât și alți cititori datorită acestei lucrări au la dispoziție un maximum de cunoștințe sanologice și ecologice extrem de importante pentru asumarea noilor paradigme de existență umană. Cunoștințele nominalizate sunt structurate în așa mod încât ei să poată să înțeleagă originea, necesitatea apariției, obiectul de studii și principiile sanologiei și ecologiei umane, să se familiarizeze cu manifestarea acestui domeniu important în diverse ramificații ale ecologiei practice, să conștientizeze inevitabilitatea extinderii atitudinilor, conștiinței în categoriile și postulatele științelor tradiționale, asupra vieții în ansamblu. Lucrarea abordează variate teme care sunt determinate de importanța din punct de vedere fiziologic cât și ecologic.

Actualmente omenirea se confruntă cu mari probleme de poluare a mediului. Poluarea chimică cât și cea biologică, pe care o simțim nemijlocit și care este considerată un subprodus de metabolism tehnologic reprezintă unul din cei mai importanți factori de disconfort – deci studiul de acțiune a lui asupra organismului este o necesitate primordială. În această situație se impun acțiuni eficiente în vederea înlăturării consecințelor impactului negativ al activităților antropice asupra sistemelor ecologice.

În lucrare se menționează că Direcția Monitoring al Calității Mediului (DMCM) din cadrul Serviciului Hidrometeorologic de Stat (SHS) al Republicii Moldova efectuează monitoringul ecologic privind calitatea componentelor mediului (ape de suprafață, aer, sol, aluviuni, precipitații atmosferice, nivelul radioactiv) pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Această direcție contribuie la supravegherea calității mediului ambiant, depistarea operativă a cazurilor de poluare înaltă și excepțională, la colectarea, stocarea, prelucrarea, analiza și generalizarea datelor privind starea mediului și informează sistematic autoritățile publice centrale, instituțiile și departamentele respective, agenții economici și populația privind starea calității mediului. De asemenea, avertizează în regim urgent despre eventualele modificări ale calității sau poluării excepționale ale componentelor de mediu monitorizate în cadrul Serviciului Hidrometeorologic de Stat.

Dezvoltarea durabilă a unui stat nu poate fi concepută fără un mediu înconjurător favorabil. Protecția aerului atmosferic, apei, solului este un domeniu, care necesită o abordare specifică, dar și generală în toate sectoarele economiei național.

Manualul în cauză ridică capacitatea de a ne asuma responsabilitatea pentru propriul destin și pentru edificarea unui mod decent de viață, este un răspuns a comunității științifice la criza de mediu. În această situație se impun acțiuni eficiente în vederea înlăturării consecințelor impactului negativ al activităților antropice asupra sistemelor ecologice.

Caracterul inovator al manualului ne oferă posibilitatea de a oferi un studiu amănunțit și complet al fenomenului sanologiei și ecologiei umane.

Multitudinea efectelor studiate a impus un mare volum de muncă din partea autorilor care aduc și unele recomandări practice, măsuri de profilaxie, protejare în privința poluării, combaterii infecțiilor determinate de diferiți agenți ecologici, etiologici ai toxiinfecțiilor alimentare.

Acest manual va avea un efect pozitiv și va fi un bun material de cercetare pentru specialitățile în domeniul sanologiei, care de comun acord cu știința ecologică își va aduce aportul în soluționarea problemelor legate de supraviețuirea omenirii, stoparea crizei globale antropoecologice.

În baza acestor considerente și ținând cont de scopul urmărit, lucrarea a fost concepută ca un manual netraditional, ca un îndrumar complex, în care se pun probleme, ce arată nivelul actual de dezvoltare a acestora și se schițează diferitele căi de orientare pentru soluționarea lor.

Manualul este structurat în 3 capitole. Prezintă un interes deosebit capitolele cu descrierea factorilor de mediu, baza genezei și existenței viețuitoarelor, particularitățile elementelor ecologiei umane, generalități despre interdependența organism-om, rezervele funcționale ale organismului și terapia de sănătate a populației umane în ecosistemele contemporane, influența agenților mediului înconjurător asupra stării de sănătate, a factorilor alimentari, psiho-sociali agenților chimici, fizici.

În partea a III-a cu direcția – protecția ecosistemelor umane, sunt date indicații și recomandări de asigurare a echilibrului ecosistemelor umane, cât și de protecție a lor, căi posibile de dezvoltare durabilă, politicile dezvoltării durabile.

Lucrarea de față urmărește să ilustreze, pe un front intens, relațiile dintre mediul contemporan de viață și populația umană actuală, fiind o încercare de sinteză, care reunește într-o unitate, pe de o parte ecosistemele umane și, pe de altă parte, starea de sănătate a populației și factorii care o determină, insistând asupra celor caracteristici epocii contemporane.

În manual se examinează ideea despre sanologie și ecologie ca o filozofie de supraviețuire, se analizează diversele ei aspecte, evidențiind aparte laturile ei juridice și axiologice. Tot aici cititorul va găsi o analiză profundă din punct de vedere al sanoecologiei ce ține de viață, suferință, moarte, de asemenea, despre problema populației prin prisma noosferizării.

Lucrarea ridică acele probleme, ce arată nivelul actual de dezvoltare și schițează diferitele căi de orientare pentru soluționarea lor. Din acest considerent accentul principal în lucrare vizează și aspectele de metodologie și investigație.

Autorii manualului au selectat, gândit și realizat la modul impecabil o valoroasă lucrare didactică, iar apariția manualului va fi binevenită și va completa bibliotecile universitare, republicane. Literatura cursului respectiv relevă clar stilul elevat, academic,

adecvat rigorilor programului de învățământ universitar modern.

Pentru originalitatea lucrării „Sanologie și Ecologia Umană” și contribuția la îmbogățirea tezaurului universal și dezvoltare durabilă, pentru necesitatea de abordare a problematicii mediului în permanentă actualitate, aducem felicitări pe această cale autorilor pasionați de natură, acelor, care sunt implicați în soluționarea acestui sector important de activitate, acelor, care pledează pentru stoparea sau atenuarea tuturor riscurilor, care ar periclita sănătatea populației și a factorilor de mediu din Republica Moldova, la fel și celor, care păstrează natura cât mai puțin agresată de propria activitate, tuturor celor, care se aliniază la cele mai

înalte comandamente umane – de a conviețui în bună înțelegere cu natura. Fie ca acest manual să trezească în sufletul fiecăruia din noi cât mai multă râvnă, avânt și putere spre un viitor sănătos și prosper, fiindcă tot ce ne înconjoară, nouă ne aparține și de noi, oamenii, depinde viața pe Pământ.

Pe baza afirmațiilor de mai sus, consider că manualul analizat prezintă valoare științifică și didactică necesară pentru instruirea tineretului studios, precum și a colaboratorilor științifici, a lucrătorilor practici (medici, agronomi, pedagogi, biologi etc.). Elaborarea acestui manual este binevenită, ghidată de dorința de a contribui la inițierea studenților și a altor cititori și de aceea merită de a fi publicat.

RECENZIE
ASUPRA MANUALULUI „IGIENA MEDIULUI”
Autori: Conf. univ. V. Așevschi, doctor în biologie
Prof. univ. A. Crivoi, doctor habilitat

Manualul dat este o lucrare menită să devină o călăuză de nădejde în popularizarea cunoștințelor în domeniul igienei mediului, modul sănătos de viață, culturalizarea specialiștilor preocupați de pregătirea profesională din republică. Lucrarea este tratată la un nivel științific accesibil pentru studenți, masteranzi, doctoranzi, cercetători, cât și pentru toți cititorii care nu posedă cunoștințe speciale profunde în domeniul igienei mediului și anume prin limbajul adaptat la nivelul de înțelegere, sobru, precis. Stilul autorilor reprezintă o surpriză pentru noi: ritm alert, dar pigmentat și cu introspecții, investigații amănunțite.

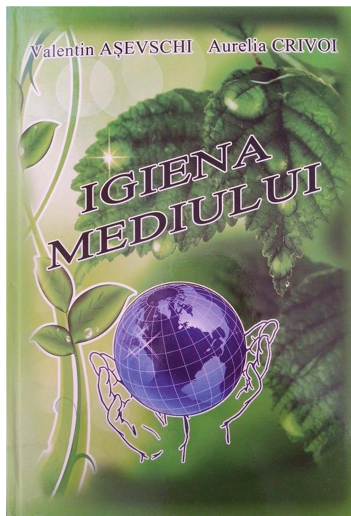
Vocabularul utilizat ține cont de achizițiile anterioare ale cititorului, cuvintele noi sunt explicate, semnificația textului este clară. Capitolele sunt echilibrate și sunt în acord cu importanța temelor tratate. Redactarea prezintă o ordine logică (prezentare, text, capitole, subcapitole, rezumat, evaluare etc.). Autorii transmit

informații interesante, clare și precise.

Primele pagini prezintă clar obiectivele disciplinei și ale manualului. Cuprinsul este precis și detaliat. Important este că manualul respectă cerințele programei și este în corespundere cu programa de studiu la cursul de igiena mediului, care este unitară și obligatorie.

Din această perspectivă manualul oferă „suportul” pentru a realiza competențele, capacitățile, abilitățile prevăzute de programă. Manualul solicită activități de cercetare, învățare și control pentru fiecare capitol din partea studenților, tot odată ținând seama de interesele lor. Metodele folosite și recomandate în manual corespund concepțiilor pedagogice și sunt corect plasate în pagină, explicațiile care le însoțesc sunt clare.

Manualul dat cuprinde cele trei funcții importante care stau la baza selectării unui manual și anume: informare, structurare și organizare a învățării, ghidare a învățării. Cititorul este familiarizat, informat în primul rând cu scopul de bază a

igieniei mediului care constă în păstrarea sănătății personale și a celor din jur, a resurselor mediului ambiant, elaborarea recomandărilor și normativelor igienice, care asigură fortificarea sănătății și condițiile optime pentru existență. Un rol deosebit autorii acordă problemelor de protecție a mediului care sunt deosebit de complexe și vizează toate sectoarele de activitate: economice, sociale și politice. Lucrarea include și unele realizări obținute în domeniul cercetărilor observațiilor și deciziilor practice acumulate la Catedra Management și Securitate Ecologică, tratează și sistematizează datele științifice referitoare la igiena mediului.

O problemă de bază pe care autorii manualului pun mare accent este igiena apei, importanța ei fiziologică, condițiile igienico-sanitare, respectarea lor, metodele de dezinfecție a fântânilor, afecțiunile virotice, parazitare, poluarea biologică a apei. Multe întrebări stringente și-au găsit rezolvare la acest capitol.

Manualul pune-n discuție întrebări legate de importanța igienică a solului una din problemele cu care se confruntă Republica Moldova la moment, probleme legate de igiena alimentației, combaterea bolilor transmisibile, igiena muncii și multe alte probleme care o să impresioneze cititorul.

Lucrarea înglobează mai multe module și sistematizează materialele didactice referitoare la igiena mediului, are un caracter teoretic și practic, indicând metodele de lucru, astfel încât să se poată folosi ca bază de cei care își doresc să

înceapă o cercetare concretă și obiectivă, contribuie la formarea atitudinilor sociale și morale pozitive și la dezvoltarea valorilor.

În evaluarea unui manual trebuie evaluate conținuturile, abordările pedagogice, redactarea, limbajul, de toți acești factori autorii au ținut cont, deci scopul a fost realizat.

Cartea este rodul unei activități de mai mulți ani și este prima lucrare valoroasă de acest gen din Republica Moldova. Ea cuprinde un număr mare de pagini și se remarcă prin simplitatea redactării, claritatea ideilor, surse bibliografice extrem de valoroase. Așteptările autorilor sunt generoase în privința celor care pot beneficia de pe urma acestui manual – destinat tuturor celor care se găsesc în situația de a oferi instruire discipolilor săi.

Rămâne la latitudinea noastră, a fiecăruia, să organizăm instruirea în funcție de conținuturile și obiectivele prevăzute de programele universitare și de propriile opțiuni privind progresia, abordarea metodică și interesele studenților.

Pe baza afirmațiilor de mai sus, consider că manualul analizat prezintă valoarea științifică și didactică necesare pentru a fi publicat, iar autorilor Așevschi V, doctor, conferențiar și A. Crivoi doctor habilitat, profesor universitar, le urăm sănătate și noi publicații.

Redactor științific:

Leonid VOLOȘIUC, *doctor habilitat, profesor universitar, AȘM*

Referenți științifici:

Constantin BULMAGA, *doctor habilitat,*
profesor universitar, AȘM

Valentin SOFRONI, *doctor habilitat,*
profesor universitar, UST

Dumitru ERHAN, *doctor habilitat,*
profesor universitar, colaborator principal AȘM